

AGORA

China

Vult China het internationaal leiderschapsvacuüm? |
China neemt (Volvo) over | China's nieuwe urbanisatieplan |
VARIA Lokale samenwerking als strategie? | De talige stad

Chinees niveau 1

Een themanummer over China stond al lange tijd op het verlanglijstje van een aantal AGORA-redacteuren. Ik begrijp hun fascinatie en interesse in dit land goed, ook al ben ik er zelf (nog) nooit geweest. Wat ik weet over China komt uit de media, verhalen van vrienden of familie en de studieboeken op middelbare school en universiteit. Maar zeker zo belangrijk hierin is het contact met Chinese collega's, waarvan het aantal in de laatste tien jaar aanzienlijk is gestegen binnen de faculteit waar ik werk. De infographic op de achterkant van dit AGORA-nummer laat eenzelfde ontwikkeling zien; er is een toename van Chinese onderzoekers, waaronder een grote groep PhD's, die in Europese landen zoals Duitsland, België en Nederland komen werken, veelal geholpen door financiële steun vanuit de Chinese staat. Het idee hierachter is dat deze slimme koppen kennis komen opdoen buiten de grenzen van China, om die vervolgens weer mee terug te nemen in combinatie met een diploma, graad of werkervaring. De universiteiten, in ieder geval de Nederlandse, zijn er maar wat blij mee. Een groep leergierige en hardwerkende onderzoekers, die hun eigen fondsen meenemen. Bovendien leveren hun inspanningen de vakgroepen talloze publicaties op, iets waar in de huidige academische veel belang aan gehecht wordt (zie ons themanummer 'Universiteit' uit 2014).

Chinese collega's worden dan ook met open armen ontvangen, maar daarna laat de integratie met hun nieuwe werkomgeving te wensen over. De taal is daarbij een belangrijke factor. De beheersing van de Engelse taal is vaak een struikelblok voor Chinese onderzoekers. Hierbij gaat het niet zozeer over de schrijfvaardigheid, die is vaak dik in orde, maar het spreken en verstaan zorgt soms voor de nodige problemen. En ik geef het ze ook wel te doen. Zelf heb ik ooit een cursus Chinees niveau 1 gevolgd bij een taleninstituut. Ik was net afgestudeerd en had wel weer zin in een nieuwe uitdaging. Ook leek het me nuttig om deze taal van toekomst, de Chinese taal wordt immers steeds belangrijker op het wereldtoneel, op elementair niveau te beheersen. Uiteraard had ik niet de verwachting om op basis van een cursus al op dat niveau te zijn, maar alle begin is moeilijk. Ik kreeg les van een strenge, doch rechtvaardige Chinese dame, die ons wekelijks overhoorde en in ons schriftje keek of we ons huiswerk wel hadden gedaan. Oefenen, oefenen, oefenen was het devies, in het begin vooral op de basisuitspraak en het schrijven van de tekens. Ik voelde me bijna een kaligraaf als ik met de verschillende strepen en figuren bezig was, maar na een paar weken kon ik de meest basic begrippen wel aardig uit mijn pen krijgen. Ook lukte me het uiteindelijk om me voor te stellen in het Chinees met de Chinese naam die ik van de juf gekregen had en kon ik zelfs vertellen hoe oud ik was.

Tenminste, die illusie had ik tot de laatste les van de cursus. Die les kregen we een vervangend docent, die met tranen in zijn ogen van het lachen ons gedurende de hele les heeft gecorrigeerd. We

bleken de gekste dingen te zeggen, soms zelfs zo komisch dat de beste man weigerde een vertaling te geven. Weg zelfvertrouwen wat betreft de correcte uitspraak van de meest simpele Chinese zin. Met lichte gêne moet ik toegeven dat ik vervolgens de brui heb gegeven aan het leren van de Chinese taal en dat ik nu waarschijnlijk geen woord meer kan lezen en schrijven. Aan de hand van deze ontvullende ervaring kan ik me echter wel indenken dat het voor mijn Chinese collega's ontzettend ingewikkeld moet zijn om niet alleen in een compleet andere taal, maar ook in een compleet ander alfabet te moeten communiceren op wetenschappelijk niveau. Daarom maak ik een diepe buiging voor elk van hen en probeer ik sindsdien wat extra mijn best te doen om elkaar te begrijpen. En zo heb ik al menig interessant gesprek gevoerd met een Chinese collega over de verschillen en overeenkomsten tussen hun geboortestad of -streek en hun nieuwe leven in Nederland. Op die manier krijg ik een inkijkje in dat fascinerende en onmogelijke grote China, met al haar verscheidenheid tussen regio's en al haar miljoenensteden waar ik nog nooit van gehoord heb. Als ik het zo op een rijtje zet, wordt het zo langzamerhand de hoogste tijd dat ik daar eens een kijkje ga nemen.

Marianne de Beer, Hoofdredactie AGORA

COVERFOTO

'Funk festival 2017 in de VS'
Bron: Victoria Pickering

INFOGRAPHIC

Vormgeving: Niels Struis
Bron: VSNU & AVOHOKS

Thema

China

4 - Sociaal-ruimtelijke dynamieken van een nieuwe wereldmacht

INLEIDING Jorn Koelemaij & Federica Bono

8 - Vult China het internationaal leiderschapsvacuüm?

ESSAY Sarah Van Hoeymissen

12 - De route naar de toekomst

BOEKRECENSIE Dylan Jong

13 - China neemt (Volvo) over

CASUS Karel Van den Berghe

16 - Een veranderende maatschappij

INTERVIEW Federica Bono

18 - De logische opkomst van China als wereldmacht

INTERVIEW Nicolas Dewulf & Jorn Koelemaij

22 - Ruim baan voor de hogesnelheidstrein

CASUS Nico Dogterom

26 - China's nieuwe urbanisatieplan

ESSAY Leo van Grunsven

30 - De opkomst van een immigratieland?

ESSAY Frank N. Pieke

33 - Een Chinese blik op China

INTERVIEW Federica Bono

Varia

36 - Lokale samenwerking als strategie?

CASUS Marianne de Beer

38 - De talige stad

CASUS Nesrin El Ayadi

43 - Actuele klassieker over Sociaal-ruimtelijke ongelijkheid

KLASSIEKER Sako Musterd

44 - Plandag: Gedeelde ruimte

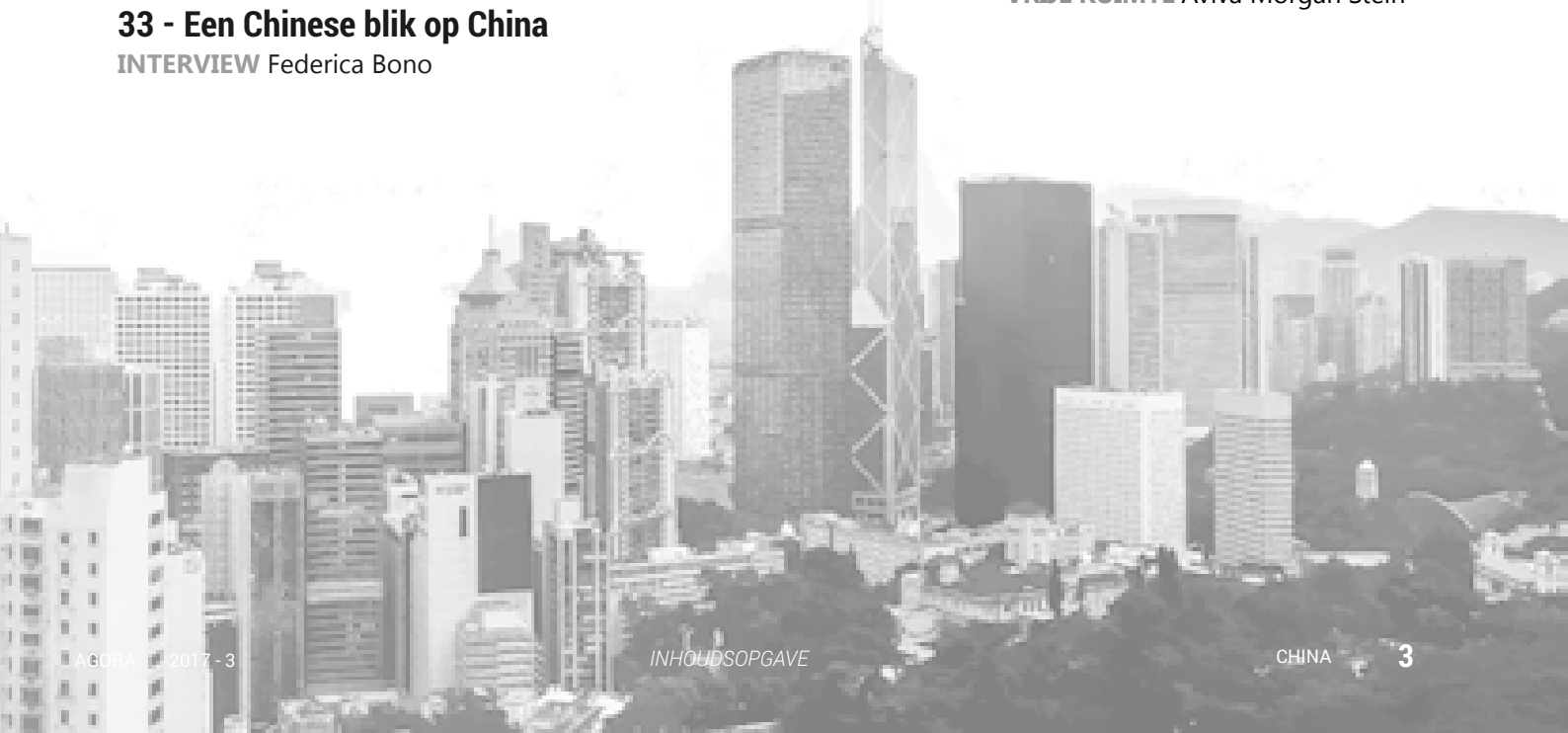
RECENSIE Barend Wind

45 - Symposium van Companen en Dimensus: De ideale formatie

REFLECTIE Josine Maaskant

46 - Het stedelijk leven in Noord-Syrië

VRJE RUIMTE Aviva Morgan Stein

SOCIAAL-RUIMTELIJKE DYNAMIEKEN VAN EEN NIEUWE WERELDMACHT

Reeds enige jaren kijken wij vanuit Europa vol ontzag, verbazing, en soms ook afgrijzen naar de ongelofelijke infrastructurele en stedelijke ontwikkelingen in China. Onder huidig president Xi Jinping begint het van oudsher altijd relatief gesloten land zich internationaal ook steeds assertiever op te stellen. Wat heeft de nieuwe status van China voor consequenties, zowel intern als 'voor ons'?

'China! China! China, China, China, China, China!' In augustus 2015 belandde er via de Huffington Post een inmiddels veelbekeken, hilarisch filmpje op YouTube van de Amerikaanse (toen nog) presidentskandidaat Donald Trump, waarin hij in een tijdsbestek van amper drie minuten, door middel van aan elkaar geknipte videofragmenten, honderden keren het woord 'China' uitspreekt. Hoe absurdistisch deze satire ook mag overkomen, het is een feit dat wij in 'het Westen' niet meer om de opkomende wereldmacht China heen kunnen. Waar het land zich dankzij haar enorme productiecapaciteit economisch gezien al enige tijd kon meten met de groten der aarde, begint het zich inmiddels ook op andere vlakken steeds nadrukkelijker te profileren. Dankzij expertise opgedaan door bedrijfsovernames of in het buitenland genoten universitaire opleidingen (zie ook de infographic op de achterzijde), telt China steeds meer mee op het gebied van Research and Development. Deze ontwikkeling vertaalt zich ook in de militaire uitbreidingen en innovaties die zich momenteel onder president Xi Jinping voordoen. Om nog maar te zwijgen over de aangekondigde 'Nieuwe Zijderoute' (*One Belt, One Road*), waarmee het land infrastructurele projecten tot aan Europa wil faciliteren om zodoende grondstoffen veilig te stellen en tegelijkertijd nieuwe afzetmarkten voor Made in China producten te genereren. Teneinde dit te bewerkstelligen heeft China de *Asian Infrastructure Investment Bank* opgericht, die

zich op den duur zou moeten kunnen gaan meten met de door de Verenigde Staten geleide Wereldbank. Het land begint, met andere woorden, steeds meer mee te tellen op het werelddoneel. Dit blijkt niet alleen uit de manier waarop tijdens recente staatsbezoeken aan Nederland en België letterlijk de rode loper werd uitgelegd voor de Chinese president. Ook tijdens het World Economic Forum in Davos begin dit jaar hield Xi een zelfverzekerd pleidooi voor nog meer mondialisering, en de stabiele rol die China daarin volgens hem vertolkt.

Behalve de steeds assertievere houding van de Chinese overheid en bedrijven, begint 'het oude continent' ook steeds meer kennis te maken met de nieuw opgekomen economische elite van China. Dit is bijvoorbeeld te merken in de voetbalwereld, waar de Italiaanse topclubs AC Milan en Internazionale recentelijk werden overgenomen door Chinese investeerders, terwijl internationale topspelers als Oscar, Graziano Pelle en Axel Witsel, die tot voor kort hun geld verdienden in Europa, inmiddels astronomische bedragen opstrijken in de Chinese competitie. Een ander domein waarop de toenemende dominante positie van China in de wereld te merken is, is de vastgoedmarkt. Onderzoek heeft aangetoond dat veel woningen in steden als Londen inmiddels door Chinezen worden aangekocht, zij het als 'kluis' om hun kapitaalvermogen te beschermen tegen een mogelijke devaluatie van de yuan, of als

huisvesting voor hun in het Verenigd Koninkrijk studerende zoon of dochter.

Hoewel veel Europeanen economisch meeprofiteren van buitenlandse investeringen van de opkomende grootmacht, of gretig gebruik maken van het aanbod van goedkope Chinese producten zoals smartphones, die qua technologie nauwelijks nog onderdoen voor hun veel duurdere Zuid-Koreaanse of Amerikaanse equivalenten, zijn onze overheden ondertussen ook waakzaam. Zo werd de beoogde deal tussen het Chinese staatsbedrijf State Grid en de Belgische distributienetbeheerder Eandis, waarbij de eerste een groot deel van de aandelen in handen zou krijgen, op het laatste moment teruggefloten na onder andere insinuaties op het gebied van economische spionagepraktijken. De Europese Kamer van Koophandel (EuCham) luidde onlangs dan ook de noodklok over dergelijke overname-ontwikkelingen, en betoogde dat het kritiekloos laten kopiëren van onze nu nog superieure technologische kennis funest zal zijn voor onze toekomstige concurrentiepositie. Tevens is een veelgehoorde klacht vanuit Europa dat Chinese (staats)bedrijven geen toegang zouden moeten krijgen tot bepaalde sectoren zolang Europese bedrijven die toegang in China ook niet hebben. Kortom, de toenemende invloed van de opkomende wereldmacht houdt de gemoederen momenteel flink bezig. Al met al reden genoeg voor AGORA om een themanummer aan China te wijden.

Expansiedrift

In het eerste artikel van dit themanummer bekijkt Sarah Van Hoeymissen of dit alles effectief een scharniermoment is in de recente geschiedenis. Ze onderzoekt of China de capaciteiten heeft om de nieuwe wereldleider te worden, en in hoeverre dit überhaupt de intentie is. Terwijl het buiten kijf staat dat China een belangrijke opkomende economische, diplomatieke en militaire macht is, is er intern heel wat debat over welke positie het land moet innemen op het internationaal toneel. Aan de ene kant lijkt China nog niet klaar te zijn voor een wereldleiderschap. Diplomatisch houdt Peking zich vaak op de vlakte als ze merkt dat het niet in haar directe voordeel is om te interveniëren, en militair ligt de nadruk nog altijd meer op het bewaren van de interne sociale stabiliteit. Het land is nog steeds grotendeels gebaseerd op de industriële sector en de Chinese leiders lijken eerst en vooral de economie te willen hervormen en moderniseren. Daar waar de Chinezen ambitieuzer dan ooit lijken om de internationale orde mee vorm te geven, doen ze dat vooral in die domeinen die in het voordeel zijn van hun interne beleid.

Ook de *One Belt One Road* (OBOR) is een buitenlandpolitiek die er specifiek op gericht is om de eigen politiek-economische noden aan te pakken. Dylan Jong bespreekt het boek *De Zijderoutes*. Een nieuwe wereldgeschiedenis (2016) van Peter Frankopan, en gaat in op de belangrijke historische rol van de zijderoutes en het grote economisch belang ervan. Het is precies de geschiedenis van het zijderoutenetwerk dat ons toelaat de OBOR-politiek in een ander perspectief te zien, namelijk om er als regio economisch op vooruit te gaan en zo stabiliteit te creëren.

Terwijl China dus niet direct van plan lijkt zich te bemoeien met de interne politiek van naburige landen of andere handelspartners, zijn haar staatsbedrijven volop bezig met strategische overnames van buitenlandse bedrijven, om niet alleen hun marktaandeel maar ook hun technische expertise te verbeteren. Karel Van den Bergh beschrijft hoe het Zweedse autobedrijf Volvo in Chinese handen is beland, en hoe de kennisoverdracht via een slinkse constructie mogelijk wordt gemaakt. Met de komst van de Nieuwe Zijderoute is de verwachting dat steeds meer auto's in China geproduceerd zullen worden, om vervolgens naar Europa te worden geëxporteerd. Dit kan serieuze consequenties hebben voor bijvoorbeeld de Volvo-fabriek in Gent, die op dit moment nog altijd de grootste private werkgever in de hele regio is.

Internationale aspiraties vanwege interne problemen?

Om de huidige en toekomstige impact van China in andere delen van de wereld te begrijpen, is het echter relevant om enigszins op de hoogte te zijn van een aantal interne ontwikkelingen die zich op dit moment in China afspelen. Dit wordt ook benadrukt door Yunpeng en Ran, respectievelijk postdoctoraal onderzoeker en promovenda aan de KU Leuven. Om ook de 'Chinese kant van het verhaal' aan bod te laten, vroegen wij hen te reflecteren op hun eigen persoonlijke achtergrond, alsook hun ervaringen met en ideeën over een aantal recente ontwikkelingen die ook in dit nummer de revue passeren. Het land, in naam en symboliek nog altijd communistisch, heeft in politiek-economisch opzicht de laatste decennia een ware transformatie doorgaan. Hoewel de overgang van het staatssocialisme naar een meer kapitalistisch systeem veel stapsgewijzer heeft plaatsgevonden dan in bijvoorbeeld Oost-Europa (zie AGORA 2015-3 'De post-socialistische stad'), beschrijft Peter Druiven in 2010 in een artikel voor AGORA hoe de snelle verstedelijking ook haar keerzijde kent. Terwijl vele kuststeden worden opgesmukt met veelal door internationaal vermaarde architecten ontworpen, imponerende wolkenkrabbers, kennen we allemaal de beelden van de enorme luchtvervuiling waardoor deze plekken worden geteisterd. Ook zien we regelmatig reportages vanuit China voorbijkomen waarin een van de talloze dystopische, speculatieve spooksteden in beeld worden gebracht. Wie de documentaire *Last Train Home* (2009) wel eens gezien heeft, waarin te zien is hoe honderden miljoenen stedelijke arbeiders jaarlijks rond Chinees Nieuwjaar terugkeren naar hun oorspronkelijk thuisbasis, weet bovendien welke sociale ontwrichting met deze ruimtelijke transitie en het vermeende economische succes gepaard is gegaan. Daarnaast kunnen we in de wetenschappelijke literatuur over dit thema steeds vaker lezen over toenemende stedelijke armoede, ongelijkheid en depressies en burn-outs vanwege de hoge druk die op de schouders van veel enig kinderen terecht komt.

Het feit dat de leefbaarheid in de steden zo op de tocht staat is ook de partijbonzen in Peking niet ontgaan. Ook zij beseffen dat steden als Shanghai, Guangzhou en Shenzhen, wier stedelijke economie steeds meer gekenmerkt wordt door geavanceerde zakelijke en financiële dienstverlening, een hoogwaardig woonklimaat moeten blijven bieden om internationaal concurrerend te blijven. Het is om deze reden dat Xi Jinping nu zo in de bres springt om, in tegenstelling

Het land begint steeds meer mee te tellen op het wereldtoneel

tot de eerdergenoemde Donald Trump, de klimaatakkoorden van Parijs te blijven respecteren. De geïnterviewde Yunpeng en Ran geven tevens aan dat de duurzaamheidskwestie steeds hoger op de interne politieke agenda komt te staan, en dat steden als Shanghai de komende jaren daarom willen verdichten in plaats van verder uitbreiden. Bovendien willen vele plaatsen in China af van de assemblage-economie, om in plaats daarvan de meer creatieve sector te ondersteunen. Volgens hen moeten we dus ook China's buitenlandpolitiek in het licht van deze transformaties houden. Tegelijkertijd begrijpen zij niet zo goed waarom er in het Westen zoveel angst en wantrouwen bestaat tegenover de Chinezen. China is volgens hen geenszins van plan om via een verdeel-en-heers politiek de situatie elders te ontwrichten: de 'Koude Oorlog mentaliteit' is volgens hen dan ook onnodig en ongegrond.

Een iets ander geluid horen we in het interview dat AGORA had met de Vlaamse professoren Jonathan Holslag en Chris Kesteloot. Ook hen vroegen wij steeds de koppelingen te maken

Milieu en ongelijkheid vormen de grote legitimiteitskwes- te van de Communistische Partij

tussen de interne dynamieken en problemen die het land parten spelen, en haar recent opgekomen buitenlandse expansiedrift. In een geanimeerd duo-gesprek komt onder andere ter sprake hoe China zich door overaccumulatie genoodzaakt voelt te investeren in militaire productie en innovatie, en tot welke geopolitieke conflicten dit onvermijdelijk gaat leiden. Toch benadrukken beiden dat China in hun ogen een logisch ontwikkelingstraject doormaakt, en dat er veel interessante parallellen zichtbaar zijn met vroegere opkomende wereldmachten door de eeuwen heen. De grote legitimiteitskwes-
te voor de Communistische Partij op dit moment zijn de milieuvervuiling en de ruimtelijke ongelijkheid. De kloof tussen de relatief welvarende kustprovincies en het achtergebleven binnenland probeert men te slechten door de zogenaamde Go West-politiek. Ook het eerder aan bod gekomen OBOR-project is in dit licht gezien beter te begrijpen: door de opbouw van degelijke infrastructuur in de Midden-Aziatische Republieken raakt ook het westen van China economisch beter ontsloten.

Verstedelijking en duurzaamheid

Waar de tegenstellingen tussen interne problematieken en internationale ambities ook heel duidelijk naar voren komen, is het artikel van Nico Dogterom. Hierin wordt beschreven hoe in China een indrukwekkend hogesnelheidslijn-netwerk verrijst, en welke economische en politieke motieven hierachter schuilgaan. Behalve de onderlinge verbindingen tussen de bekende stedelijke netwerken als de Yangtze- en Pearl River Delta, worden namelijk ook kosten noch moeite gespaard om afgelegen steden als Urumqi, waar veel etnische minderheden wonen, op het netwerk aan te sluiten. Volgens Dogterom is hier eerder sprake van het politieke doel een nationale eenheid te creëren en internationaal prestige te genereren, dan van economisch nut of noodzaak. Tevens stelt hij zich, hoewel de trein als transportmiddel over het algemeen gezien wordt als duurzamer dan vliegverkeer, vragen over het uiteindelijke netto duurzaamheidseffect ervan.

Leo van Grunsven heeft het over het Nieuwe Urbanisatie Plan dat terugkomt in het huidige vijfjarenplan, waarin vooral wordt ingezet op het decentraal ontwikkelen van nieuwe steden buiten de traditionele stedelijke agglomeraties. Doel van dit plan is om de vele fouten van het verleden recht te trekken. In zijn artikel beschrijft hij de sociaal-ruimtelijke dynamieken achter de snelle verstedelijkingsprocessen in het recente verleden. De grote ruraal-

urbane migratiestroom zorgde op veel plekken voor leeggelopen platteland en vormde zo een bedreiging van de voedselvoorziening. Tegelijkertijd leden migranten in de steden een erbarmelijk bestaan. De kern van het probleem ligt in het hukou-systeem, een registratiesysteem dat vasthangt aan de geboorteplaats en bepaalt waar burgers in aanmerking komen voor sociale voorzieningen. Het nieuwe plan tracht ruraal-urbane integratie en territoriale en sociale gelijkheid te bevorderen. Door middel van doelgerichte hukou-aanpassingen, tracht de Chinese overheid potentiële ruraal-urbane migranten vooral richting de kleinere steden te sturen. Ook zet het migranten aan hun rurale grondcertificaten (die vasthangen aan hun rurale hukou) te verkopen op veilingen. Zo komt die grond terug in gebruik. Mensen laten zich echter niet eenvoudig sturen. Van Grunsven vraagt zich namelijk af of migranten wel een hukou willen krijgen in zo'n kleinere stad. Of de Nieuwe Urbanisatie het gewenste resultaat zal opleveren en het leven van miljoenen migranten kan verbeteren, is dan ook nog maar zeer de vraag.

Migratie

Behalve interne migratiestromen, krijgt China ook meer en meer te maken met immigratie van buitenaf. Waar het land zeker in de Maoïstische tijd een behoorlijk gesloten karakter had, en jarenlang vooral bekend stond om haar grootschalige emigratie (denk aan alle Chinatowns in Amerikaanse en Europese steden), zijn er de laatste jaren steeds meer gelukszoekers die de vruchten van de enorme economische ontwikkeling willen meeplukken. Volgens Frank Pieke komt deze instroom als geroepen, gezien de enorme vergrijzing die het land te wachten staat als gevolg van de jarenlang gevoerde eenkindpolitiek. Tegelijkertijd vormt de komst van deze groepen een sociaal-culturele uitdaging voor de Partij, aangezien de kosmopolitische sfeer die in de grote steden zal ontstaan in potentie haaks staat op de censuur die nog altijd de orde van de dag is. Pieke beschrijft dan ook hoe de politiek selectief en paradoxaal te werk gaat: enerzijds is het aantrekken van buitenlands talent een beleidsprioriteit, anderzijds weet het land zich beleidsmatig niet echt raad te weten met de structurele opvang en integratie van binnenkomende migranten. China aanvaardt, met andere woorden, vooralsnog slechts mondjesmaat de verantwoordelijkheden die horen bij het vertolken van een leidende positie in de wereld.

Je moet de interne dynamieken kennen om China's buitenlandse intenties te begrijpen

Conclusie

Een veelgehoorde uitspraak van Chinezen is dat wij als Europeanen hun land nooit zullen kunnen begrijpen. Hoe vertrouwd we onszelf ook maken met traditionele filosofieën als dat van het Confucianisme en het Taoïsme, of met hedendaagse invloedrijke denkers als Yan Xuetong, de logica achter veel beleidskeuzes en –strategieën blijft voor ons veelal een raadsel. In het laatste artikel van dit nummer blikken we met Yunpeng en Ran terug op hun eigen ervaringen met migratie, verstedelijking en duurzaamheid. Ze vertellen over hun verhuis naar Shanghai en hun persoonlijke beleving als migrant in de grootstad, en over de gevolgen van het leven met een niet-lokale hukou. Met de snelle verstedelijking gaan ook massale uithuiszettingen gepaard en ook dat maakten onze Chinese collega's van dichtbij mee. Ten slotte gaan we ook nog in op het duurzaamheidsverhaal en bekijken we hoe sterk dit nu werkelijk leeft bij de gewone man.

In dit nummer probeerden we een onderscheid te maken tussen drie brede luiken: geopolitiek, verstedelijking en duurzaamheid, en migratie. Gaandeweg merkten we echter dat er een continue overlap is tussen de drie, en dat we dus het ene luik niet los van het andere kunnen zien. Het snelle verstedelijkingsproces hangt nauw samen met de migratiestromen vanuit binnen- en buitenland. Steden breiden uit door de inname van ruraal land door de Chinese overheid, en de hiermee gepaard gaande uithuiszettingen. Het is ook in die steden dat het smogprobleem zich het meest laat voelen, iets waartegen de groeiende middenklasse langzaam maar zeker tegen in verzet komt. Naast de bestaande interne kwesties, is er ook internationale druk om de duurzaamheidsproblematiek aan te pakken. Als fabriek van de wereld stoot het land een groot deel van de mondiale broeikasgassen uit. China is momenteel bijvoorbeeld nog altijd de grootste producent en consument van steenkool. Het maakt er liefst 62 procent van de energiemix uit. Het land heeft echter de ambitie om haar economie om te vormen van een secundaire economie met puntgerichte value chains naar een tertiaire economie met verticaal geïntegreerde productieketens. Van 'Made in China' naar 'Created in China'. Deze interne dynamieken zijn belangrijk om de intenties van China in het buitenland, zoals bijvoorbeeld de OBOR-politiek, te begrijpen.

Of de 'angst voor China' terecht is, is een lastig te beantwoorden vraag. Omdat onbekend vrijwel altijd onbemind maakt, is het belangrijk om ons goed in de Chinese sociale, culturele, politieke, economische en ruimtelijke ontwikkelingen te blijven verdiepen.

Ondanks dat veel Chinezen met strategische bescheidenheid beweren dat het land nog altijd een ontwikkelingsstatus heeft en dus niet als wereldmacht mag worden gezien, is het een feit dat we deze eeuw afstevenen op een wereldorde die meer multipolair is dan dat het lange tijd is geweest. De toestroom van Chinese bedrijven, producten en toeristen zal dan ook alleen nog maar verder toenemen. In plaats van ze te vrezen, is het misschien goed om te bedenken hoe we van elkaar kunnen leren (denk bijvoorbeeld aan de idee van eco-cities, die in Tianjin en andere steden realiteit blijkt te worden, of aan de nuttige *smart city*-toepassingen zoals deze in AGORA 2017-1 besproken zijn). Harmonieuze samenwerking zal bovendien noodzakelijk zijn om de grote bedreigingen waar de wereld momenteel voor staat te kunnen beteugelen.

Literatuurselectie

Druiven, P. C. (2010) Chinese steden in transitie. AGORA Magazine, 26(3), 40-44.

Frederik, J. (2016) Maak kennis met de grootste bank ter wereld waar je niet van weet. De Correspondent. Geraadpleegd 1 augustus 2017.

Karremen, B., Burger, M. J., & van Oort, F. G. (2017) Location Choices of Chinese Multinationals in Europe: The Role of Overseas Communities. *Economic Geography*, 93(2), 131-161.

Jorn Koelemaj (Jorn.Koelemaj@UGent.be) is als assistent en doctoraatsstudent verbonden aan de Vakgroep Geografie van de Universiteit Gent, en maakt daarnaast onderdeel uit van de hoofdredactie van AGORA Magazine.

Federica Bono (Federica.Bono@kuleuven.be) is verbonden aan de KU Leuven en redacteur bij AGORA.

Samen met Nicolas Dewulf, Dylan Jong en Fieke Visser vormen zij de themaredactie van dit nummer.

VULT CHINA HET INTERNATIONAAL LEIDERSCHAPSSVACUÛM?

In januari 2017 voerde de Chinese leider Xi Jinping voor het verzamelde kruim van internationale politieke en economische leiders op het Wereld Economisch Forum in Davos een vurig pleidooi voor globalisering en internationale vrijhandel. Werpt het eens zo gesloten China zijn schuchterheid af en treedt het uit de coulissen als nieuwe leider van de internationale orde?

In zijn toespraak in Davos stelde Xi dat China zijn ongeëvenaarde economische groei in belangrijke mate te danken heeft aan de economische globalisering. Hij beloofde dat China dan ook actief zou blijven bijdragen tot de geglobaliseerde orde. Xi's pleidooi ging regelrecht in tegen het wereldwijd oprukkend protectionisme. Hij zei daarover: "Protectionisme nastreven is als zich opsluiten in een donkere kamer. Het helpt om regen en wind buiten te sluiten, maar in een donkere kamer kunnen ook geen licht en lucht binnenkomen. Er zijn geen winnaars in een handelsoorlog." Xi riep ook op tot verdere internationale samenwerking in de strijd tegen de klimaatopwarming: "een verantwoordelijkheid die we moeten opnemen in het belang van toekomstige generaties." Het klonk als een vermaning aan het adres van de pas verkozen Donald Trump, die onder het motto "America First" een verkiezingscampagne had gevoerd - en gewonnen - met protectionisme en het beschermen van Amerika's eigenbelang hoog in het vaandel.

Analisten zagen het optreden van Xi als een scharniermoment in de recente geschiedenis: terwijl de Verenigde Staten (VS) zich meer op zichzelf leken terug te plooiën, trad het eens zo gesloten

en isolationistische China naar voren met een wervende oproep om de liberale internationale orde niet teloor te laten gaan aan ongebreideld eigenbelang. Een decennium geleden maande de VS China nog aan om zich als een "verantwoordelijke stakeholder" van het internationale systeem te gedragen. Plots lijken de rollen omgekeerd en is het China dat de VS aanspreekt op zijn gebrek aan inzet voor het internationaal belang. Maar is China werkelijk klaar om een internationale leiderschapsrol op zich te nemen? Of is de analyse dat de toespraak van Xi het aantreden van een nieuwe leider inluidde, een zinsbegoocheling van zij die wanhopig op zoek zijn naar een nieuw ankerpunt in een schijnbaar op hol geslagen wereld? Een wereld waarin de liberale orde elke dag weer wat meer onder druk lijkt te staan? En als China inderdaad klaar staat om een grotere rol op zich te nemen, welke invulling zullen Xi en de zijnen daar dan aan geven? Als een eenpartijstaat die halsstarrig vasthoudt aan het principe van soevereiniteit, is China immers een land dat belangrijke elementen van de liberale orde zeer nadrukkelijk niet onderschrijft. Betekent dit dan niet dat de oude orde sowieso gedoemd is te verdwijnen?

Definitie van internationaal leiderschap

Dit artikel buigt zich over de vraag of China als opkomende macht een leiderschapsrol op zich zal nemen in de internationale orde. Het hanteert Nancy Adlers klassieke definitie van internationaal leiderschap als “de capaciteit om het denken, de houding en het gedrag van mensen wereldwijd te inspireren en beïnvloeden.” Het artikel benadert leiderschap als het product van twee componenten: capaciteiten en intenties. De eerste component betreft de economische, diplomatieke, militaire, technologische, culturele en andere middelen die een land ter beschikking heeft om een leiderschapsrol op zich te kunnen nemen. De tweede component betreft de bereidheid van een land om leiderschapspotentieel om te zetten in daadwerkelijk leiderschap. De opdeling tussen capaciteiten en intenties herinnert eraan dat de materiële mogelijkheid om een rol te spelen niet noodzakelijk samengaat met bereidheid om die rol ook effectief op zich te nemen.

Inderdaad, de grote verandering die het Trump-tijdperk bracht voor de VS bevindt zich niet zozeer op het vlak van de beschikbare middelen maar wel op het vlak van intenties. De VS beschikt nog steeds over een indrukwekkend arsenaal aan middelen om het internationaal leiderschap dat het land sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog op zich genomen heeft, voort te zetten. Het motto van Trump is echter dat die middelen voortaan aangewend moeten worden om het Amerikaans eigenbelang te promoten. Dit leidt tot een internationaal leiderschapsvacuüm en tot de vraag welk land, zoals de Amerikaanse diplomatiek veteraan Richard Haass recent stelde, in staat is Amerika's schoenen te vullen. In het eerste deel van dit artikel bekijken we of het China van vandaag de capaciteiten heeft om op een geloofwaardige manier het internationaal leiderschap op zich te nemen. Het tweede deel beantwoordt de vragen of China's leiders ook daadwerkelijk bereid zijn om op het internationale toneel een leiderschapsrol te vervullen en welke invulling zij aan die rol zouden kunnen geven.

Diplomatieke en economische capaciteiten

Dat China de belangrijkste opkomende macht in de wereld is, staat buiten kijf. Zoals de Amerikaanse Chinakenner David Shambaugh in zijn boek *China Goes Global: The Partial Power* van 2013 opmerkt, is het land geëvolueerd van een speler in de periferie van de internationale orde naar een in het centrum. In het recente verleden, stelt Shambaugh, vroegen Chinakenneren zich over de relatie tussen China en de rest van de wereld af welke invloed de internationale orde had op China. Vandaag moeten we ons ook afvragen welke invloed China uitoefent op de rest van de wereld.

Ten eerste is er China's toenemende economische macht: het land heeft momenteel de tweede grootste economie ter wereld en is sinds 2013 de wereldleider voor handel in goederen. Een indrukwekkende illustratie van de toegenomen Chinese economische macht is de manier waarop China zich in de voorbije twee decennia opgewerkt heeft tot een belangrijke investeerder in zowat alle uithoeken van de wereld. In Afrika, waar de auteur gevestigd is, hertekenen de Chinese investeringen in infrastructuur en mijnbouw in het bijzonder zowel letterlijk als figuurlijk het landschap. Met het zogenaamde *One Belt One Road* (OBOR)-initiatief lanceerde China in 2013 een ambitieus platform om cruciale regio's in zijn periferie nog dieper te integreren met de Chinese economie. OBOR omvat samenwerking in sectoren als infrastructuur, transport en energie in meer dan 60 landen. Tegen eind 2016 werden naar verluidt al voor bijna 1 biljoen dollar contracten getekend onder het initiatief. OBOR wordt dan ook beschreven als “de Nieuwe Zijderoute” en “het Chinese Marshallplan”.

Ten tweede is China ook op diplomatiek vlak een cruciale speler geworden wiens deelname en steun internationale initiatieven kunnen maken of kraken. De omvang van de Chinese economie en de goede relaties die Beijing vaak heeft met landen die het Westen met wantrouwen bekijken, plaatsen China in een unieke

positie om de wereld mede vorm te geven. De voorbije jaren zagen een verhoogde Chinese bereidheid om zijn invloed met gunstig gevolg aan te wenden rond een brede waaier van thema's gaande van humanitaire crisissen en klimaatopwarming tot internationale voorhandel.

Militaire capaciteiten

Op militair vlak, tenslotte, heeft de Chinese Communistische Partij (CCP) in het recente verleden fors geïnvesteerd in de uitbouw van de *People's Liberation Army (PLA)*, het grootste permanente leger ter wereld. De voorbije twee decennia groeiden China's militaire uitgaven nog sneller dan zijn economie. Sinds 2008 moet China dan ook enkel nog de VS laten voorgaan wat betreft de omvang van zijn officiële defensiebudget. De Partij wil de PLA omvormen tot een moderne en professionele strijdmacht die in staat moet zijn China's macht te projecteren ver van China's kust, in Azië en zelfs daarbuiten. Het is duidelijk dat China's toenemende militaire macht al stevig gevoeld wordt in zijn thuisregio. In het bijzonder met betrekking tot de territoriale conflicten die China heeft met zijn buurlanden in de Zuid-Chinese Zee, is de Chinese houding recentelijk opvallend assertiever geworden. Bedreigingen en militair machtsvertoon maken nu integraal deel uit van China's strategie om zijn territoriale claims kracht bij te zetten. Gevreesd wordt dat China van plan is om zijn toenemende militaire macht te gebruiken om zijn bureaus voor een voldongen feit te plaatsen. Verder van huis, en op een meer positieve noot, is China sinds enkele jaren binnen de vijf permanente leden van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (VN) de grootste leverancier van troepen aan VN-vredesoperaties. China legde onlangs ook de laatste hand aan zijn eerste overzeese militaire basis, in Djibouti. De basis ligt vlakbij Camp Lemonnier, de enige Amerikaanse basis in Afrika. De installatie wordt door Beijing beschreven als logistiek van aard maar wijst niettemin op de toenemende drang en capaciteit van de Chinese marine om zich ver van huis te profileren. Een andere illustratie daarvan is het eerste zelf gebouwde vliegdekschip dat China onlangs voorstelde en dat tegen 2020 operationeel zou moeten zijn.

Protectionisme nastreven is als zich opsluiten in een donkere kamer

Nuanceringen

Het dient opgemerkt te worden dat sommige van de hierboven vermelde verwezenlijkingen eerder kwantitatief van aard zijn en weinig zeggen over de kwaliteit van de Chinese macht. Kwantitatief heeft China met een bevolking van bijna 1.4 miljard mensen heel wat superlatieven en potentiële invloed binnen zijn handbereik. Maar dat betekent nog niet dat China daadwerkelijk in een positie is om de internationale orde actief mee vorm te geven. Economisch gezien blijft China in zijn geheel bijvoorbeeld vooral uitblinken in grootschalige goedkope assemblage en bouwprojecten. Het is de ambitie van China's huidige leiders om de Chinese economie op een nieuwe leest te schoeien waar de dienstensector primeert op de industrie en de bouwsector, en waar duurzaamheid, kwaliteit en innovatie primeren op kwantiteit. Sommige Chinese bedrijven doen het reeds goed op dit vlak, maar het zal tijd en politieke moed vragen om de ambities waar te maken voor de gehele Chinese economie.

Op diplomatiek vlak blijft China in veel opzichten opvallend passief en voorzichtig. Het arsenaal dat Donald Trump uit de kast moet halen om China te bewegen tot een grotere rol in de Noord

-Koreaanse kwestie biedt een voorbeeld hiervan. Misschien is het een gebrek aan ervaring en vertrouwen in eigen kunnen. China betwist graag dat het de invloed heeft die anderen het toedichten, maar vaak vindt Beijing vooral dat het niet in zijn voordeel is om het onderste uit de kan te halen. China's diplomatieke initiatieven blijven in vele gevallen internationaal opzien baren omwille van het feit dat Beijing überhaupt iets doet. Dit lijkt aan te duiden dat Chinees diplomatiek leiderschap vooralsnog niet de norm is. Militair gezien, tenslotte, blijft de nadruk in de capaciteiten en de missie van de PLA liggen op het vrijwaren van de binnenlandse stabiliteit en van China's grenzen. Hoewel zeer zorgwekkend van aard, kunnen zelfs China's activiteiten in de Zuid-Chinese Zee beschouwd worden als vallend binnen dat relatief beperkte mandaat aangezien het vanuit Chinees oogpunt gaat om een territoriaal conflict.

Soft power

China's militaire investeringen, technologisch kunnen en internationale militaire machtsprojectie wegen nog steeds lang niet op tegen de ongeëvenaarde Amerikaanse militaire macht. China mag tegenwoordig dan wel de tweede hoogste militaire uitgaven ter wereld hebben, het officiële Amerikaanse defensiebudget is nog steeds zo'n vier keer groter dan dat van China. China zette recent enkele belangrijke stappen in de opbouw van een internationale militaire aanwezigheid, maar de VS heeft alleen al met zijn tientallen internationale basissen en vliegdekschepen nog steeds een overduidelijk voordeel. De machtsdimensie waarop China tot op heden echter buitengewoon zwak scoort, en die in het kader van deze analyse bijzonder belangrijk is, is soft power. Het door Joseph Nye in de late jaren '80 gelanceerde idee dat een land invloed kan uitoefenen op anderen zonder gebruik van dwang of geweld maar door de aantrekkingskracht van zijn waarden en cultuur vond enorme weerklank in China. Kosten noch moeite werden gespaard om China's cultuur en ideeëngoed te promoten met het wereldwijd vestigen van Confuciusinstituten, het oprichten van internationale televisiezenders en dergelijke meer. Echter, China's pogingen om soft power op te bouwen lijken voorlopig vooral aan het licht te brengen in welk deel van de internationale liberale orde het land zich nog niet ingeschakeld heeft. De Chinezen meenden dat hun gebrek aan internationale soft power vooral een gevolg was van een gebrek aan kanalen om zijn taal, cultuur en visies uit te dragen in een wereld gedomineerd door Westerse media en technologie. Het lijkt echter vooral op het vlak van ideeën te zijn dat China tekortschiet. Als autoritaire eenpartijstaat heeft het land slechts een zeer beperkte vrije markt van ideeën. Onder Xi Jinping heeft China volgens veel analisten zelfs een stap teruggezet met

toegenomen censuur en repressie. De door de staat geleide soft power-operatie mist dan ook creativiteit en vitaliteit. Een recente klasdiscussie in een van mijn cursussen aan de Universiteit van Botswana bracht aan het licht dat mijn studenten, nochtans gemotiveerde en pientere derdejaarsstudenten Chinese Studies, heel wat meer te vertellen hadden over het buitenlands beleid van Donald Trump dan over dat van Xi Jinping. Zelfs in Afrika, waar China volgens velen voor het eerst zijn potentieel leiderschap toont, niet alleen economisch maar ook als verdediger van een alternatieve internationale orde, blijft de bekendheid met China's ideeën beperkt. Tegen de soft power van het Westen is het voor China vooralsnog zeer moeilijk opboksen.

Misschien is het een gebrek aan ervaring en vertrouwen in eigen kunnen

"Let's make China great again"

Xi Jinping was de eerste Chinese president ooit die deelnam aan het Wereld Economisch Forum. Hij komt opvallend liever voor het internationale voetlicht dan zijn voorgangers. Intrigerend genoeg heeft Xi net als Donald Trump ingezet op een agenda die kan worden samengevat als *"let's make China great again"*. Xi benoemde dit als de "Chinese Droom" en hij kwam al vroeg in zijn presidentschap met zijn droom op de proppen. Nationalisme, inspelen op de Chinese verzuchting om de welvarende en geavanceerde wereldmacht die China ooit was te laten herrijzen, is een belangrijke bron van legitimiteit voor de CCP. Nieuw onder Xi is hoe hij deze droom op een zeer directe en ambitieuze manier centraal gesteld heeft en hoe hij zichzelf de onbetwiste hoofdrol toedicht in de realisatie van die droom. In tegenstelling tot de VS lijkt het motto *"let's make China great again"* te resulteren in een China dat het internationale spotlicht opzoekt eerder dan schuwt. Het is waarschijnlijk dat Xi in zijn internationale optreden ook het thuispubliek voor ogen heeft. Buitenlands beleid is niet het thema waar de gemiddelde Wang of Li van wakker ligt maar als Xi uitgenodigd wordt als keynote speaker in Davos slaat menig Chinees hart waarschijnlijk toch net een tikje sneller van trots.

Het stijgende Chinese zelfvertrouwen is wel degelijk een relatief nieuw fenomeen. Sinds Deng Xiaoping in de jaren '80 van vorige eeuw aan het roer stond in China volgde het buitenlands beleid het adagium *"tao guang yang hui"* (*Hide brightness nourish obscurity*). Deng geloofde dat China er alle baat bij had om zich internationaal gedeisd te houden, de ambities te temperen en zich te concentreren op binnenlandse economische ontwikkeling. In tegenstelling tot Mao die het als China's taak zag om de internationale status quo in vraag te stellen en de revolutie uit te dragen, vond zijn opvolger Deng dat de internationale situatie in China's voordeel was. Dengs visie zou China's buitenlandbeleid kenmerken tot de vroege 21ste eeuw. Een kentering kwam er met de financiële crisis van 2008-2009. In de nasleep daarvan geraakten de Chinezen er steeds meer van overtuigd dat de macht van het Westen tanende was. Nog steeds werd de internationale situatie gezien als voordelig voor China, maar stilaan durfde men in Beijing luidop te dromen van een nieuwe rol voor China. Echter, een actiever China betekent nog niet meteen dat een nieuwe leider is opgestaan. China's acties blijven gedreven door een zeer welbegrepen eigenbelang. Een belangrijk beleidsdocument (*"China's Peaceful Development"*) uit 2011 stelt dat de hoofddoelstelling van China's diplomatie is om een vreedevolle en stabiele internationale omgeving te creëren

*Een pin van een Amerikaanse vlag, gemaakt in China
Foto: Daniel Lobo*

voor zijn eigen ontwikkeling. Klimaatverandering en het in stand houden van het internationale systeem van vrijhandel zijn thema's die China's beleidsmakers nauw aan het hart liggen omwille van hun belang voor de Chinese economie. Ook One Belt One Road is een initiatief dat, hoewel het op het buitenland gericht is, in de eerste plaats gestoeld is op een analyse van de noden van China's eigen politieke economie.

Intenties

Er is heel wat debat in China over welke internationale rol het land kan en moet opnemen. Veel Chinese diplomaten en analisten stellen dat hun land nog niet klaar is om als leider op te treden. China's Minister van Buitenlandse Zaken Wang Yi stelde in een toespraak enkele weken na het optreden van Xi in Davos dat China niet de intentie had om iemand te leiden of te vervangen. Dat echode de woorden van zijn collega vice-minister van Buitenlandse Zaken Cui Tiankai, die in 2012 stelde dat "China's positie is ver achter de VS. ... Wij zijn ... tegen onze wil... verheven. Wij hebben niet de intentie om te strijden voor het mondiaal leiderschap." (gecteerd in Shambaugh 2013, p. 307)

Wat de huidige internationale orde betreft valt het niet te ontkennen dat deze in Beijing gezien wordt als bemoeizuchtig, onrechtvaardig en onevenwichtig. In het bijzonder draagt ze in de ogen van de Chinezen te zeer de stempel van de belangen en waarden van haar rijke Westerse beschermheren. In die zin is er zeer zeker een revisionistisch kantje aan het Chinese buitenlands beleid. Maar Chinese diplomaten hameren erop dat China het systeem niet unilateraal wil omverwerpen maar het van binnenuit wil veranderen in samenwerking met gelijkgestemde landen, in het bijzonder ontwikkelingslanden. Bepaalde aspecten van de huidige internationale orde kunnen op Chinese steun rekenen. China is bijvoorbeeld een fervente voorstander van de VN. De Chinese bijdrage aan het budget van de VN is in recente jaren stijgende en China is een belangrijke leverancier van troepen voor VN-vredesmissies. China stond de voorbije jaren ook aan de wieg van enkele nieuwe multilaterale instellingen, zoals de *Asian Infrastructure Investment Bank* (AIIB). Multilaterale instellingen worden in China dan ook gezien als een potentieel tegengif voor Westerse machtspolitiek.

Wij hebben niet de intentie om te strijden voor het mondiaal leiderschap

Conclusie

Het presidentschap van Donald Trump is intussen enkele maanden onderweg. Niet alleen blijft het voorlopig onzeker hoe Trump zijn "America first"-agenda zal waarmaken, het is zelfs hoogst onduidelijk of hij er überhaupt aan zal vasthouden. Op enkele cruciale thema's na zoals de relaties met het Rusland van Vladimir Poetin, de relaties met Amerika's bondgenoten in de NAVO en de bereidheid van de VS om zich in te mengen in het conflict in Syrië heeft Trump al enkele hoogst opmerkelijke salto's gemaakt. Ook voor de relaties met China ziet het er na een zeer moeilijke start intussen beter uit dan gevreesd. De Noord-Koreaanse kwestie belooft echter een moeilijk pijnpunt te worden. In ontwikkelingslanden toont Trump voorlopig zeer weinig interesse. Afrika in het bijzonder lijkt wel heel erg onderaan zijn prioriteitenlijstje te staan. Het tijdschrift *Foreign Policy* sprak in februari over Trump's "oorverdovende stilte" rond Afrika. Zijn administratie kondigde voorlopig enkel een fikse terugschroefing

Foto: UNITED NATIONS PHOTO

van het budget voor ontwikkelingshulp aan. De leemte die de VS dreigt na te laten zal China ongetwijfeld met veel plezier invullen, zij het op zijn eigen manier.

David Shambaugh concludeerde in zijn boek van 2013 dat China een "gedeeltelijke" macht is die niet klaar is voor wereldleiderschap. Analisten als Mark Beeson en Fujian Li merken op hoe de internationale initiatieven die China neemt een inkijk geven in wat het land op dit moment als rol voor zichzelf weggelegd ziet: deze situeert zich voornamelijk op het vlak van infrastructuur en financiering. Het zijn initiatieven die in China's eigen voordeel zijn, goed in de markt liggen bij China's partners onder de opkomende machten en andere ontwikkelingslanden en waar China de voorbije jaren vertrouwen in eigen kunnen opgebouwd heeft. Het zijn domeinen waarop het Westen zijn rol teruggeschroefd heeft en die trend lijkt met Trump voorlopig alleen versterkt te zijn. China is vandaag actiever en ambitieuzer dan ooit in zijn optreden om de internationale orde mee vorm te geven. En zijn invloed neemt zonder enige twijfel toe. Want wiens brood men eet diens woord men spreekt, weet u wel. Maar Beijing lijkt op dit vlak een lange termijn aanpak voor ogen te hebben. Als China de voorbije maanden plots prominent naar voren getreden leek als leider, dan was dat, zoals een Chinese diplomaat opmerkte, misschien toch eerder omdat de VS een grote stap achteruit had gezet.

Literatuurselectie

- Adler, N.J. (1997). *International Dimensions of Organizational Behaviour*. Cincinnati, Ohio: South-Western College Publishing.
- Beeson, M., & F. Li (2016). China's Place in Regional and Global Governance: A New World Comes Into View. *Global Policy* 7, nr. 4, pp. 491-499.
- Brigety, R. Trump's Deafening Silence on Africa. *Foreign Policy*, 15 februari 2017.
- Haass, R. Who Will Fill America's Shoes?. *Project Syndicate*. 21 juni 2017.
- Shambaugh, D. (2013). *China Goes Global: The Partial Power*. New York: Oxford University Press.

Sara Van Hoeymissen doceert over Modern China aan het Chinese Studies Departement van de Universiteit van Botswana.

DE ROUTE NAAR DE TOEKOMST

Auteur Peter Frankopan

Het Chinese One Belt One Road-initiatief is een veelbesproken onderwerp in de hedendaagse internationale politiek. Met dit initiatief probeert Xi Jinping de bereikbaarheid, handel en samenwerking tussen China en zijn omliggende landen te versterken. In een tijd van globale nostalgie waarin het lijkt alsof er een algemene drang naar het verleden is, grijpt ook China terug naar één van zijn grote historische successen: de oude zijderoutes. Wat weten we eigenlijk allemaal over de oude zijderoutes en wat hoopt Xi Jinping hiervan terug te vinden met de nieuwe One Belt One Road-politiek?

Peter Frankopan is historicus aan de Universiteit van Oxford. In zijn laatste boek *De Zijderoutes*. Een nieuwe wereldgeschiedenis (2016) beschrijft hij de complete geschiedenis vanaf het ontstaan van de zijderoute tot de aankondiging van Xi Jinping dat hij diezelfde route nieuw leven wil inblazen. Hij neemt op een inventieve manier de zijderoute als centraal punt om van daaruit allerlei belangrijke historische gebeurtenissen te omschrijven en te analyseren. Zo bespreekt hij in elk hoofdstuk een thema en kondigt hij deze aan met titels als “De route naar revolutie” en “De route naar het zwarte goud”. Hierbij laat hij zien dat de handel en rijkdom van de zijderoutes een belangrijke rol speelden in de geschiedenis. Handel zorgde voor innovatie, de verspreiding van ideeën, oorlog en vrede. De focus van het boek ligt niet alleen op China, omdat de zijderoutes een veel groter territorium besloegen dan enkel de oostelijke grootmacht, al was China wel een grote partij in het handelsnetwerk.

Hoewel vaak wordt gesproken over de zijderoute, lanceerde de Duitse geograaf Ferdinand Von Richthofen deze benaming oorspronkelijk in het meervoud. Hiermee bedoelde hij in 1877 het enorme handelsnetwerk, waarbij hij voor ‘zijde’ koos, omdat voornamelijk dit product vanuit China via de routes werd verhandeld en bovendien tot de verbeelding sprak. Het meervoud volgt uit het feit dat er meerdere handelsroutes samen één groot handelsnetwerk vormden. Het is moeilijk om precies aan te geven wanneer de zijderoutes ontstonden. Het boek begint bij de Perzen rond 600 v. Chr. Ondanks vele veranderingen in de wereld om de zijderoutes heen, bleef de handel via dit specifieke netwerk tot en met de negentiende eeuw van bijzonder groot economisch belang. Wat het boek vooral interessant maakt, is de nadruk die Frankopan legt op de economische motieven van volken, landen en rijken. Omdat de zijderoute voornamelijk vanuit economisch oogpunt erg belangrijk was voor de toenmalige samenleving, worden de economische gevolgen van oorlogen en ziektes gedetailleerd beschreven. Een terugkerend thema hierin lijkt te zijn dat handel en economie uiteindelijk politiek en religie overstijgen. Alle volkeren

profiteren van betere handel en nieuwe ideeën, waardoor het belang van de zijderoute telkens terugkeert. Dit toont wat mij betreft dan ook meteen aan wat Xi Jinping zoekt in de nieuwe zijderoute: het stimuleren van onderlinge handel om er als regio economisch op vooruit te gaan en zo stabiliteit te creëren en te consolideren.

Gezien de onrustige situatie in het Midden-Oosten is een terugkeer naar de oude zijderoutes misschien wel precies wat deze regio nodig heeft. Al lijkt de gedachte naïef, toch moeten we China daarom misschien steunen in de heropbouw van de zijderoute naar haar oude glorie en erop vertrouwen dat een krachtige zijderoute, met veel onderlinge handel, voor meer rijkdom en stabiliteit in de regio kan zorgen, inclusief het Midden-Oosten.

Ongetwijfeld zullen er genoeg historici schande spreken dat bepaalde belangrijke gebeurtenissen uit de geschiedenis weinig of geen aandacht krijgen in het boek, zoals het oude Egypte. Echter voor de doorsnee persoon met een bescheiden historische kennis is het boek een openbaring en komen de geschiedenis en de huidige wereld nog meer tot leven.

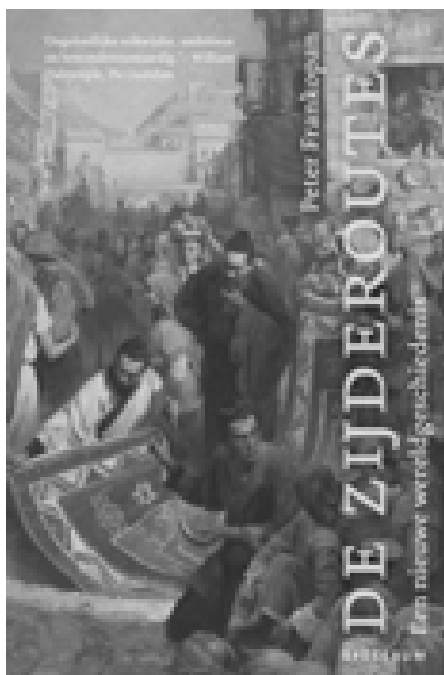
Het lijkt onbegonnen werk, een grondige analytische weergave van de gehele moderne geschiedenis in 500 pagina's. Toch slaagt Frankopan er meestal in een goede balans te behouden tussen een gedetailleerde uitleg van concrete gebeurtenissen en het op peil houden van het verhalende tempo. De lezer die op zoek is naar meer diepgang kan terecht in de bijzonder uitgebreide referentielijst aan het einde van het boek. Gek genoeg verliest het boek zijn snelheid plots wanneer de twintigste

eeuw aanbreekt. Vanaf dat moment zakt het tempo en worden de laatste loodjes extra zwaar, waardoor je als lezer uiteindelijk enigszins opgelucht bent dat het boek uit is. Dit is jammer en doet het boek onrecht aan. Het presenteert immers een heel informatieve en interessante weergave van de zijderoute vanaf de oude geschiedenis tot op vandaag en is daarmee buitengewoon relevant voor wie geïnteresseerd is in zowel de nieuwe als de oude zijderoutes of voor wie gewoon een algemene interesse heeft in een geschiedenis zoals ze niet altijd in onze eigen geschiedenisboeken beschreven staat.

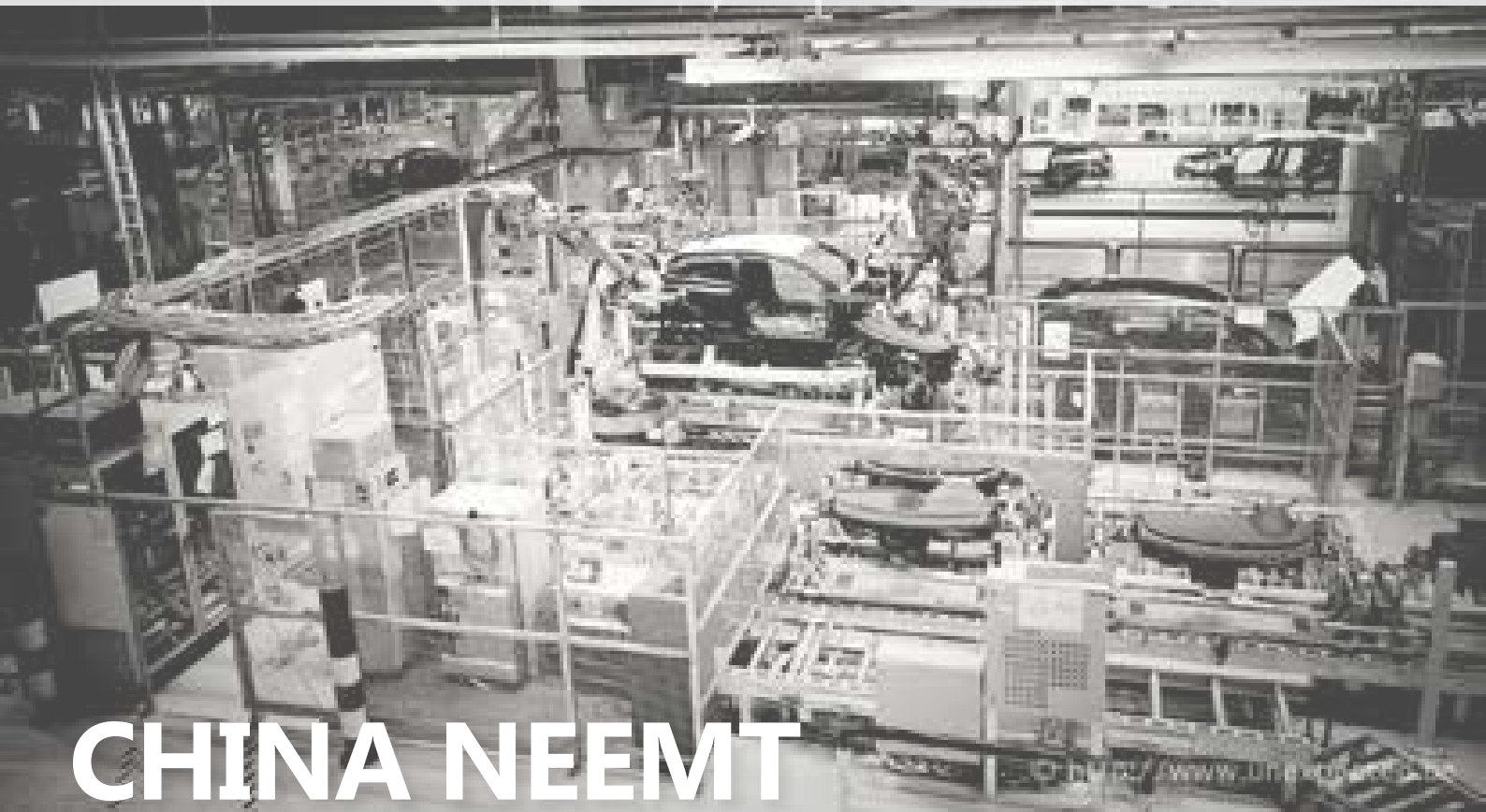
Literatuurselectie

Frankopan, P. (2016) *De Zijderoutes*. Een nieuwe wereldgeschiedenis. Houten: Het Spectrum

Dylan Jong (d.m.o.jong@rug.nl) is promovendus Economische Geografie aan de Rijksuniversiteit Groningen en redacteur bij AGORA.

Boekcover: Uitgeverij het Spectrum

CHINA NEEMT (VOLVO) OVER

*De Volvo-fabriek in Gent is, ondanks automatisering, de grootste private werkgever in de regio Gent.
(Foto: Unexxx)*

De gebeurtenissen sinds de overname van Volvo Cars door het Chinese Geely in 2010 tarten soms de verbeelding, alleszins voor de gemiddelde leek. In dit artikel zal worden aangetoond dat de Chinezen echter een zeer doordachte strategie gebruiken om hun geopolitieke en –economische doelen te verwezenlijken.

Geopolitieke macht is iets wat je niet eenduidig kunt meten, maar toch zullen weinigen de stelling tegenspreken dat China een opkomende, of zelfs al bevestigde, wereldmacht is. Dit komt echter niet zomaar uit de lucht gevallen. Macht, in welke vorm dan ook, is niet iets dat ‘zomaar’ bestaat of met een bepaalde positie (bv. dokter, professor, soldaat, hacker) aan komt waaien. Macht moet opgebouwd worden en eens het verkregen is, dient het constant bevestigd te worden. China ziet zichzelf als wereldmacht. Echter tussen het idee en de werkelijke verwezenlijking zit een groot gat. Indien China een wereldmacht wil worden en wil blijven, dient het bepaalde strategieën te ontwikkelen om voorbij het louter wereldmacht-idee te gaan. Dit artikel focust op de geo-economische strategieën die China hanteert om aan de hand van economische macht, geopolitieke macht af te dwingen. Specifiek wordt er ingezoomd op de casestudie Volvo Cars en de overname van dit bedrijf door het Chinese bedrijf Geely.

Research & Development

Gedurende de laatste decennia bouwde China als ‘fabriek van de wereld’ en het daarbij horende handelsoverschot een enorme financiële reserve uit. Dit leidt vandaag de dag, onder het Amerikaanse presidentschap van Trump, tot grote geopolitieke spanningen tussen de Verenigde Staten en China. Dit handelsoverschot en de daarbij bijhorende financiële reserves heeft China vooral verkregen via de export van relatief weinig kapitaalintensieve industriële producten. Dit zet de Chinese

economie vandaag echter onder druk. Enerzijds ondervindt China steeds meer concurrentie van lagelonenlanden, doordat de Chinese lonen stijgen. Anderzijds ligt de winst op de verkoop van deze producten steeds lager. Illusterend hiervoor is dat de export in China slechts bijdraagt tot 30% van het BNP, wat veel lager ligt dan bijvoorbeeld bij Zuid-Korea (56%), Duitsland (49%) en vele andere Westerse landen. China wil daarom zijn industrie moderniseren. De modernisering moet er voor zorgen dat de hogere winst door export van hoogwaardige producten de Chinese economie gezond houdt. Tegelijkertijd wil China zijn militaire kracht opdrijven, iets waarvoor het hoogwaardige industriële kennis nodig heeft. Een meer competitieve strijdkracht is nodig, volgens China, om zijn invloed en belangen op het regionale (denk aan de disputen rond de eilanden in de Zuid-Chinese Zee) en het globale schouwtoneel af te dwingen. Het moderniseren van de economie vraagt echter naast investeringen in de infrastructuur, ook grote investeringen in R&D voorzieningen en opleidingscentra. Voor de verwezenlijking van dit laatste punt heeft China twee opties. Enerzijds kan het zijn eigen R&D instellingen op eigen kracht moderniseren. Anderzijds kan het, naast eigen investeringen, ook de bestaande, niet-Chinese R&D opkopen. Gebruikmakend van de financiële reserves, koos China voor deze laatste strategie.

Sinds de Chinese overheid in 2010 het plan lanceerde om zijn economie op te waarderen, zijn de gevolgen van deze strategie merkbaar. In 2016 heeft China de Verenigde Staten ontthoort als de grootste globale overnemer van buitenlandse bedrijven. Daarbij

focust China vooral op Europa, en dit in een breed gamma van sectoren zoals petro- en biochemische bedrijven, telefoniebedrijven, aluminiumproducenten en zelfs handelsbeurzen. Illusterend is dat gedurende de eerste zes maanden van 2016, gemiddeld wekelijks een Duits bedrijf werd opgekocht door een Chinees bedrijf.

De Chinese auto-industrie wil moderniseren

Om dit beleid verder te illustreren, focust dit artikel op de autosector. In 2010 stelde Baoshan Iron & Steel, een staatsbedrijf dat de helft van al het Chinese staal in de automobielenindustrie produceert, samen met de meest belangrijke Chinese autobedrijven, waaronder Geely, zichzelf het doel om de Chinese auto zo'n 10% lichter te maken. Het lichter maken van de Chinese auto had het doel verschillende problemen op te lossen. Ten eerste zou het ervoor zorgen dat de enorme toename van auto's in China relatief minder zou bijdragen tot de milieuvervuiling. Ten tweede zorgt het ervoor dat de Chinese auto zou kunnen concurreren met zijn Westerse concurrenten binnen China en daarbuiten. Ten derde zou een stijgende verkoop van de Chinese auto ervoor zorgen dat dat andere grote probleem in China, de enorme overcapaciteit van staal (zie ook het interview met Holslag en Kesteloot in dit nummer, red.), zou verminderen.

Geely slaagt erin Volvo Cars te kopen

Net op dat moment stond Volvo Cars te koop. Volvo Cars is in 1927 ontstaan als een Zweeds automobielbedrijf in Gotenburg. Volvo groeide uit tot een luxueus automerk met een reputatie voor degelijkheid en veiligheid. Het merk bleef echter altijd relatief klein. Illusterend is dat het tot voor kort slechts twee assemblagefabrieken had, één in Gent en één in Gotenburg. Sinds de jaren 2000 was Volvo verlieslatend en faillissement dreigde, waardoor het verkopen van het merk noodzakelijk werd. Voor de Zweedse overheid en aandeelhouders was deze verkoop van een van hun kroonjuwelen niet vanzelfsprekend. Maar het destijds recente failliet van dat andere Zweedse kroonjuweel, Saab, zorgde er uiteindelijk voor dat Volvo Cars in 2010 voor 100% in de verkoop werd gezet. Het Chinese automobielbedrijf Geely, wat in het Mandarijns 'geluk' betekent, bood zich aan om Volvo Cars te kopen. Geely wilde het merk Volvo opwaarderen tot een competitieve, mondiale autoproducent, en dus op die manier winstgevend te maken. Daarbij werd vooral ingezet op de sterk groeiende Aziatische markt. Daarom stelde Geely voor om enkele nieuwe fabrieken te bouwen in China waar Volvo auto's

geproduceerd zouden worden voor de Aziatische markt. Daarnaast werd voorgesteld om een Amerikaanse fabriek te bouwen om ook het aandeel van Volvo in die markt te verhogen. De productie voor Europese markt werd verzekerd door de bestaande fabrieken in Gent en Gotenburg.

De Zweden gingen hier echter in eerste instantie niet mee akkoord. Ten eerste zou het bouwen van nieuwe fabrieken rondom de wereld betekenen dat de bestaande productie in Europa zou dalen en dus een verlies in werkgelegenheid zou veroorzaken. Ten tweede vreesde men dat door deze overname de Zweedse kennis en productie gekopieerd zou kunnen worden, waardoor uiteindelijk zelfs de bestaande faciliteiten in Gotenburg en Gent, ondanks beloftes over de Europese markt, toch gesloten zouden worden wegens concurrentienadeel op basis van bijvoorbeeld de loonlasten. Om de deal toch succesvol af te ronden, stelde Geely daarom voor dat niet Geely zelf, maar de eigenaar van Geely, de Zheijian Geely Holding Group, Volvo Cars zou kopen. Deze holding bezit het merk Geely en diverse andere Chinese automerken, maar is bijvoorbeeld ook de eigenaar van het bedrijf dat de befaamde Londense taxi's produceert. Doordat de holding Volvo Cars zou kopen, werd verzekerd dat de technologie van Volvo binnen het bedrijf Volvo Cars zou blijven. Ondanks dat ze dezelfde eigenaar zouden hebben, werd namelijk verzekerd dat Geely en Volvo in deze constructie twee afzonderlijke bedrijven zouden blijven die legaal gezien niet zomaar technologie bij elkaar kunnen kopiëren. Doordat Volvo Cars een afzonderlijk bedrijf bleef, werd ook het management niet verplaatst en is tot op vandaag Volvo Cars officieel een Zweeds bedrijf met een Zweed als CEO, gezeteld in het hoofdkantoor in Gotenburg.

De Chinese wetgeving helpt Geely om Volvo technologie te kopen

Geely is Volvo en Volvo is Geely

De deal werd goedgekeurd in 2010 en Zheijian Holding bezit sindsdien 100% van de aandelen, alle assets en het intellectuele eigendom van Volvo Cars. Echter, ondanks de afgesproken constructie waarmee Volvo Cars akkoord ging, kan Geely vandaag wel degelijk legaal zijn technologie kopiëren. De Chinese wetgeving stelt namelijk dat indien een buitenlands bedrijf productiefaciliteiten wil bouwen op Chinees grondgebied, het dit enkel kan doen als joint venture met een Chinees bedrijf. Dit stelde het bedrijf Volvo Cars voor een dilemma. Ofwel ging het hier niet mee akkoord, maar zou dit wel betekenen dat de deal afsprong, de Aziatische markt moeilijk toegankelijk zou zijn en dus het doel om opnieuw winstgevend te worden in het gedrang zou komen. Immers, het exporteren van in Europa gemaakte Volvo auto's naar China maakt de Volvo auto zeer duur voor de Chinese markt, onder meer vanwege de loonlasten en importheffingen. Het produceren van Volvo auto's in China was dus essentieel om terug een gezond bedrijf te worden. Volvo Cars en Geely richtten daarom in 2012 de joint venture 'China Euro Vehicle Technologies' op, waaronder de nieuwe fabrieken gebouwd werden. Vanaf dit moment was het door deze constructie voor Geely legaal mogelijk de technologie van Volvo Cars te gebruiken. Sinds kort worden intussen in China Geely en Volvo auto's gemaakt die voor 60% gebruikmaken van dezelfde onderdelen en op dezelfde platforms worden samengesteld. Ondanks dat de bedrijven nog steeds officieel twee bedrijven zijn, kan men sindsdien dus in feite stellen dat "Volvo Geely is en Geely Volvo".

Foto: hans.johnson

Conclusie

Dit artikel laat zien hoe China als opkomende wereldmacht bepaalde strategieën hanteert om deze macht daadwerkelijk te kunnen afdwingen. Sterk vanuit de overheid gepland, moedigt China zijn bedrijven aan om actief Westerse bedrijven op te kopen. Het achterliggende idee is dat hierdoor de Chinese economie zich zo snel mogelijk kan moderniseren om te kunnen concurreren met Westerse bedrijven en economieën. In dit artikel werd aan de hand van de overname van het Zweedse Volvo Cars uitgelegd hoe het erin slaagt Westerse technologieën te kopiëren. Het verhaal van Volvo is dubbel. Enerzijds gaat het inmiddels goed met het merk, maakt het winst en stijgt de productie. Anderzijds kan men echter de vraag stellen of dit voor Europa de beste evolutie is. Ondanks dat dit nog niet beslist is, blijft er een hoge kans dat de huidige productie in Gotenburg en Gent meer en meer onder druk zal komen te staan en dat er uiteindelijk minstens een fabriek zal moeten sluiten. En daarenboven worden, ondanks de belofte enkele jaren geleden, intussen Chinese Volvo auto's via de 'zijderoute' naar Europa getransporteerd. Neem daarbij de snelle evolutie naar elektrische auto's, waarvan de technologie en productie van onderdelen bijna volledig in Azië zit, en kom tot de conclusie dat de automobielsector in Europa, ook in Gent, onder druk staat.

Volvo: een Chinese auto 'in disguise'

Dit alles lijkt voor de modale Europeaan een ver-van-mijn-bed show, maar het bijzondere aan Volvo Cars is dat ondanks dat het bedrijf nog steeds officieel een Zweeds bedrijf is en ook zo geadverteerd wordt, het in feite reeds een volwaardige Chinese auto 'in disguise' is. Dus telkens er een Volvo auto gekocht wordt, vloeit er een stuk van die winst richting China via de bijzondere bedrijfsconstructie. Vanuit een regionaal standpunt gezien is dit op zich geen slechte evolutie voor Gent. Zolang de fabriek auto's produceert in Gent, of die nu Chinees zijn of Zweeds, worden er mensen vanuit de Gentse regio tewerkgesteld en kan de Volvo-fabriek de belangrijkste private werkgever in de regio blijven. De fabriek zelf is dus relatief 'veilig', maar de hele automobielsector

in de regio Gent staat wel onder druk. Volvo Gent heeft reeds veel contracten met lokale suppliers stopgezet wegens de shift naar elektrische motoronderdelen. Onderdelen die grotendeels vanuit Azië, opnieuw via de zijderoute, geïmporteerd zullen worden. Dit toont aan dat, zonder dat het duidelijk is voor de consument, de controle over het merk en over hoe de productieketen en regionale werkgelegenheid in de toekomst evolueert, intussen niet meer in handen is van Europeanen, of in dit geval de Zweden is. 'Buy Swedish', maar dan toch eigenlijk weer niet.

Literatuurselectie

- Allen, J. (2003). *Lost geographies of power* (Vol. 79): John Wiley & Sons.
 Anderson, G. E. (2012, 21/02/2012). Volvo is Geely, and Geely is Volvo.
 Holslag, J. (2016). Geoeconomics in a globalized world: the case of China's export policy. *Asia Europe Journal*, 14(2), 173-184.
 Milne, R., & Shepherd, C. (2016, 19/06/2016). Volvo: Remaking the marque. *Financial Times*.
 Yuan, H. (2010, 17/09/2010). Baoshan Steel, Geely seek to cut Chinese auto weight. *The Jakarta Post*.

Karel Van den Berghe (Karel.VandenBerghe@UGent.be) is doctoraatstudent in de ruimtelijke planning en stedenbouw aan de Universiteit Gent. Zijn onderzoek focust op regionale economische netwerken in de havensteden Gent en Amsterdam.

EEN VERANDERENDE MAATSCHAPPIJ

Yunpeng en Ran zijn respectievelijk postdoctoraal onderzoeker en promovenda aan de KU Leuven. AGORA zat met hen samen en bevroeg hen over hun kijk op de toenemende leidende rol die China inneemt met betrekking tot de strijd tegen klimaatverandering. Volgens hen is het cruciaal om de interne dynamieken in rekening te brengen wanneer we het over China's klimaatpolitiek hebben.

Toen Trump aankondigde om uit de Parijse klimaatakkoorden te stappen, kwam de Europese Unie samen met China naar buiten met een nog sterkere belofte om de akkoorden na te leven. Voor velen was dit een belangrijk scharniermoment van een geopolitieke transitie en China zou de wereld weleens kunnen leiden in de strijd tegen de klimaatverandering. Maar volgens Ran heeft China diplomatisch gezien niet de intentie om wereldleider te worden. "Maar als de verantwoordelijkheid op China valt, dan zal ze haar verantwoordelijkheid wel nemen," vervolgt ze. Als 'fabriek van de wereld' neemt China een groot deel van de uitstoot van de rest van de wereld op zich. Daarom stelde China zich altijd nogal defensief op bij eerdere klimaatonderhandelingen, bijvoorbeeld bij het Kyoto-protocol. "In deze onderhandelingen zal China de positie van ontwikkelingsland niet opgeven, maar vanuit die basis zal ze wel haar verantwoordelijkheid nemen." Wat is er dan precies veranderd?

Als we praten over China's geopolitieke positie is het volgens Yunpeng cruciaal om in rekening te brengen wat er binnen China gebeurt. Toen China zich positioneerde als de 'fabriek van de wereld', ging het vooral om een op export gerichte economie. De financiële crisis van 2008 en de daling van de export die ermee gepaard ging, zorgde voor massale werkloosheid. Om de economie in evenwicht te brengen en de werkloosheid aan te pakken, beloofde de overheid grootse infrastructuurprojecten.

*Foto: Arbeiders in Shenzhen assembleren glasvezel systemen
Foto: Steve Jurvetson*

Sommige steden willen van 'made in China' naar 'created in China' gaan

Dit is natuurlijk desastreus voor het milieu. Daarnaast is de Chinese maatschappij ook aan het veranderen. Met een opkomende middenklasse worden al de milieuzorgen acuter. De Chinese overheid moet zich daarom in zekere zin ook aanpassen en de interne veranderingen tegemoet te komen. Steden zoals Shanghai hebben al aangekondigd voor de volgende 15 jaar de hoeveelheid aan bouwgrond niet meer te willen uitbreiden. In de plaats proberen ze de bevolkingsdichtheid te vergroten.

Ook economisch zijn er veranderingen. Vandaag de dag proberen vele plaatsen in China de waardeketen op te klimmen. Steden zoals Shenzhen, waar onder andere de assemblagelijnen van de Appleproducten waren gevestigd en die dus letterlijk de fabriek van de wereld genoemd kunnen worden, zijn nu aan het proberen om een 'creatieve' stad te worden. Het gaat dus niet alleen meer over 'made in China', maar ook over 'created in China'. Huawei is een voorbeeld van een bedrijf dat een symbool aan het worden is van deze

ontwikkeling.

Wanneer we dus China's positie en ambities op het internationale toneel willen begrijpen moeten we de interne veranderingen binnen China in rekening brengen. De opgang van China wordt door de rest van de wereld vaak als een bedreiging gezien. In veel Europese landen bestaat er een discours over hoe de communistische partij de controle heeft over bedrijven en hoe de overname van bijvoorbeeld Belgische bedrijven dan een bedreiging is voor de nationale veiligheid van die landen. "Mensen schijnen nog steeds in een soort koude oorlog mentaliteit te leven waarbij de communisten alles weg komen nemen," meent Yunpeng. Maar volgens hem probeert het huidige leiderschap vooral te resoneren met veel verschillende landen en met de gedeelde consensus dat binnen de internationale gemeenschap leeft.

Tijdens het interview met Yunpeng en Ran is er nog veel meer ter sprake gekomen. Lees verder op pagina 33.

Federica Bono (Federica.bono@kuleuven.be) is verbonden aan de KU Leuven en is redacteur bij AGORA.

geografie

Hèt tijdschrift voor geografen
en studenten geografie

| informatie over actuele ruimtelijke
ontwikkelingen in Nederland en
daarbuiten | reisverhalen | opinies
| achtergrondinformatie | recensies |
columns | geografische agenda
| interviews | nieuwsberichten |
boekbesprekingen | aanbiedingen ...

Geografie verschijnt negen keer per jaar en kost studenten slechts
€ 35 per jaar, aio's en oio's betalen € 72 (normale prijs € 96,50 per
jaar). Het lidmaatschap van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig
Genootschap (KNAG), het belangrijkste netwerk voor geografen in
Nederland, is bij de prijs inbegrepen.

Kijk op www.geografie.nl of bel
030 7115 110 voor een abonnement.
Een welkomstcadeau ligt klaar!

KNAG
g

DE LOGISCHE OPKOMST VAN CHINA ALS WERELDMACHT

Wat is de gedachte achter China's buitenlandbeleid? Welke daden gaan schuil achter de grote woorden van president Xi Jinping, en in hoeverre is buitenlandse expansie noodzakelijk wanneer je kijkt naar de interne dynamieken van het land? AGORA ging met twee experts in gesprek over Chinees kapitalisme, nationalisme, defensie en de grote legitimiteitskwesties: (ruimtelijke) ongelijkheid en milieu.

Prof. Dr. Jonathan Holslag is werkzaam als docent internationale betrekkingen aan de Vrije Universiteit van Brussel. Holslag staat bekend als China-kenner en schreef hier reeds meerdere artikelen en boeken over (zie www.jonathanholslag.be voor een overzicht)

Prof. Dr. Chris Kesteloot is hoogleraar in de Geografie aan de KU Leuven. Als promotor is hij betrokken geweest bij meerdere onderzoeksprojecten over ruimtelijke veranderingsprocessen in zowel Chinese steden als op het platteland.

“Oorlog met China wordt onvermijdelijk,” schreef Jonathan Holslag in zijn opiniestuk in De Morgen op 5 april 2017. Hij is professor internationale betrekkingen aan de Vrije Universiteit Brussel en vraagt zich regelmatig af in hoeverre China's groei tot grootmacht conflictloos kan verlopen. In dit artikel proberen we de internationale expansiedrift van China beter te begrijpen door deze te koppelen aan de interne problematieken die het land vandaag de dag parten spelen. Voor een gesprek paarde AGORA Magazine Jonathan Holslag met Chris Kesteloot, professor geografie aan de Katholieke Universiteit Leuven. Vanuit een generalistische politiek-economische benadering ligt zijn interesse vooral bij de techniek van de geplande economie en de verschillende kansen, alsook problemen ervan.

Hoewel het communisme in symbolisch opzicht nog altijd duidelijk aanwezig is, is het voor beide professoren duidelijk dat China anno 2017 een kapitalistisch land is. “Wanneer de meerderheid van de bevolking voor zijn toegang tot bestaansmiddelen afhankelijk van de arbeidsmarkt en het kopen van arbeidscapaciteit door werkgevers de bron is van winst, dan zitten we zeer zeker in een kapitalistische maatschappij,” zegt Kesteloot. “Het eigenaardige

is dat het eenpartijstelsel en de politiek in bredere zin tenminste binnen China zelf een disproportioneel grotere greep heeft op de economie, in vergelijking met Europese landen.” “Kapitalisme onder een sterke staat,” vult Holslag aan, “een beetje zoals de proto-kapitalistische landen in de negentiende eeuw.” Volgens hem volgt China in dat opzicht een heel typisch ontwikkelingstraject waarbij een economie, weliswaar geleid door een autoritair regime, evolueert van protectionisme – de bescherming van infant industries – naar het openbreken van markten in het buitenland. “Ik vind China eigenlijk een heel normaal land,” zegt hij. “Als je kijkt naar het gangbare ontwikkelingstraject van industriële mogendheden in de voorbije eeuwen, is China datzelfde pad aan het bewandelen. Zo zijn ze momenteel bijvoorbeeld enorme kredieten aan het uitschrijven aan landen die niet kredietwaardig zijn, iets wat de westerse wereld tien jaar geleden de das heeft omgedaan. De Duitsers hebben dit in het verleden ook gedaan ten aanzien van het Ottomaanse Rijk, en de Amerikanen onder Roosevelt in de richting van vele Latijns-Amerikaanse staten. Je weet op voorhand dat daar problemen van gaan komen. Dan is de vraag hoe ze daarmee omgaan: wordt dat de nieuwe kanonbootpolitiek (het

met militaire middelen afgedwongen diplomatiek overleg, red.) of schrijven ze die schulden op de duur af?"

"Daar waar we zouden kunnen onderstellen dat ze leren uit de geschiedenis, zien we dat China eigenlijk veel van dezelfde fouten maakt, zowel in buitenlands als in binnenlands beleid. Net zoals bij andere proto-kapitalistische landen zien we in China een overschot aan kapitaal en een overschot aan industriële capaciteit. Dat laatste beschreef historicus J. A. Hobson als de *taproot of imperialism*, het begin van het imperialisme. Deze overcapaciteit begint een Chinese vorm van opendeurpolitiek aan te drijven, geruggesteund door dat overschot aan kapitaal. Die dynamieken lagen ook aan de grondslag van het westerse liberalisme en later het neoliberalisme, en worden nu schijnbaar zonder weerstand gevolgd door de Chinezen."

Ik vind China eigenlijk een heel normaal land

Defensie en Chinees nationalisme

AGORA: "We zien dat China zich meer en meer gaat mengen in geopolitieke conflicten, zoals de situatie rond de betwiste eilanden in de Zuid-Chinese Zee, wat hen ook weer meer doet investeren in het militaire apparaat. In hoeverre hangt dit samen met het opkomende, en van bovenaf gestimuleerde, nationalisme in het land?"

Holslag: "De krachtpatserij in de Zuid-Chinese Zee is deels het gevolg van nationalisme, maar vooral ook van het feit dat de Amerikanen daar zo dicht op de Chinezen zitten. De geschiedenis toont ons dat het heel begrijpelijk is dat de Chinezen er aanspraak op maken. Net zoals het voor mij overigens wel begrijpelijk is voor de Amerikanen om daar te zijn, als je naar de Amerikaanse geschiedenis kijkt. Wie de macht krijgt, gebruikt die. De Amerikanen hadden dat voordeel in de voorbije eeuw, zeker na de Tweede Wereldoorlog. Nu is dat een beetje aan het kantelen en worden de Chinezen wat enthousiaster in het bouwen van al die faciliteiten op die eilanden. Daar worden de Amerikanen logischerwijze nerveus van. Dit is in wezen een heel traditioneel veiligheidsdilemma, zoals we die ook doorheen de hele geschiedenis hebben zien opduiken. De kans dat daar een gewapend conflict van komt, is heel groot. Wat je echter niet mag doen, is dat reduceren tot Chinees nationalisme."

AGORA: "Is het niet zo dat onder de nieuwe president Xi Jinping het nationalisme in China op grote schaal wordt aangewakkerd?"

Kesteloot: "Ik weet niet hoe sterk het nationalisme op niveau van de volledige Chinese Volksrepubliek is. Vergeet niet dat het land nog steeds een enorme interne diversiteit kent. Er zijn zo'n 55 etnische minderheden die allen aan de periferie van China zitten. De Han-Chinezen (de meerderheid, red.) zitten vooral in de oostelijke provincies, maar daarbuiten is er een mozaïek van minderheden die soms over grote territoria verspreid zitten. Zo heb je de Mongolen in het noorden en de islamitische Oeigoeren in het westen, en de Tibetanen in het zuidwesten, die niet met zoveel zijn maar wel een groot gebied bestrijken. Ik heb ook de indruk dat er veel sterkere banden bestaan op niveau van de provincies, eerder dan op nationaal niveau. Ook na de massale migratiebewegingen richting de stad zie je in veel steden enclaves op basis van geografische of etnische afkomst tot stand komen."

Holslag: "Ik treed je analyse bij. De belangrijkste politieke eenheid in China is de provincie en eigenlijk zelfs nog een schaalniveau lager, het district. De meest populaire restaurants in de hoofdstad zijn de provincierestaurants, er is daar een heel sterk gemeenschapsgevoel rond."

"Ik denk dat je in China veel -ismes hebt, zoals overal, en niet enkel nationalisme" zegt Holslag. "Overal in de wereld is het nationalisme aan het terugkomen. Dat heeft direct te maken met het feit dat de mondialisering niet heeft geleid tot wat het beloofde af te zetten aan baten."

Kesteloot vult aan: "Er is in China momenteel een groot probleem van overaccumulatie. Het land moet op zoek naar plekken waar geïnvesteerd kan worden en waar iets uit investeringen kan worden gehaald. De toenemende defensie-uitgaven in China hebben hier ook mee te maken: de wapenindustrie opent namelijk een niche waar geen einde aan komt, en waarmee je dus tegemoet komt aan een eindeloze vraag. Als je het volk kan wijsmaken dat de natie sterk moet blijven tegen buitenlandse dreiging, kan je daarin blijven investeren. Het is echter in essentie onproductief en bovendien gevaarlijk, aangezien een leger niets produceert, maar enkel 'verdient' als het in actie treedt."

Holslag: "Ik zal je meteen een voorbeeld geven om dat bij te treden. Heel veel scheepswerven zitten inderdaad met een gigantische overcapaciteit. Er zijn inmiddels genoeg container- en bulkschepen. Die capaciteit wordt echter actief gehouden door 156 kustwachtschepen te bouwen, met elk een gemiddeld tonnage van 3000 ton. Dat is ook de reden waarom ze nu de bouw van vliegdekschepen aan het versnellen zijn. Vliegdekschepen hebben een bepaalde militaire rol, maar nucleaire onderzeeërs zijn in dat opzicht eigenlijk veel interessanter. In die vliegdekschepen kruipt echter enorm veel duur, Chinees staal. Voor een stuk is het militair-industrieel complex dus zijn eigen vraag aan het creëren, in combinatie met het onveiligheidsgevoel dat jegens de Verenigde Staten bestaat. Heel veel bedrijven in spits technologie, zoals bijvoorbeeld de ontwikkeling van sensoren, verdienen nu meer geld op de defensiesector dan met bijvoorbeeld export. Er wordt in China minder geïnvesteerd in manschappen, maar des te meer in technologie, en dat levert op termijn echt wel op."

Overaccumulatie leidt tot 'noodgedwongen' militaire ontwikkeling

Ruimtelijke ongelijkheid

AGORA: "Ondanks al dit spierballenvertoon naar de buitenwereld toe, zijn er binnen het land nog genoeg problemen waar de overheid momenteel mee worstelt. Een moeilijk te negeren probleem, dat in dit nummer in meerdere artikelen ter sprake komt, is de ruimtelijke ongelijkheid en de enorme verschillen die nog altijd bestaan tussen de bloeiende kustprovincies en het relatief achtergestelde binnenland. Hoe is dit zo ontstaan, wat zijn de gevolgen en hoe druk maakt de Partij zich hier feitelijk om?"

Kesteloot: "De basis van de ongelijkheid werd reeds in de pre-socialistische periode gelegd, waarbij kuststeden zich ontwikkelden onder buitenlandse koloniale invloeden en het binnenland onaangeroerd bleef. Daarbovenop heeft de socialistische ontwikkelingsstrategie, waarin vooral wordt gefocust op industriële verstedelijking, een sterke tegenstelling tussen stad en platteland tot stand gebracht. Het hukou-systeem (zie artikel Leo van Grunsven in dit nummer, red.), theoretisch gezien een noodzakelijk element in een planeconomie, zorgt tot op de dag van vandaag nog altijd voor een scherpe afscheiding tussen stad en platteland, waarbij stedelingen veel meer toegang hebben tot collectieve consumptiegoederen. Het platteland, waar veel bedrijven recentelijk zijn opgeschaald en gecollectiviseerd, is al heel lang een haast onuitputtelijk arbeidsreservoir van mensen die door hun hukou gebonden blijven aan het platteland en zo de status blijven behouden van arme boer. Hun vaak uitzichtloze

situatie dwingt velen van hen om vroeg of laat, onder vaak slechte arbeidsomstandigheden, te gaan werken in een stedelijke fabriek. Deze situatie is eigenlijk de motor van de economische groei geweest in China vanaf de jaren '90.

"Behalve de ruraal-urbane tegenstelling, neemt ook de inter- en intra-urbane ongelijkheid toe. Behalve in het militaire apparaat wordt ook overgeïnvesteed in de vastgoedsector, waardoor er een zeepbeconomie ontstaat. Het ene been van dat verhaal is het begin van de opendeurpolitiek eind jaren '70, waarbij Speciale Economische Zones (SEZ) stap voor stap verzezen langs de kust. Inmiddels heeft iedere stad in China nu het recht een SEZ op te bouwen, en op die manier zichzelf aan te prijzen om externe investeringen naar zich toe te trekken. Het tweede element is de centralistische fiscale hervorming van 1994, waarbij lokale overheden heel veel toegang tot financiële middelen verloren ten opzichte van vroeger. Om zelfbedruipend te zijn, moeten ze zich dus des te sterker verkopen om investeringen naar zich toe te trekken, wat een complete geografische concurrentie ontketent binnen China (zie ook AGORA 2013-4; 'Imago', red.). Het resultaat daarvan is de bouw van imposante infrastructuur om aantrekkelijk te zijn, terwijl iedere stad ook gaat proberen zijn financiële kas te vullen door plattelandsground aan de rand van de stad om te vormen tot bouwgrond, waardoor steden kunnen uitbreiden en lokale overheden geld kunnen verdienen. Geleidelijk aan zie je echter dat die speculatieve woontorens hoe langer hoe minder doorverkocht kunnen worden en leeg blijven staan, wat leidt tot het ontstaan van de beruchte spooksteden."

Veel mensen zijn de drukke en vervuilde steden kotsbeu

Holslag: "De toenemende ongelijkheid is sowieso dé grote legitimiteitskwestie voor de Communistische Partij, naast het milieu, en ze falen er vooralsnog in om dat aan te pakken. De kloof tussen de kustprovincies en het hinterland blijft groeien, ondanks de Go West-politiek die door Jiang (president van China tussen 1993-2003, red.) al in beweging is gezet en nooit helemaal uit beeld is verdwenen. Waar Mao Zhedong in zijn tijd al pleitte voor minder ontwikkeling langs de kust, aangezien China daar het meest

'Op het platteland en in de binnenlanden leven veel Chinezen nog altijd een eenvoudig en soms armzalig bestaan' (Foto: Jorn Koelemij)

kwetsbaar was voor de 'kapitalistische' Amerikanen en Japanners, kiest men er uit strategische overwegingen nog altijd voor om het westen economisch te ontwikkelen en te ontsluiten. Toch klopt het wel dat veel mensen in dat gebied in een lastig parket zitten. Op dit moment kent China eigenlijk twee heel tegenstrijdige patronen. Eerst en vooral is het voor migrantarbeiders niet meer zo evident als vroeger om in de kustprovincies goed werk te vinden, aangezien door gestegen productiviteit de nood aan fysieke arbeidskrachten is stilgevallen. Anderzijds zie je ook dat heel veel rijke stedelingen de vervuilde en drukke steden kotsbeu zijn en er weg willen."

"Ook de werkende klasse is de stad vaak moe. Op basis van mijn ervaring en gesprekken die ik heb gevoerd met migrantenarbeiders, ondernemers en Chinese jongeren, merk ik dat velen de grootstad willen verlaten wanneer ze er enigszins de economische opportuniteiten voor hebben. Het is heel duur leven in de Chinese kuststeden. Als je niet bovenaan zit, is je levenskwaliteit slecht. Psychisch begint dat ook te wegen op de Chinezen. Dat voel ik ook bij de studenten (zie interview met Chinese doctoraatsstudenten in dit nummer, red.), er is enorm veel druk en vereenzaming, ondanks het feit dat ze allemaal samenzitten. Dat leidt tot psychologische problemen, burn-outs en zelfmoorden in die kuststeden. Dit leidt in zekere mate tot meer instabiliteit en onrust onder de bevolking, al is het voor hen niet altijd makkelijk om dit massaal te uiten. Wel zie je nieuwe vormen van verstedelijking, vooral suburbanisatie van de rijkere klasse, hetgeen een beetje lijkt op die rotzooiervakelingen zoals we ze in Vlaanderen kennen. Ik ben vooral benieuwd welke impact deze trend zal gaan hebben op de schaal van de verstedelijking en ruimtelijke ordening in de nabije toekomst."

Milieu en duurzaamheid

Holslag: "Er wordt wel heel hard nagedacht over het verbeteren van de leefbaarheid in de steden, en alle ecologische uitdagingen die daarbij komen kijken. Terwijl het platteland het financieel moeilijk heeft, kampen veel steden met dreigende tekorten aan water, grondstoffen, etc. Ze botsen op een grens. Als je ziet dat ze in Beijing en Hebei in de historische grondwatervoorraden aan het boren zijn... dat botst op zijn limieten."

Kesteloot: "Modellen rond klimaatverandering tonen ook aan dat Noord-China, wat nu al een droogtegebied is, nog droger zal worden. Vandaar het grootschalige plan, waar de Drieklovendam deel van uitmaakt, om het waterrijke Zuid-China aan te spreken om Noord-China van water te voorzien (het *South-North Water Transfer Project*, red.). Dat is een gigantische onderneming."

Holslag: "Die bezorgdheid over milieu in het algemeen is heel oprecht. Chinezen worden boos omwille van de luchtverontreiniging, slecht water, chemische vervuiling en dat soort dingen in veel gebieden van China. Men wil dat echt wel aanpakken, en dat doen ze ook wel. Er wordt gewerkt aan schonere energie, aan afvalwaterzuivering en dergelijke meer. De overheid is zich ervan bewust dat wanneer je die bezorgdheid niet aanpakt, de stabiliteit in het gedrang komt. Aan de andere kant heb je daar ook weer een economische opportuniteit. China ziet de uitdaging als een kans om te leiden in nieuwe, schone technologieën, en die dan wereldwijd te gaan vermarkten. Anderzijds moeten we ook erkennen dat ze een steeds groter stuk van het probleem, zoals wij dat overigens ook hebben gedaan, aan het externaliseren zijn. Hoogovens zullen in de toekomst nog meer in nog armere landen in Zuidoost-Azië geplaatst worden. De sterk vervuulende textielververijen worden nu bijvoorbeeld ook in Laos en Cambodja gezet. Bovendien is China genoodzaakt om elders agrarische grondstoffen te produceren en in te voeren om aan de stedelijke vraag naar voedsel te kunnen blijven voldoen."

Mercantilistische revanche

AGORA: "Xi Jinping is eerder dit jaar stevig op de bres gesprongen voor het naleven van het Klimaatakkoord van Parijs, in tegenstelling tot sommige andere wereldleiders. Ergens is het bijna

ironisch dat China enerzijds die mondiale vrijhandel wil stimuleren en faciliteren, onder meer via de One Belt One Road (OBOR)-politiek, en dat anderzijds aan de andere kant van de wereld Trump veel meer de protectionistische kaart trekt en klimaatverandering zo goed als ontkent. Is dat niet een beetje een paradox?"

Holslag: "Eigenlijk zijn dat twee gezichten van overheidsinterventie. Trump gaat naar een protectionistische overheidsinterventie, China gaat naar een meer offensieve overheidsinterventie. De twee zijn even problematisch. Uiteindelijk gaat China nu voor een stukje doen wat de Amerikanen de voorbije eeuw hebben gedaan. De VS, op hun beurt, gaan minder concurreren en zullen doen wat China de voorbije vijftig jaar heeft gedaan. Nogal zwart-wit uitgedrukt, maar daar komt het in grote lijnen op neer."

Kesteloot: "Als je die OBOR-plannen aanschouwt, een verbinding van de twee uiteinden van het Euraziatische continent met interessante vertakkingen richting Afrika als een basis voor grondstoffen en voedsel, dan lijkt dat zeer sterk op de kolonisatiestrategie van de Portugezen in de vijftiende en zestiende eeuw. In tegenstelling tot de Spanjaarden namen zij geen territoria in, maar beperkten ze zich grotendeels tot het creëren van havenposten, zoals de Chinezen nu bijvoorbeeld de Griekse haven van Piraeus opkopen om te kunnen handelen met de lokale economie. Het is als het ware bijna een soort mercantilistische revanche van de Chinezen ten opzichte van wat er vijf eeuwen geleden gebeurd is."

Holslag: "Heel interessant is ook de vergelijking met de Feniciërs en de Grieken in de kolonisatie voor de Klassieke Oudheid. Waar de Feniciërs eerder dat Portugese model volgden, trokken de Grieken overal land naar zich toe. Doorheen de geschiedenis zie je dat verschil vaak terugkomen."

Noodzakelijke Nieuwe Zijderoute

AGORA: "Hoe verhoudt het OBOR-beleid zich tot wat China al twintig jaar in Afrika doet? Zit daar dezelfde strategie achter, eenzelfde manier van inmenging? Of spelen de huidige binnenlandse ontwikkelingen die we zojuist besproken hebben hierin een veel grotere rol?"

Holslag: "OBOR is een beetje de kroon op het werk. Er zijn wat dat betreft een aantal betrachtingen. Een eerste betrachting is en blijft het veiligstellen van grondstoffen, om twee redenen: omdat er in China nood aan is en die nood groot zal blijven, maar ook vanwege de strategische component. Via Nationale Olie Corporaties (NOC's) wil China de mondiale grondstoffenmarkt kunnen beïnvloeden. Een onderdeel van OBOR dat ik buitengewoon fascinerend vind, is de ambitie om zoals de USGS (United States Geological Survey) voor de hele Zijderoute te gaan karteren wat er in de ondergrond zit."

"Een tweede doel is de exportpromotie van goederen als gevolg van de overcapaciteit. De helft van wat er in de maakindustrie wordt geproduceerd, wordt uitgevoerd. Toegang tot die afzetmarkten blijft dus heel belangrijk. Hetzelfde geldt voor de uitvoer van diensten. Heel veel van de infrastructuur in China is nu ontwikkeld, met als gevolg dat veel bouwbedrijven zonder werk vallen. OBOR

zorgt voor werk voor Chinese spoorwegbouwers, alsook de export van Chinees staal. Het is echt intrigerend. Op een gegeven moment botste ik op een document waarin tot op de ton nauwkeurig was berekend hoeveel spoorrails zouden kunnen worden uitgevoerd als een aantal grote contracten werden binnengehaald. Ook het benodigde koper voor de bovenleidingen was daar in opgenomen."

"Een derde belangrijke component is wat men noemt verticaal geïntegreerde Chinese productieketens. Door mondialisering zijn deze productieketens complexer geworden, maar ze worden voornamelijk gedomineerd door westerse bedrijven, en in mindere mate Japan en Zuid-Korea. China wil nu eigen productieketens, van mijnbouw tot logistiek, dus de bulk- en containerschepen, de havens, de manufacturing, en downstream ook alles wat met retail en marketing te maken heeft. In dat opzicht is het dan ook weer heel interessant om de visie te lezen achter bedrijven als Ali Baba, waarin je dat ook terugziet. Toch is een dergelijke 'spoorwegdiplomatie', zoals eerder al gezegd, allesbehalve nieuw wanneer je naar de geschiedenis kijkt. In dat opzicht is China voor mij een normaal opkomend land, het is enkel een beetje groter dan wat we in vorige cycli van opkomende machten gezien hebben."

Literatuurselectie

Holslag, J. (2017) "Oorlog met China wordt onvermijdelijk". De Morgen. 5 april 2017. <https://www.demorgen.be/opinie/orlog-met-china-wordt-onvermijdelijk-ba5609d2/>

Nicolas Dewulf (nicolasdewulf@gmail.com) is werkzaam als studiemedewerker bij Groen en als klimaatcoach bij de Dienst Klimaatverandering van de Belgische Federale Dienst Leefmilieu en is redacteur bij AGORA.

Jorn Koelemaij (Jorn.Koelemaij@UGent.be) is als academisch assistent en PhD-student verbonden aan de Universiteit Gent en maakt onderdeel uit van de hoofdredactie van AGORA.

RUIM BAAN VOOR DE HOGESNELHEIDSTREIN

China bouwt in rap tempo een indrukwekkend netwerk van hogesnelheidslijnen (hsl), dat reikt tot in de verste uithoeken van het land. Naast economische motieven spelen ook politieke argumenten een prominente rol. Stedelijke regio's in China ondergaan ingrijpende veranderingen door de komst van hsl, maar deze voldoen niet altijd aan de gestelde ambities.

Het lijkt alsof ik een terminal van een internationale luchthaven betreed. Beijing South Railway Station is een enorme hal met glimmende vloeren, restaurants en wachtruimten, met op de begane grond de 24 sporen waar de hagelwitte hogesnelheidstreinen af en aan rijden. In totaal is er voor het stationsgebouw meer staal gebruikt dan voor het Empire State Building. Ik wacht hier op de trein die me naar Shanghai zal brengen, de beginetappe van een reis door China na een verblijf van een aantal weken aan de Beijing Jiaotong (Transport) universiteit. Onderweg stopt de trein in een aantal tussengelegen steden. Elk van de hsl-stations die de trein aandoet, alle vrijwel identiek in vormgeving en vaak gelegen aan de rand van de stad, is een locatie van grootse bouwactiviteiten, waar volop wordt gebouwd aan kantoren, shoppingcentra en hoge woontorens. Na een reis van zes uur, waarvan de laatste twee uur door de aaneengeschaalde bebouwing van de Yangze River Delta, bereikt de trein Shanghai Hongqiao Station, dat zowaar nog indrukwekkender is dan het beginstation van de reis. Bij oplevering in 2010 versloeg dit station Beijing South Railway Station als grootste station van Azië. Op het station van 27 km² komen niet alleen metro- en buslijnen uit de regio samen; het herbergt ook de terminal van Hongqiao Airport, wat het geheel tot een waar transportknooppunt maakt. Dit alles toont de tomeloze ambities van China wanneer het gaat om haar hsl-netwerk en het vormgeven van stedelijke transformaties door middel van hsl. In dit artikel wordt nader ingegaan op de ontwikkelingen van China's hsl-netwerk en de drijfveren daarachter, alsmede de manier waarop het hsl-netwerk steden en stedelijke netwerken verder gestalte geeft.

Nationaal netwerk

Het Chinese hsl-netwerk is van een indrukwekkend formaat, zeker wanneer ook de snelheid waarmee het netwerk gerealiseerd is in beschouwing wordt genomen. Waar Europa en Japan al decennialang bezig zijn met de ontwikkeling van hun hsl-netwerken, opende China haar eerste lijn in 2008, tussen Beijing en Tianjin. Voordien had het reizen per trein een slechte naam in China; het spoornetwerk was slecht ontwikkeld – de staatspers sprak over een lengte spoor per persoon van minder dan een sigaret – en de trein, langzaam en volgepakt met arbeiders, was een symbool van het verleden.

In 2004 deed de centrale overheid het *Intermediate- and Longterm Plan for Railway Networks* verschijnen. Het was een ambitieus programma: in 2020 zou er 18.000 kilometers aan hsl-spoor moeten zijn aangelegd, meer dan de lengte van het hsl-spoor in alle andere landen met hsl samen. In het plan staat een 4x4 raster centraal: 4 hoofdlijnen in noord-zuid richting en 4 hoofdlijnen in oost-west richting. Binnen dit raster zullen alle provinciale hoofdsteden en steden van meer dan 500.000 inwoners met elkaar verbonden zijn en allen binnen een maximale tijdsafstand van 8 uur van Beijing komen te liggen. Naast dit hoofdnetwerk zijn er de middellange lijnen, die bedoeld zijn om een hsl-subnetwerk te vormen binnen een stedelijke cluster. Twee voorbeelden van een stedelijk cluster zijn de Pearl River Delta, met de steden Guangzhou en Shenzhen, en de Yangtze River Delta, met de steden Shanghai, Hangzhou en Nanjing.

De ambities voor expansie van het landelijk hsl-netwerk reiken nog verder. In een nieuwe versie van het *Plan for Railway Network*

(2016) wordt gesproken over een totaal van 38.000 kilometer hsl-spoor en de uiteindelijke realisering van een 8x8 raster. Nu de economische kernregio's rond de grootste steden aan de kust met elkaar verbonden zijn, bevindt het merendeel van de lijnen die op dit moment gebouwd worden of recent zijn opgeleverd zich in het westen en het noorden van het land. Zo is er in 2014 een lijn van Langzhou naar Urumqi, een stad in het uiterste westen in de 'afvallige' provincie Xinjiang, gerealiseerd. Deze lijn van 1.776 kilometer heeft menig vervoersexpert de wenkbrauwen doen fronsen. Het potentieel aan passagiers van en naar Urumqi is namelijk marginaal en de lijn voert grotendeels door de gigantische en onherbergzame Gobiwoestijn – de lijn doet de hoogte van 3.607 meter boven zeeniveau aan, het hoogste punt voor een hsl-lijn ter wereld.

De uitbouw van het hsl-netwerk in gebieden waar minder vraag naar de snelle treinen is zorgt ervoor dat de financiële positie van de uitbater van het netwerk verder verslechtert. De schuld van China Railway Corporation, de nationale spoorwegmaatschappij van China, is reeds 4.000 miljard Yuen (zo'n 530 miljard euro), zes procent van het Bruto Nationaal Product. Slechts zes lijnen zijn rendabel.

Toch blijft China gestaag haar netwerk uitbreiden. De expansie wordt voortgezet met lijnen die snelheden tot 350 kilometer per uur mogelijk maken terwijl dergelijke lijnen 90% duurder zijn dan lijnen die geschikt zijn voor snelheden tot 250 kilometer per uur. Deze lagere snelheden worden voldoende geacht voor de minder welvarende noordelijke en westelijke regio's waar men over het algemeen een lagere tijdswaardering heeft. Het laat zien dat er meer dan alleen economische motieven een rol spelen in China's hsl-beleid. Zoals de staat al vele dromen voor het land benoemd heeft, heeft de staat ook een 'high speed rail dream' geformuleerd. Staatsmedia hebben bijvoorbeeld gesproken over 'een politieke lijn, een economische lijn en een lijn van geluk' bij het duiden van de lijn Langzhou-Urumqi, waarbij de volgorde uiteraard van belang is.

Naast het faciliteren van economische groei is nationale integratie een belangrijk politiek doel van China's hsl-programma. Waar de regering bewust spreekt over het promoten van etnische harmonie, wordt het programma door anderen opgevat als een middel om tot een grotere nationale en culturele eenheid te komen, wat China als natie sterker moet maken. Een ander belangrijk doel van het programma is om China's technologische vooruitgang en daadkracht te tonen, zowel binnenslands als naar buiten toe. Daardoor wordt niet alleen de nationale trots bediend, maar wordt ook gepoogd lucratieve contracten voor de bouw van hsl-lijnen in het buitenland binnen te slepen. Ten slotte is het hsl-netwerk een cruciaal onderdeel van China's in geopolitiek opzicht belangrijke *One Belt One Road* initiatief, dat, geïnspireerd door de eeuwenoude zijderoute, moet zorgen voor meer samenwerking en infrastructurele verbindingen tussen China, Zuidoost en Centraal-Aziatische landen en uiteindelijk zelfs met West-Europa.

Stedelijke clusters

De Chinese centrale overheid heeft tien zogenoemde stedelijke clusters aangewezen. Naast de genoemde Yangtze River Delta en Pearl River Delta, gaat het om de regio Beijing en zeven andere, meer landinwaarts gelegen clusters, zoals rond de steden Wuhan, Xi'an en Chengdu/Chongqing. Deze clusters zijn bedoeld om de snelle urbanisatie in het land beter te kunnen faciliteren. De grote en centrale steden kennen nog steeds een ongelooflijke aantrekkingskracht, maar kunnen de snelle toestroom aan nieuwe inwoners niet aan. Door middel van het investeren in goede transportsystemen tussen de centrale stad en de steden daaromheen wordt gepoogd een polycentrische structuur te realiseren, wat de druk op de centrale stad moet verlichten. Hsl vormt daarbij een cruciaal onderdeel.

De staat heeft een 'high speed rail dream' geformuleerd

Hoewel in theorie een aantrekkelijk idee, is de realisatie hiervan in de praktijk weerbarstig en is de rol van hsl niet altijd even rooskleurig. Dat komt vooral omdat de institutionele context van China erg gefragmenteerd is. Waar de centrale overheid grootse plannen kan schetsen, moeten deze plannen uiteindelijk op lokaal niveau uitgevoerd worden. Wanneer stedelijke clusters over meerdere gemeenten en zelfs provincies verspreid zijn, zien deze bestuurlijke entiteiten elkaar al snel als concurrenten die elk strijden om dezelfde hoogwaardige economische activiteiten en stedelijke functies. Hsl wordt algemeen gezien als een cruciale factor voor het binnenhalen van deze activiteiten en functies, met als gevolg dat elke stad ambitieuze ontwikkelingsplannen op touw zet wanneer het op het hsl-netwerk is aangesloten. Deze plannen zijn vaak te ambitieus voor de kleinere steden wanneer gelet wordt op hun relatieve positie in de stedelijke cluster en leiden tot een verspilling van energie en middelen en een overschot aan niet gebruikte functies.

Tegelijk is de planning van lijnen en stations volledig in handen van het Ministerie van Spoorwegen. Dit centrale instituut kijkt vooral naar optimale reistijden op netwerkschaal en naar de kosten voor het opkopen van land, en houdt weinig tot geen rekening met de lokale ruimtelijke context. Dat leidt ertoe dat veel stations, vooral die van de middelgrote en kleine steden, op perifere locaties

Een hogesnelheidstrein door de Gobiwoestijn
Foto: Cai Zengle/Xinhua

De eerste commerciële trein op de lijn Beijing-Shanghai vertrekt op 30 juni 2011 vanaf Beijing South Railway Station
Foto: Xinhua

gelegen zijn. Dit zorgt ervoor dat bij ritten binnen een stedelijk cluster de door hsl gerealiseerde reistijdwinst veelal te niet wordt gedaan door de grote afstand die alsnog van het station naar het centrum van de stad moet worden afgelegd. Niet alleen is de hemelsbrede afstand tussen station en stad in veel gevallen groot, ook is de kwaliteit van openbaar vervoer op deze verbindingen vaak nog erg slecht. Dit belemmert snelle verplaatsingen van korte afstand forenzen, wat juist een voorwaarde is voor een succesvolle integratie en werking van de stedelijke clusters.

Stadsniveau

Waar de perifere locatie van veel hsl-stations nadelig is vanuit het perspectief van de reiziger, zien veel stedelijke bestuurders dit als een voordeel. Veel steden beschouwen hun hsl-station als een katalysator voor economische groei en daarom wordt de komst van een hsl-station aan de rand van de stad aangegrepen om moderne en hoogwaardige new towns te ontwikkelen. Door het verkopen van grond voor stedelijke ontwikkeling kunnen stadsbestuurders veel geld verdienen. Tegelijk kunnen zij hun stad een boost geven met de ontwikkeling van nieuwe, moderne en veelal beeldbepalende stationslocaties; oude centrale stations hebben immers vaak een slechte reputatie en kansarme omgeving en worden daardoor door stedelijke bestuurders niet geschikt geacht voor de komst van de hogesnelheidstrein.

Echter, in veel gevallen blijkt dat de aanwezigheid van hsl op zichzelf niet voldoende is om een dergelijke new town te kunnen ontwikkelen. De locatie aan de rand van de stad, of zelf buiten de stad, het gebrek aan faciliteiten voor nieuwe bewoners en bedrijven, en de afwezigheid van een goede verbinding met het centrum van de stad leidt ertoe dat veel ontwikkelingen snel tot een stilstand komen. In essentie is het matige functioneren van veel stationslocaties, vooral in de middelgrote en kleine steden, terug te leiden tot een aantal factoren.

Allereerst is de ontwikkeling grotendeels aanbodgestuurd. Er is volop ruimte voor ontwikkelaars om grond op te kopen en vastgoed te ontwikkelen. Speculatie is een groot probleem in China en het bestaan van een vastgoedzeepbel – waar veel experts voor waarschuwen – wordt juist concreet zichtbaar wanneer je per hogesnelheidstrein door het land reist en de vele bouwplaatsen en leegstaande appartementencomplexen op de stationslocaties ziet. Ten tweede wordt de ontwikkeling van stationslocaties door stedelijke overheden erg gedreven door een nadruk op het fysieke domein. Traditioneel staan uitstraling en beeldvorming door middel van het ontwerp van de fysieke ruimte hoog in het vaandel, wat leidt tot bijna megalomane stations, grootste pleinen, en brede autoboulevards rond de stationslocaties. Dit komt het functioneren van het gebied als new town niet altijd ten goede, dat juist gediikt door interactie met het niet-fysieke economische, sociale en culturele leven. Ten slotte ontbreekt vaak een duidelijke inbedding van de stationslocatie in een alomvattend plan voor de gehele stad. Door de komst van hsl beginnen veel steden een multicentrische structuur te krijgen, waarbij een integrale visie en duidelijke aansluiting bij het lokale profiel van de stad onvoldoende tot niet aanwezig is. Als gevolg daarvan ziet men verschillende centra van een stad juist met elkaar gaan concurreren.

Tot slot

De Chinese overheid ziet de hogesnelheidstrein als een belangrijk middel in het realiseren en verdelen van economische groei, in actief ruimtelijk beleid en in het stimuleren van nationale eenwording. Tegelijk ontstaat er een tweedeling in het land van enerzijds steden die aangesloten zijn op het hsl-netwerk en anderzijds steden die dat niet zijn. Daarnaast ontstaat er ook een gat tussen steden die door aansluiting op het hsl-netwerk succesvol zijn in het aantrekken van functies en activiteiten en steden die dat niet zijn, ondanks vaak enorme investeringen. Het is vooral moeilijk om gebieden buiten de economische kernzones van hsl te laten profiteren. De voornamelijk industriële oriëntatie met een samenhangend lager gemiddeld inkomen in deze gebieden leidt tot een lagere behoefte aan en een lagere betalingsbereidheid voor snel hsl-vervoer.

Het hsl-netwerk is een cruciaal onderdeel van China's 'One Belt One Road' initiatief

Over het geheel genomen faciliteert het Chinese hsl-netwerk de enorm toegenomen vraag naar verplaatsingen, ook al profiteren hier vooral de mensen met hogere inkomens van vanwege de relatief hoge ticketprijzen. Ook zorgt het voor een broodnodige verbetering van het spoorwegennetwerk dat tot voor kort met grote capaciteitsproblemen kampte. Vanuit de perceptie van duurzaamheid is het positief dat op de grotere afstanden hsl een volwaardig alternatief van het vliegverkeer aan het worden is, zeker nu China op het gebied van stroomopwekking hoog inzet op een transitie naar het gebruik van duurzame bronnen. Zo is na opening van de lijn Wuhan-Guangzhou de capaciteit van het vliegverkeer tussen beide steden met bijna 50% afgenomen. Daar staat tegenover dat wat het totale hsl-verkeer betreft, substitutie van vliegverkeer een beperkte rol speelt en het voornamelijk gaat om verplaatsingen die anders per conventionele trein gedaan zouden worden, wat bijvoorbeeld 50% is in het geval van de genoemde Wuhan-Guangzhou lijn. Ook lijkt hsl een substantieel aantal nieuwe verplaatsingen te genereren, waardoor grote vraagtekens geplaatst kunnen worden bij het netto duurzaamheidseffect.

Literatuurselectie

- Chen, C.-L. (2012) 'Reshaping Chinese space-economy through high-speed trains: opportunities and challenges'. *Journal of Transport Geography* 22, pp. 312-316
- Diao, M., Zhu, Y. & Zhu, J. (2016) 'Intra-city access to inter-city transport nodes: the implications of high-speed-rail station locations for the urban development of Chinese cities'. *Urban Studies*, pp. 1-19.
- Fu, X., Zhang, A. & Lei, Z. (2012) 'Will China's airline industry survive the entry of high-speed rail?' *Research in Transportation Economics* 35, pp. 13-25.
- Yin, M., Bertolini, L. & Duan, J. (2015) 'The effects of the high-speed railway on urban development: International experience and potential implications for China'. *Progress in Planning* 98, pp. 1-52.

Nico Dogterom (n.j.dogterom@uu.nl) is promovendus aan de Universiteit Utrecht, departement Sociale Geografie en Planologie. In samenwerking met Beijing Jiaotong University doet hij onderzoek naar het effect van een verhandelbare rechten systeem op autogebruik.

Aan de slag met de
Omgevingswet

14-11 Utrecht | Ontmoet jouw toekomstige Omgevingswetwerkgever

Hoe werk jij straks met de Omgevingswet?

Over een paar jaar werken we in heel Nederland met de Omgevingswet.

Dat brengt heel wat vragen met zich mee. Help jij ons deze te beantwoorden?

Als student ben je innovatief en druk bezig met de toekomst. Jouw kracht geeft de verschillende overheden de kans om een stap vooruit te maken met de implementatie van de Omgevingswet. Daarom organiseren **InPlanning** en **het programma Aan de slag met de Omgevingswet** op **14 november 2017** een unieke bijeenkomst voor studenten en overheden.

En voor wat hoort wat: tijdens de bijeenkomst is er volop aandacht voor potentiële afstudeeropdrachten en boeiende stages. Wie weet ontmoet jij tijdens deze brainstormmiddag jouw toekomstige werkgever.

Reserveer deze unieke bijeenkomst in je agenda!

Waar? LEF future center in Utrecht op Griffioenlaan 2

Wanneer? Van 10.00 uur tot 16.00 uur

Voor wie? Maximaal 75 studenten en 75 vertegenwoordigers van overheden

Vragen? Mail naar secretariaat-aandeslagmetdeomgevingswet@rws.nl

CHINA'S NIEUWE URBANISATIE PLAN

De huidige leiders van China maken werk van een nieuw urbanisatie plan. Oogmerken zijn grotere plattelandsontwikkeling, voedselzekerheid en welvaartsvergroting van de migranten in de steden. Maar het is twijfelachtig of door verdere urbanisatie een beter bestaan voor boeren en migranten in het verschiet ligt.

Al enkele decennia verruult de Chinese plattelandsbevolking dorp voor stad. Momenteel zijn er zo'n 250 miljoen nongmingong, zoals deze migrantenarbeiders in de Chinese volksmond worden genoemd (floating population is een andere veel gebezigde term). In 2012 overschreed de verstedelijkingsgraad van China 50%. Deze mijlpaal werd in de media breed uitgemeten. Veel plattelanders zagen zich genoodzaakt te vertrekken door aanzienlijk betere economische vooruitzichten in de stad. Sinds kort geeft de overheid een behoorlijke zwengel aan de toch al omvangrijke uitmigratie met een koers van versnelde urbanisatie. De leiders van de Chinese Communistische Partij (CCP) zien dit niet alleen als motor voor welvaartsverbetering. Ze hoopt daarmee ook de verslechterende situatie van het platteland en van de voedselvoorziening het hoofd te bieden. Urbanisatie in China heeft unieke 'Chinese kenmerken'. En dat roept vragen op. Pakt versnelde urbanisatie eigenlijk wel goed uit voor de burger? Zijn migranten van het platteland beter af in de stad? Helpt het nieuwe urbanisatie denken de modernisering van het platteland? Wordt de situatie voor de resterende plattelandsbevolking er beter door? Dit artikel probeert deze vragen te beantwoorden.

Marginaal bestaan

Het is in China al lange tijd zo dat migratie lang niet altijd voordelig uitpakt voor degenen die dorp verruilen voor de stad. Een belangrijke belemmering is het ontberen van lokale hukou (registratie van plaats van geboorte aangevuld met de aanduiding stedelijk dan wel ruraal/agrarisch). Sinds de invoering van deze registratie in 1958 (in de vorm van een document) onder Mao drukt het een belangrijk stempel op het leven van vrijwel elke Chinese staatsburger. Om te voorkomen dat steden overspoeld zouden worden door een migrantenstroom vanuit het platteland ging de hukou bepalen waar burgers in aanmerking komen voor sociale huisvesting, gesubsidieerd voedsel, kleding, gratis onderwijs en gezondheidszorg. Het impliceert dat een Chinese burger in principe geen rechten heeft buiten de plaats waar hij/zij staat geregistreerd. Migrant komen dan in een moeilijk parket wat betreft toegang tot huisvesting en voorzieningen. Het is ook grote invloed gaan uitoefenen op toegang tot banen.

Rurale hukou heeft wel één voordeel voor plattelanders, namelijk recht op grond. Grond die bij de stad hoort is in staatshanden, maar op het platteland is grond collectief bezit. Plattelanders

verwerven gebruiksrecht op een deel op basis van hun hukou, met een onderscheid tussen cultuurgrond en bebouwde grond (woningen in dorpskern of gespreid). Het recht op grond gekoppeld aan rurale hukou heeft in veel plattellandsgebieden wel geleid tot een gefragmenteerde agrarische structuur, met overwegend kleine, versnipperde, bedrijfjes. Een laag inkomen en levensstandaard zijn het gevolg.

Met de groei van de steden zijn stedelijke autoriteiten steeds meer rurale grond, doorgaans cultuurgrond, gaan opeisen bij de dorpscollectieven. Omdat gebruiksrecht op bebouwde grond stringenter is kan deze moeilijker onteigend worden dan cultuurgrond. De overheid is tussenpersoon in grondoverheveling; ze verschuiven rechten van boeren naar projectontwikkelaars en andere partijen. Maar zolang de stedelijke overheid niet op de stoep staat om grond te confisqueren behouden rurale huishoudens hun recht op grond. Dit geldt ook in geval van migratie naar de stad. Gemigreerde dorpelingen houden veelal hun grond aan als verzekering. Al is de hoeveelheid grond vaak marginaal, succes in de stad is niet altijd gegarandeerd en door de beperkte mogelijkheden voor hukou omzetting blijft die vaak ruraal.

Met de economische hervormingen vanaf 1978 was beteugeling van migratie niet langer opportuun vanwege de omvangrijke en groeiende arbeidsbehoefte in de exportindustrie in de kuststeden. Bij een steeds grotere groep migranten, met name de tweede generatie die minder affiniteit met de landbouw heeft, ontstond de wens en neiging om permanent in de stad te verblijven. De roep om meer rechten werd ook steeds luider, gevoerd door de door migranten gevoelde status van 'tweederangs'burger. Om deze redenen zijn geleidelijk hervormingen in het systeem doorgevoerd. Naast enige versoepeling voor bepaalde groepen, was de algemene invoering van een decentraal systeem begin jaren 2000 de belangrijkste hervorming. De centrale overheid gaf vanaf dat moment slechts richtlijnen en het stond lokale overheden vrij om hun eigen systeem en eisen voor hukou omzetting te hanteren. Veel lokale overheden gingen 'vermarkting' toepassen, vooral indirect via invoering van een puntensysteem. Dit behelst een lijst van criteria (bijv. minimaal aantal jaren dat lokaal belasting is betaald) waarbij elk een uiteenlopend aantal punten oplevert. Heeft een migrant het benodigde aantal punten opgebouwd dan kan stedelijke (tegenwoordig lokale) hukou worden aangevraagd. De hot-spots van migratie (grote kuststeden) hebben doorgaans een stringent systeem ingevoerd waarin ook voorkeur voor een bepaald type migrant (bijv. hogeschoolenden) tot uitdrukking komt. Het hukou systeem is in de kern intact gebleven en de hervormingen hebben de meeste migranten hoogstens van de regen in de drup gebracht. Hun bestaanszekerheid is er niet groter door geworden. Voor veel migranten is de 'Chinese Droom' in de stad niet weggelegd. Weliswaar is er een grote sociale kloof tussen stedeling en plattelander (de sociale ongelijkheid tussen stad en platteland is in de jaren 1990 en 2000 eerder groter dan kleiner geworden), maar achter het stedelijke gemiddelde gaan grote verschillen schuil.

Migratie en platteland

Door zijn omvang trekt uitmigratie steeds diepere sporen op het platteland. De lage productiviteit door de geringe bedrijfsgrootte en gefragmenteerde agrarische structuur is verder onder druk gekomen door de bevolkingsontwikkeling. Aanvankelijk kon nog volgehouden worden dat door uitmigratie arbeidsoverschot kon afvloeien. Maar gaandeweg bevindt zich op het platteland vooral nog een groep achterblijvers, bestaande uit ouderen, kind(eren) van gemigreerde ouders en onvolledige gezinnen. Onderbenutting van agrarische grond door onvoldoende arbeidskracht wordt verder in de hand gewerkt doordat vertrokken huishoudens die hun grond behouden (gekoppeld aan hun hukou) deze steeds vaker braak laten liggen. Dit alles leidt ertoe dat een steeds groter areaal landbouwgrond aan productie onttrokken is. Het land is

toch al niet ruim bedeed met agrarische productiegrond. Eraan toegevoegd dat uitbreiding en groei van steden in China vooral horizontaal gaat en in lage bebouwingsdichtheid (waardoor de uitdijende stad al enkele decennia een enorme grondverslinder is), komt de ondergrens van areaal dat nodig is voor voedselzekerheid snel in zicht. Tegelijkertijd krijgt het – (groten)deels – leeg staan van dorpskernen (village hollowing) de overhand. Grond waarop huizen en andere gebouwen staan wordt steeds vaker niet langer productief benut. Het voorzieningenniveau op het platteland liet al te wensen over en hollowing is een belangrijke hinderpaal voor verbetering hierin. In de kustregio's is het ook nog de vaak sterk gespreide bebouwing die de ontwikkeling van een efficiënte diensteninfrastructuur bemoeilijkt.

Nieuwe Urbanisatie en Urbaan-Rurale Integratie

In 2014 presenteerde de Chinese overheid een nieuw urbanisatiebeleid, officieel getiteld National New Type of Urbanization Plan. Na uitgebreide experimenten met onderdelen hiervan in meerdere gebieden van China, is het nu onderdeel van het 13e Vijfjarenplan (2016-2020). Zodoende wordt het uitgerold over een groot deel van het land. Als officieel antwoord op de hierboven besproken vraagstukken, wordt in het Plan een nieuw concept aangedragen: gecoördineerde stedelijke en rurale ontwikkeling, afgekort naar urbaan-rurale integratie. Hiermee wordt voor het eerst een verbinding gelegd tussen stedelijke- en plattellandsontwikkeling. De kern ervan is het idee dat de oplossing voor de gesignaleerde problemen ligt niet in minder maar juist in meer urbanisatie en dus ruraal-urbane migratie. 'China wil haar burgers in de steden' is sinds de lancering van de integratieve aanpak een gevleugeld gezegde geworden. Achterliggend is nog steeds de associatie van modernisering met urbanisatie. In 2020 moet China een verstedelijkingsgraad bereiken van 60%. Om verdere ruraal-urbane migratie aan te moedigen is in het Plan het grond managementsysteem op het platteland op de schop genomen. Ook verdere hukou flexibilisering moet de nodige stimulansen geven. Wat de overheid precies in gang heeft gezet wordt hieronder belicht.

Voor veel migranten is de 'Chinese Droom' in de stad niet weggelegd

Grond management

Behoud van voldoende productieve landbouwgrond is mede aanzet geweest voor hervorming van het grond managementsysteem. Onderdeel hiervan is invoering van een rurale grondmarkt, voor cultuur- en vooral ook bouwgrond. Een systeem van grondcertificaten (dipiao) die op veilingen verhandeld kunnen worden moet het kapitaliseren van grondrechten vergemakkelijken. De steden Chongqing en Chengdu zijn al in 2007 aangewezen om met deze landhervorming te experimenteren en startten respectievelijk in 2007 en 2010 met het dipiao systeem. Plattelanders die naar de stad verhuizen of al verhuisd zijn worden aangemoedigd om hun certificaten aan te bieden op de lokale veiling. In het geval van Chongqing gold nog een bedenktijd van drie jaar volgend op verhuizing om certificaten definitief van de hand te doen (in dit geval in ruil voor hukou), dan wel terug te keren naar het platteland (uiteraard ontmoeidigd). Certificaten voor ha leverden begin van dit decennium zo'n 0,5 miljoen RMB (ca € 60.000) op. De gedurende 2008 tot en met 2012 in Chongqing op de veiling verhandelde certificaten (7393 ha) brachten het dubbele op. Van de opbrengst gaat 85% naar de boer, 15% naar het dorpscollectief.

Van projectontwikkelaars die beschikbare stadsrandpercelen willen bebouwen wordt inmiddels geëist dat ze door koop van grondcertificaten een equivalent oppervlak aan rurale bouwgrond verwerven. Deze moeten ze dan omzetten in cultuurgrond. Op deze manier kunnen steden groeien zonder verder verlies van landbouwareaal.

In de beleidsstukken wordt gerept over versterking van grondrechten voor de overblijvende groep van (sterkere) boeren, met herinvoering van particulier grondbezit op het platteland. Dit zou een stimulans zijn voor financieel krachtiger boeren om meer grond te verwerven (via aankoop van certificaten). Immers, het wordt dan mogelijk grond te gebruiken als onderpand voor bankleningen. Sinds de aankondiging van deze – inderdaad ‘revolutionaire’ – stap in de hervorming van het grondstelsel is het echter stil gebleven. Dit duidt erop dat hier binnen de CCP toch nog steeds een (te) grote weerstand tegen bestaat.

Drie Concentraties

Het nieuwe grond managementsysteem is een instrument om een grondige territoriale reorganisatie van het platteland door te voeren waarbij versnippering en deels lege dorpen verdwijnen. Voor de reorganisatie is het concept van de ‘drie concentraties’ ontwikkeld: bevolking, bedrijven, en landbouwgrond. De eerste behelst de hervestiging van resterende bevolking van grotendeels leeggelopen dorpen in nieuw ontwikkelde kleine (satelliet) steden. Dit maakt rurale grond vrij die terug in cultuur kan worden gebracht. Nieuwe steden hebben de schaal voor betere levering van diensten. Zij dienen als groeicentra via industrialisatie en ontwikkeling van het omringende (en verder afgelegen) platteland middels agrarische modernisering en investeringen in infrastructuur en scholing. Nieuwe niet-agrarische bedrijvigheid zou de motor moeten zijn voor de groei van banen. Daardoor zouden deze steden aanvullende of vervangende werkgelegenheid moeten bieden voor rurale migranten.

Door het nieuwe grond managementsysteem kan her- of ruilverkaveling van cultuurgrond in gang worden gezet waardoor hogere productiviteit mogelijk wordt. Al of niet samengaan met

ruilverkaveling, kunnen grotere agrarische bedrijven ook worden gerealiseerd doordat groepen boeren hun grond inbrengen in coöperatieve, dan wel commerciële, boerderijen.

Hukou-flexibilisering

De overheid hoopt met verdere hukou hervorming het opgeven van ruraal grondgebruiksrecht, een goed functionerende rurale grondmarkt en verhuizing naar de stad een flinke duw in de rug te geven. Eerste minister Li Keqiang heeft in dit verband het project van de ‘drievoudige 100 miljoen’ in gang gezet. Dit behelst verplaatsing van 100 miljoen stadsrandboeren naar stedelijke (sociale) woningprojecten en daarnaast afname van de agrarische/plattelandsbevolking met 100 miljoen (van 500 naar 400 miljoen) door hukou-omzetting voor 100 miljoen plattelanders. Om tegemoet te komen aan degenen die bedenktijd willen is nu geregeld dat migranten met een hukou buiten de feitelijke woonplaats en een geldende registratie in de stad dezelfde rechten hebben op basisvoorzieningen als lokale hukou houders.

‘China wil haar burgers in de steden’

Verbeteringen voor de burgers?

De experimenten rond de metropolen Chongqing en Chengdu hebben klaarblijkelijk voldoende positieve resultaten gehad om urbaan-rurale integratie (inclusief hukou aanpassingen) tot nationaal beleid te maken. Toch worden er van verschillende kanten ook vraagtekens gezet bij de aanpak.

Rurale migranten worden in het beleid richting kleinere steden gestuurd waar ze hukou kunnen krijgen. Maar willen ze dat? Concentratie in kleinere steden leidt niet altijd tot betere levensomstandigheden. Dit leunt op de aanwezigheid van voldoende alternatieve werkgelegenheid met een aantrekkelijk loon. Volgens sommigen is dit de achilleshiel van het beleid, alle goede intenties van de overheid ten spijt. Ze beweren dat door de keuze voor kleine steden het beleid zal mislukken. Ze pleiten ervoor om juist de grote steden open te stellen voor meer migranten, conform

*Een migrantenarbeider slaapt bij een werf.
Foto: Jonathan Kos-Read*

*Een lege school op het platteland toont de ontvolking aan
Foto: Jonathan Kos-Read*

de voorkeuren van die laatste. Gezien de lage woondichtheid kunnen deze steden nog voldoende nieuwkomers herbergen. De optie van een sterk geconcentreerde stedelijke ontwikkeling lijkt te worden ondersteund door de resultaten van de benadering gevolgd in Chongqing. Het is echter niet waarschijnlijk dat de nationale overheid de inzet op kleine steden zal heroverwegen. Daarbij speelt nog een overweging: hukou flexibilisering is één ding, maar migranten hebben ook garanties nodig voor fatsoenlijke opvang in de stad. Hieraan kan het beschikbaar maken van huisvesting in de stad bijdragen, door investeringen in sociale woningbouw. Het lijkt er echter op dat het experiment in Chongqing geen navolging elders krijgt. Immers, veel overheden van grote steden worden geconfronteerd met een zodanig grote berg aan schulden dat investeringen er vooralsnog niet inzitten.

Dat de overheid niet van zins is pleidooien voor het sturen van migratie naar de grotere steden te volgen blijkt uit het feit dat de hukou flexibilisering nog altijd beperkt is. De recente hervormingen laten zien dat – vooral om financiële redenen en vanwege de belangen van grote steden – de overheid blijft laveren tussen liberalisering en het toelaten van stringente regels. De beperkende regels voor het verkrijgen van hukou in een stad zijn weliswaar vervallen voor kleine steden (<1 miljoen inwoners); er is enige versoepeling voor middengrote steden (1 - 3 miljoen inwoners), maar de grote steden mogen stringente criteria blijven hanteren. Dit heeft de overheid op de kritiek komen te staan dat flexibilisering weinig tot niets betekent voor de nongmingong die in overgrote meerderheid nu al laatstgenoemde steden bevolken, danwel voor migranten die toch voor de gang naar deze steden opteren. Degenen met registratie (vaak tijdelijk) kunnen dan wel lokale hukou aanvragen, maar ze blijven geconfronteerd met een – soms verzaamd – puntensysteem waarbij aantal jaren dat ze al woonachtig zijn, opleiding en inkomen nog steeds belangrijke criteria zijn. Het feit dat in de meest recente hervormingsronde de categorieën stedelijk en agrarisch/platteland zijn komen te vervallen (om stigmatisering weg te nemen zijn deze vervangen door een plaats hukou) is dan schrale troost.

Zolang de voorwaarden niet gunstiger worden blijven rurale migranten zelf in groten getale sceptisch over verandering: door hun lokale hukou op het platteland kunnen zij altijd terugvallen op een rurale basis met toegang tot grond, huisvesting en een beperkt voorzieningenniveau. Omdat vermindering van ongelijkheid en verbetering van de situatie van migranten die al in de grote steden zijn vooralsnog niet wordt bereikt, is het sowieso te verwachten dat de overgrote meerderheid van de nongmingong niet zomaar afstand zal (willen) doen van hun grondrechten op het platteland. Daarmee dreigt een status quo en wordt een belangrijke pijler van urbaan-rurale integratie ondermijnd. Ambitieuze boeren die hun bedrijf willen uitbreiden zouden zo weleens de pas kunnen worden afgesneden.

Meer praktisch lijken concentratie en ordentelijke ruilverkaveling een zaak van lange adem doordat een goed landregistratiesysteem veelal ontbreekt en lang niet alle boeren een goede marktpositie hebben. Door de top-down benadering, met nauwelijks inbreng van de bevolking zelf in beleidsformulering en uitvoering, zou het er weleens op uit kunnen draaien dat dwang de overhand gaat krijgen boven de in het beleid uitgesproken vrijwilligheid. Mogelijk moeten boeren uiteindelijk hun grond van de hand doen tegen een te lage prijs: een potentiële bron van conflict tussen verschillende partijen.

Slot

Al met al is de Chinese overheid met urbaan-rurale integratie als onderdeel van Nieuwe Urbanisatie een weg in stedelijke en plattelandontwikkeling ingeslagen die zich nog zal moeten bewijzen in de tweede termijn van het huidige Chinese leiderschap. Als recept voor het bewerkstelligen van meer gelijkheid tussen stad en platteland en om een reeks fundamentele sociale en territoriale problemen het hoofd te bieden biedt het innovatieve en potentieel werkbare elementen. Maar de beperkingen die besloten liggen in de gemaakte beleidskeuzes rechtvaardigen vooralsnog niet de conclusie dat het leven van miljoenen plattelanders en migranten er op korte termijn positief door zal veranderen. Voor de meerderheid van hen zal de 'Chinese Droom' vooralsnog onbereikbaar blijven.

Literatuurselectie

- Aimin, C. & J. Gao (2011) 'Urbanization in China and the coordinated development model: the case of Chengdu'. *The Social Science Journal* 48, pp. 500-513.
- Kassiola, JJ. (2017) 'Coordinated rural-urban development in China: a new social spatial reorganization plan for urbanization, migration and rural development'. *Journal of Chinese Political Science* 22, nr. 1, pp. 77-95.
- Hualou, L. (2014) 'Land consolidation: an indispensable way of spatial restructuring in rural China'. *Journal of Geographic Science* 24, nr. 2, pp. 211-225.
- Ye Yumin, R. LeGates & B. Chin (2013) 'Coordinated urban-rural development planning in China'. *Journal of the American Planning Association* 79, nr. 2, pp. 125-137.
- Sheng, Z. (2011) 'Towards China's urban-rural integration: issues and options'. *International Journal of China Studies* 2, nr.2, pp. 345-367.

Leo van Grunsven (L.M.J.vanGrunsvan@uu.nl) is senior docent-onderzoeker in het Departement Sociale Geografie en Planologie, Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht. China heeft een centrale plaats in zijn onderwijs. Hij begeleidt regelmatig studiereizen naar het land.

DE OPKOMST VAN EEN IMMIGRATIELAND?

Na de Tweede Wereldoorlog was China decennialang een land waar buitenlanders niet of nauwelijks toegang toe kregen. De laatste jaren kiezen echter steeds meer mensen ervoor om zich in China te vestigen. Wat zijn hun voornaamste redenen hiervoor, en wat is de impact hiervan op de Chinese samenleving?

Al eeuwenlang is China vooral een land van emigratie. Een geschatte 35 miljoen etnische Chinezen wonen op dit moment buiten China, waarvan de meesten in Zuidoost-Azië. Tegelijkertijd is China echter ook een land van enorme interne migratiestromen. In de afgelopen decennia heeft er een werkelijk ongeëvenaarde migratie van het platteland naar de stad plaatsgevonden: meer dan 250 miljoen Chinezen werken momenteel op een andere locatie dan hun permanente verblijfplaats.

Recentelijk manifesteert China zich ook steeds nadrukkelijker als een immigratieland. Ook dit proces heeft zijn precedent. In de 19e eeuw bijvoorbeeld kwamen miljoenen Koreanen naar de provincie Mantsjoerije, en nog steeds zijn Koreanen een belangrijke minderheidsgroep in China. Ongeveer in dezelfde periode trokken tienduizenden Europeanen en Amerikanen, maar ook Japanners en mensen uit Brits-India naar Chinese havens waar volop handelsverdragen mee opgesteld werden. Zo behoorde Shanghai aan het begin van de 20e eeuw al tot de meest kosmopolitische steden ter wereld.

Remigratie na Mao

Na de 'statische' maoïstische decennia tussen 1949 en 1978, waarin immigratie niet of nauwelijks mogelijk was, kwamen buitenlanders weer terug naar China. Deze terugkomst was in het begin bescheiden, maar versnelde geleidelijk halverwege de jaren 1990. Volgens de volkstelling van 2010, die voor het eerst ook buitenlandse ingezetenen meetelde, had China in dat jaar een buitenlandse bevolking van een miljoen, waaronder immigranten uit Taiwan, Hong Kong en Macau. Verschillende lokale schattingen, die ook de vele niet-geregistreerde en dus formeel illegale buitenlanders bevatten, kwamen zelfs tot een dubbel zo hoog aantal. Hoewel dit nog steeds maar een fractie is van China's totale bevolking van 1,34 miljard, maakt alleen dit absolute getal China al tot een immigratieland..

Buitenlandse immigranten zijn zeer geconcentreerd in bepaalde locaties en de impact van hun aanwezigheid op de lokale bevolking wordt steeds groter. In de ogen van vele Chinezen zijn witte westerse professionals en zwarte Afrikaanse handelaren het gezicht van buitenlandse ingezetenen. In werkelijkheid zijn

zij een kleine minderheid vergeleken met de honderdduizenden 'onzichtbare' Taiwanese, Hong Kong Chinezen, Japanners, Zuidoost-Aziaten en natuurlijk de remigrerende Chinezen.

Handelaren van over de hele wereld worden momenteel aangetrokken door China's goedkope fabricaten en zakelijke opportuniteiten. Middenklasse Koreanen, Taiwanese en Zuidoost-Aziaten zijn op zoek naar lagere kosten qua levensonderhoud en betere banen. Europese, Noord-Amerikaanse en Australische universitair geschoolden reizen ook af naar China op zoek naar goedbetaalde banen, of met de intentie een bedrijf op te starten. Buitenlandse immigranten trekken voornamelijk naar de grote stedelijke gebieden aan de kust en naar grensregio's in het Zuiden en het Noordoosten. Kleinere aantallen immigranten bevinden zich daarnaast ook in de kleinere steden verspreid over heel China.

Immigranten komen om verscheidenen redenen naar China. Sommigen zijn op zoek naar politieke stabiliteit, een veilig heenkomen of de belofte van een beter leven (bijvoorbeeld door een huwelijk te sluiten met een Chinees). Anderen worden aangetrokken door een toenemende Chinese vraag naar arbeid en bepaalde specifieke vaardigheden. Banen en andere economische kansen lijken op korte termijn in het verschiet te liggen door de continue groei van China's op export en industrie gebaseerde economie, en op de middellange termijn door de transitie naar een stedelijke en op diensten gerichte economie. Op de lange termijn zal de impact van de snelle en extreme vergrijzing hevig zijn. China's bevolkingskrimp is namelijk al begonnen, en laat zich reeds voelen in de huidige beroepsbevolking. De vergrijzing zal zelfs heviger zijn dan in andere landen in Oost-Azië als gevolg van China's draconische gezinsplanningsbeleid sinds 1979. De afschaffing van de eenkindpolitiek in oktober 2015 kwam minstens een decennium te laat om China's toekomstige demografische crisis enigszins te verzachten.

In de grote steden bestaat er een enorme vraag naar vrouwen

Economische, sociale, en demografische ontwikkelingen brengen samen een oplopend tekort aan arbeid en mensen teweege. Daarnaast heeft China, tevens voornamelijk als gevolg van het gevoerde eenkindbeleid, een alarmerend ongebalanceerde sekseratio, met als gevolg dat er veel meer mannen dan vrouwen zijn. Hierdoor wordt er vooral in de stedelijke gebieden een vraag naar vrouwen gecreëerd (voornamelijk echtgenotes, maar ook als concubines en prostituees) die nu al gedeeltelijk wordt opgevuld door voornamelijk interne migratie.

In China's internationale steden (Beijing, Shanghai, Guangzhou) zijn een 'Korea City' of 'Afrikaans Brooklyn' inmiddels algemene verschijningen geworden in het stedelijk landschap. In de Pearl River Delta vervangen grote aantallen buitenlandse werknemers uit Vietnam de rurale Chinese migranten die niet langer willen werken voor de lonen en onder de condities van deze fabrieken die geboden worden in deze 'werkplaats van de wereld'.

Buitenlandse ingezetenen genereren een specifieke vraag naar opleiding, huisvesting, en gezondheidszorg en zorgen voor nieuwe ontwikkelingen in vermaak, lifestyle trends, en populaire cultuur. Deze ontwikkelingen kunnen niet langer genegeerd worden in analyses van China's toenemende kosmopolitische stedelijke leefwerelden.

In de grensgebieden (zowel met Zuidoost-, Centraal als Noordoost-Azië), speelt grensoverschrijdend verkeer een belangrijke rol met betrekking tot de ontwikkeling van deze regio's. Voor mensen in deze grensstreken oefent China een toenemende

aantrekkingskracht uit. In tegenstelling tot in het recente verleden verdelen deze grenzen niet langer, maar creëren zij steeds meer een regio waar mensen en culturen elkaar ontmoeten en op elkaar inwerken.

China als immigratiemaatschappij?

In 2013 heeft een nieuwe 'Vertrek- en Binnenkomstwet' voor het eerst op omvattende wijze regels omtrent vertrek, binnenkomst, emigratie, immigratie, vestiging, uitzetting, naturalisatie, vluchtelingenstatus, en internationale handel geadresseerd. De onderwijssector is ook een onderdeel geworden van strengere immigratieverordening doordat Chinese universiteiten verplicht zijn geworden om selectiever te zijn in de aanname van buitenlandse studenten.

Vooralsnog doet China niets op het gebied van immigratiebeleid

Ondanks de strengheid van veel van de maatregelen in de nieuwe 'Vertrek- en Binnenkomstwet', benadrukt ander beleid juist het belang van verdere immigratie. Reeds sinds 2004 is de regelgeving gebaseerd op het Amerikaanse green card systeem om permanent verblijf van vreemdelingen mogelijk te maken. Ook deze regelgeving wordt echter zeer strikt toegepast, en permanent verblijf wordt voornamelijk vergeven aan remigrerende etnisch Chinezen als onderdeel van een ruimer beleidsinitiatief om de brain drain, die begon in 1978, niet alleen te stoppen maar ook te keren.

Dergelijke remigranten, veelal afgestudeerd aan buitenlandse universiteiten, zijn in China net als in andere landen steeds meer een beleidsprioriteit geworden. Over het rekruteren van in het buitenland opgeleide en wonende Chinezen wordt steeds meer in termen gepraat als brain gain, wat als een belofte voor de toekomst wordt gezien. Er wordt ook bewust ingezet op het aantrekken van niet-Chinese buitenlandse 'talenten' om in China langdurig te leven en te werken. Niettemin heeft de overgrote meerderheid van de mensen die naar China terugkeren een Chinese achtergrond. Internationale immigranten in Chinese steden krijgen net als interne migranten te maken met een bijna compleet beleidsvacuüm

'Veel arbeidsmigranten komen nog steeds naar stedelijke regio's om in fabrieken of de bouw te gaan werken.' Foto: Matt Ming

met betrekking tot het uitoefenen van individuele en collectieve identiteiten, belangen en rechten. Nieuwe, door immigratie gedreven cultuurvormen leiden al tot debatten onder Chinese publieke intellectuelen over het heroverwegen van cultuur, erfgoed en etniciteit in de conceptualisering van de Chinese natie. Binnen de Chinese Communistische Partij is er in dit opzicht tot op heden echter nog veel tegenzin en terughoudendheid.

Het Chinese nationalisme is gebaseerd op een zeer sterk gevoel van nationale exclusiviteit geaard in het socialistische verleden, in de semi-koloniale 'nationale vernedering' vóór 1949, en in de nalatenschap van het oude Chinese Rijk. Zowel voor als na 1949 was de ontvangst en behandeling van niet-Chinezen niet gebaseerd op liberale ideeën van gelijkheid en gedeelde rechten. De nadruk ligt eerder op het wezenlijke verschil tussen insiders (Chinese onderdanen, etnisch Han-Chinees) en buitenstaanders (buitenlanders, niet-Han-minderheden). Het doel was niet om buitenlanders en andere niet-Chinezen te laten integreren, maar ze juist te isoleren van de Chinese samenleving.

Met uitzondering van politiek gevoelige kwesties zoals religie, is deze aanpak van buitensluiting grotendeels beleid van het verleden. Niettemin is er nog geen nieuw beleid dat de plaats heeft ingenomen van dit eerdere beleid. Hoewel er interessante lokale initiatieven zijn ontstaan in steden met een groot aantal buitenlanders (bijvoorbeeld Guangzhou, Shanghai en Yiwu, 's werelds grootste groothandelsmarkt in de provincie Zhejiang), is op nationaal niveau immigratie gedreven etnische en culturele diversiteit geen prioriteit. In plaats daarvan wordt diversiteit in de Chinese statistieken uitsluitend weergegeven als bestaande uit zijn 56 inheemse 'nationaliteiten': de Han-Chinese meerderheid en 55 niet-Chinese minderheden.

Net zoals West-Europese landen toen die voor het eerst in de jaren 1960 en 1970 geconfronteerd werden met grote aantallen immigranten, weigert China het feit te accepteren dat immigratie een land permanent verandert. West-Europese landen kozen uiteindelijk voor een combinatie van integratie, assimilatie en de legitieme uiting van culturele diversiteit. In deze Europese projecten was de natie de exclusieve focus van de eenheid die moest worden gerepareerd en versterkt om de uitdagingen van immigratie tegen te gaan. De vraag die moet worden gesteld is of China uiteindelijk een vergelijkbaar traject zal volgen. Vooralsnog doet China echter niets. Het omarmt het verblijf van buitenlanders als een manier om mee te doen met mondialisering, maar weigert om de ermee gepaard gaande uitdagingen aan te pakken zoals de grootschalige langdurige huisvesting van immigranten.

'Steeds meer mensen komen naar China voor toerisme, handel en zaken.'
Foto: Jonathan Kos-Read

De nieuwe internationale migratieranglijst

Nu China steeds meer een bestemming wordt voor immigranten zullen de keuzes en ontwikkelingen in China van de komende tien jaar waarschijnlijk een aanzienlijke impact hebben voor de hele wereld. China ontwikkelt zich tot het kosmopolitische zwaartepunt van heel Oost-, Zuidoost- en Centraal-Azië. Dit brengt een toenemend aantal immigranten naar het land en leidt tot de vorming van meer permanente immigrantengemeenschappen. Veel daarvan zijn residentieel geclusterd en beroepsgericht. In sommige van deze gemeenschappen bereikt een tweede generatie al bijna volwassenheid. Hun invloed op China's huidige culturele, regionale en sectorale diversiteit zal aanzienlijke gevolgen hebben voor het soort land dat China in tien of twintig jaar zal zijn.

In sommige opzichten gaat China steeds meer op andere ontwikkelde Aziatische landen (Japan, Zuid-Korea, Taiwan, Maleisië, Thailand, Singapore) lijken die een sterk beheerste immigratie van de hogeschoolden aanmoedigen en ongeschoolde arbeidsmigratie alleen toelaten op basis van zeer beperkte, tijdelijke contracten. Deze landen staan negatief tegenover de formatie van etnische subgroepen en de bijbehorende etnische diversiteit, en zijn behoedzaam met het uitgeven van permanente verblijfsvergunningen en burgerrechten.

Immigranten hebben een grote invloed op China's culturele ontwikkeling

China is echter ook anders dan deze landen, omdat ze verwacht een leidende rol te gaan spelen in de wereld. Immigratie wordt door velen gezien als noodzakelijk onderdeel van de opkomst van China als voornaamste wereldstedelijk gebied in Oost-Azië. China blijft echter zeer selectief bij het aanvaarden van de verantwoordelijkheden die horen bij dergelijk leiderschap. Zeer relevant voor Europa is bijvoorbeeld het feit dat vluchtelingen nauwelijks worden erkend en geaccepteerd, tenzij ze een etnisch Chinese achtergrond hebben. Bovendien spelen traditionele en maoïstische achterdocht jegens buitenlanders en buitenlandse invloeden nog steeds een rol op de achtergrond, nu gecombineerd met meer hedendaagse zorgen over de nationale veiligheid en transnationale criminaliteit.

Internationaal gezien zal de manier waarop de Chinese overheid ervoor kiest om met buitenlandse immigratie om te gaan impact hebben op de richting en het tempo van de opkomende leidersrol van China in de globale orde. Op binnenlands niveau dient de grootschalige interregionale migratie als een lakmoesproef voor de bereidheid van de regering om nieuwe beleidsinitiatieven te ondernemen in reactie op de toenemende vloeibare en diverse sociale structuur van China.

Redactionele noot:

Dit artikel werd eerder gepubliceerd in het Frans, in het tijdschrift Le Grands Dossiers de Diplomatie (2016), no. 31.

Frank N. Pieke (f.n.pieke@hum.leidenuniv.nl) is professor Modern China Studies en directeur academische aangelegenheden aan Leiden University. Zijn onderzoek handelt enerzijds over de rol en betekenis van de Chinese Communistische Partij in de context van de mondialisering van China, en anderzijds over internationale en Chinese interne migratie en culturele diversiteit.

EEN CHINESE BLIK OP CHINA

'Nagel huurder': zo wordt iemand genoemd die vastgenageld blijft aan zijn eigendom tot de politie hem met geweld moet verwijderen. Deze nagel huurder zit in zijn voormalige woonkamer. Foto: Jonathan Kos Read

Yunpeng en Ran zijn respectievelijk postdoctoraal onderzoeker en promovenda aan de KU Leuven. AGORA ging met hen in gesprek en was benieuwd naar hun persoonlijke ervaringen met en visie op migratie, verstedelijking en duurzaamheid in China.

Yunpeng doet al sinds 2000 onderzoek naar uithuiszetting in Shanghai. Hij bestudeert hoe ruimte door verschillende krachten vorm krijgt en hoe mensen het verlies en hervormen van plaats ervaren. Ran heeft een achtergrond in ecologie en milieuconservatie en doet onderzoek naar watermanagement in Chongming, een eiland net buiten Shanghai in het estuarium van de Yangtze rivier. Vanuit hun respectievelijke thuisstad migreerden ze, net als zoveel anderen, naar Shanghai. "Ik herinner me nog de eerste dag dat ik in Shanghai was," zegt Yunpeng, oorspronkelijk afkomstig van een plattelandsdorp in Jiangbei, een regio in Noord-China. "Ik en mijn moeder internaliseerden in feite een zekere sociale afstand. In de metro stonden we vanuit een hoekje die andere mensen te observeren. Zeker de eerste dagen dat ik in Shanghai was, voelde ik me aangestaard." Reeds sinds de 18e eeuw kreeg Shanghai vele migranten te slikken en met de industrialisering kwam een hele vloed aan mensen naar de stad op zoek naar werk. Inwoners van de Noordelijke Jiangbei regio werden jiangbei zhuo genoemd, oftewel zwijnen, en gestigmatiseerd omwille van hoe ze praatte en hoe ze gekleed gingen. Dit stigma vertaalde zich ook in de socio-ruimtelijke structuur van Shanghai. De krottenwijken werden vooral bewoond door mensen die van Noord-China kwamen, terwijl de rijkere, ondernemende, migranten uit Zuid-China de 'bovenwijk'

bewoonden. Deze sociale structuur leeft verder tot op vandaag en de stigmatiserende taal komt nog steeds terug in het discours over inwijkelingen uit het binnenland van Noord-China.

Hukou

De stigmatisering en discriminatie van migranten heeft ook institutionele gronden door het hukou systeem (zie het artikel van Van Grunsven in dit nummer). Wanneer migranten in Shanghai werken, zelfs al dragen ze bij tot het bouwen en de ontwikkeling van de stad, genieten ze niet van dezelfde condities als de inwoners van Shanghai. Bijvoorbeeld voor gezondheidszorg en onderwijs moeten mensen met een niet-lokale hukou meer betalen dan mensen met een Shanghai hukou. Toch verhuizen nog steeds enorm veel mensen naar Shanghai op zoek naar betere opportuniteiten.

Zo verhuisde Yunpeng op zijn 18e voor zijn studies naar Shanghai. "Ik was altijd jaloers op de studenten in Shanghai. Zij geraken binnen op de beste universiteiten zonder te maken te krijgen met dezelfde competitie als de andere provincies. Ik deed mijn universiteitsexamen in mijn thuisregio en geraakte binnen op een tweederangsuniversiteit in Shanghai. Had ik dat examen in Shanghai kunnen doen en hetzelfde resultaat behaald, dan had dat

*Smog bedekt het Tiananmenplein in Peking
Foto: James Riker*

mijn kansen om binnen te raken op een topuniversiteit vergroot.” De familie van Ran verhuisde vanuit een nabijgelegen provincie naar Shanghai toen ze zestien was. Haar ouders zochten naar werk maar hadden de lokale hukou niet. Aangezien in Shanghai de auto’s met een niet-lokale nummerplaat niet op de autostrade mogen rijden na 7u ’s morgens, moest haar vader elke dag zeer vroeg opstaan om naar zijn werk te rijden. Ook Yunpeng vertelt hoe een niet-lokale hukou op iedereen, ongeacht de afkomst, invloed heeft. “Ik herinner mij een vriendin, ze kwam van een zeer rijke regio uit de Zuid-Chinese provincie Zhejiang. Ze heeft een goedbetaalde job in Shanghai in een prestigieus bedrijf, waar ze internationale reizen voor welgestelde zakenlui organiseert. Maar institutioneel ondervindt ze dezelfde nadelen als die van de migrantenarbeiders. Dus hoewel ze aan de ene kant dacht de sociale ladder te zijn opgeklommen kan ze institutioneel gezien nooit op een gelijke manier deel uitmaken van de maatschappij.”

Ran en Yunpeng vertellen over een verhaal dat in de voorbije maand zeer wijd circuleerde op de Chinese sociale media. Op een trouwmarkt maakten mensen reclame in de trant van ‘Indien je een Peking hukou hebt, maar je hebt een handicap, dan nog zou ik met je trouwen.’ “De hukou is in feite een soort intern VISA-systeem en beïnvloedt dus ook je ‘trouwbaarheid’”, concludeert Yunpeng.

De restricties gerelateerd aan de hukou worden ook verbonden aan het huisvestingsbeleid. Zo is er een recent beleid dat niet toelaat om een huis te kopen als je alleenstaand bent en de Shanghai hukou niet hebt. Maar dit heeft ook te maken met de algemene regelgevingen in het huisvestingsbeleid, gerelateerd aan de veranderende vastgoedmarkt. De toenemende speculatie jaagt de woningprijzen in Shanghai de lucht in en de lokale overheid probeert dit in te perken. Zo kan een gezin twee eigendommen aankopen, één voor zichzelf en één voor het kind. Sommige mensen gaan dan een scheiding aan, enkel en alleen om meer eigendommen te kunnen aankopen.

Over het algemeen liggen de grootste verschillen nu tussen hukou’s van verschillende steden, eerder dan tussen rurale en urbane hukou. Het is zelfs zo dat mensen die een rurale hukou hebben, maar die migreerden naar de stad, weigerachtig staan om die hukou om te zetten naar een urbane hukou. De rurale hukou is verbonden aan bepaalde subsidies, de leefomstandigheden op het platteland zijn er significant op vooruit gegaan en de rurale hukou is verbonden aan recht op land. Mensen met een rurale hukou anticiperen op de waarde van hun land in de vorm van

de vergoeding die ze krijgen indien ze uit huis worden gezet bij stadsuitbreidingen. Dit is hen meer waard dan een urbane hukou in een stad waar de werkgelegenheid en goede woonomstandigheden vaak precair zijn.

De hukou beïnvloedt je ‘trouwbaarheid’

Uithuiszetting

De snelle verstedelijking in China is gestoeld op het verplaatsen van stadsgrenzen naar buiten toe. Om dit te bewerkstelligen wordt ruraal land ingenomen en maakt uithuiszetting deel van het verhaal van elke stad. Yunpengs dorp lag eerder aan de rand van stedelijke gebieden. “Met de snelle urbanisatie heb ik het gevoel dat onze levensstijl meer stedelijk was,” zegt hij. “Al hadden we ons huis wel zelf gebouwd en was ons land collectief bezit, dingen die gebonden zijn aan de rurale hukou. Maar voor ons levensonderhoud was mijn familie al lang niet meer afhankelijk van de landbouw.” Ran onderbreekt hem: “Dus werd jouw deel gecompenseerd?”

“Ik verloor mijn huis in 2009,” antwoordt Yunpeng. Hij vertelt hoe het bestuur van zijn thuisstad rond het jaar 2006 verkondigde dat ze een nieuwe stad wilden bouwen op de plaats waar zijn huis zich bevond. “We wisten dus dat het zou komen. Enkele jaren later werd het hele dorp afgebroken. We kregen drie maanden tevoren het bericht van uithuiszetting en op twee weken tijd was alles afgebroken.” Diegenen die hun huis verliezen, bezitten het land waarop dat huis staat niet. Dat is in ruraal China collectief bezit en enkel de Chinese staat kan zich dat land toe-eigenen. Alleen de restwaarde van het huis wordt dus vergoed en daarmee moet dan nog een nieuwe plek gezocht worden om te wonen. Zo blijft er dus niet veel meer van de vergoeding over.

“Er is wel ruimte om te onderhandelen over voor hoeveel geld je bereid bent te verhuizen,” zegt Yunpeng. “Dat zorgde in mijn dorp wel voor een tweedeling. Sommige mensen wilden financiële profijt halen uit deze onderhandelingen. Ze hadden er eigenlijk bijna op zitten wachten. Terwijl anderen, zoals wijzelf, vooral niet direct zagen hoe ons leven significant zou verbeteren in een van

de nieuwe gestandaardiseerde woontorens die in de plaats van ons huis zou komen. Wij hadden ons huis zeer degelijk gebouwd en wij woonden best comfortabel. We voelden ons zeer gehecht aan de plek. Maar zelfs al mochten we gevochten en onderhandeld hebben, dan was het lang niet zeker dat we ons resultaat hadden verkregen. Het huis zou toch afgebroken worden. We wilden dus eigenlijk gewoon geen problemen.”

Ran: “Soms zijn er echt wel heel indrukwekkende mensen die gewoon vastgenageld blijven aan hun eigen huizen. Bijvoorbeeld toen de stadsvernieuwing plaatsvond in mijn thuisstad bleef er één huis rechtstaan in de straat waar het geplande metrostation zou komen. De burens bespraken toen dat de eigenaar al zijn 7e appartement aan het onderhandelen is met de regering. Dus hij zou er in slagen heel veel profijt te halen uit deze onderhandelingen.”

De milieuproblematiek is ook een klassen kwestie

Ruimte voor protest

Volgens Yunpeng moeten we deze soorten van protest ook begrijpen tegen de achtergrond van een veranderend China. Hoewel het van buitenaf een zeer autoritair regime lijkt, is er wel degelijk ruimte voor politiek protest. Zo was er in 2002 in het stadscentrum van Shanghai een zeer berucht geval van uithuiszetting (Eastern Eight Sections of dongbakuai). Het lokale stadsbestuur had de landgebruiksrechten van een stuk land gratis aan een zakenman overgebracht. In de plaats van de voorziene sociale huisvesting, kwam er een lucratieve commerciële ontwikkeling. De ontwikkelaar verweeg de toenmalige optie om naar de originele plek terug te keren eens de stadsvernieuwing voltooid was. De bewoners organiseerden zich en vroegen aan de lokale overheid om deze regelgeving te respecteren, wat niet gebeurde. Ze stuurden een petitie naar Peking, die op zijn beurt een inspectieteam stuurde om de zaak te onderzoeken. De zakenman werd naar de gevangenis gestuurd en verschillende lokale ambtenaren werden gestraft voor de corrupte landovereenkomst. De meeste bewoners verkregen daarnaast een betere compensatie.

Voor de Chinese overheid is er altijd een conflict tussen sociale stabiliteit en economische ontwikkeling. Dus vanaf het moment dat de economische ontwikkeling door deze manier van urbanisatie zo gecontesteerd wordt dat het de sociale stabiliteit bedreigt, dan moet de centrale overheid gaan bekijken hoe ze de legitimiteit van het regime kan bewaren. Vaak worden lokale ambtenaren aangezet om protest te minimaliseren, omdat het aantal mensen dat protesteert tegen het centrale niveau wel zeer nadelig kunnen zijn voor de verdere carrière van die ambtenaren. “Maar hier hebben ze twee opties,” zegt Yunpeng. “Ofwel delen ze wortelen uit en gaan ze bepaalde concessies geven, ofwel houden ze de stok ter hand en gaan ze meer dwangmaatregelen hanteren.”

Duurzaamheid

Een ander soort protest waar soms over wordt bericht zijn de milieuprotesten. Volgens Ran krijgt de milieuproblematiek recent inderdaad steeds meer aandacht. Voor haar zijn de nieuwe milieuprotesten vooral gelinkt aan NIMBYism (Not in My Backyard, red.). Bijvoorbeeld als er een vervuilende fabriek in de buurt ligt, dan zullen mensen hiertegen protesteren. Yunpeng bevestigt dat, maar voegt eraan toe dat de milieuproblematiek ook een klassen kwestie is. “Op vlak van protest tegen specifieke zaken zoals geluidsoverlast of radiatie van gigantische elektrische centrales, zie je dat vooral de middenklasse zeer succesvol is. Zij

kunnen meer middelen mobiliseren om onderzoek te doen naar wat er precies aan de hand is, iets wat minder kapitaalkrachtigen minder kunnen.”

Ook speelt de opkomende middenklasse in China een belangrijke rol in het creëren van een algemeen bewustzijn over milieukwesties. De journalisten, de media, en de nieuwe sociale media met onlineblogs zijn hierin cruciaal. “Dat zien we met de kwestie van de smog, waar verschillende documentaires een zeer verhit debat op gang brachten in China, die bij verschillende economische klassen aansloeg” Op die manier wordt er volgens Yunpeng een gemeenschappelijke kwestie gevonden, waarmee iedereen zich kan vereenzelvigen en die dus verenigt. “Ik herinner mij hoe tijdens mijn laatste bezoek naar mijn ouders iedereen over de smog praatte en verscheidene beschermende maatregelen nam om minder smog in te ademen. Zo deed mijn moeder verwoede pogingen om mij ervan te overtuigen een masker te dragen om te sporten.”

Bezorgdheden zoals de uitstoot van broeikasgassen worden aangepakt en besproken. “Je hoort er veel over in de media en ook de overheid stimuleert je om je levensstijl te veranderen. Bijvoorbeeld in de zomer mag je de airco niet kouder dan 27 graden zetten en in de supermarkt betaal je nu voor plastic zakjes.” Voor haar doctoraat doet Ran onderzoek in Chongming, een eco-eiland net buiten Shanghai. Ze merkt hoe het recente duurzaamheidsdiscours een weerslag heeft op haar respondenten. “Er is zeker een nationaal discours, maar dat heeft zeker ook te maken met het internationale discours. Voordien wisten mensen niet wat concepten als eco- of milieubescherming inhielden. Nu zeggen ze trots: ‘wij wonen op een eco-eiland. De mensen in Shanghai zijn dan misschien wel rijker, wij ademen tenminste betere lucht in.’”

Legitimiteitskwestie

“Sommige milieukwesties worden aangepakt en andere niet,” zegt Yunpeng. “De bezorgdheid over de smog, bijvoorbeeld, is iets waar vanuit de overheid naar geluisterd wordt, zonder dat daarmee de algemene doelstelling van de communistische partij in het gedrang wordt gebracht.” Er is namelijk niet alleen internationale druk op China omwille van de grote energieconsumptie van het land, maar er is zeker ook interne druk. En met de groei van de middenklasse die op zoek is naar een hogere levensstandaard wordt deze druk vergroot. Volgens Yunpeng zijn er al mensen die naar Europa of Australië emigreren omwille van milieukwesties. Dit alles zorgt almaar meer voor een bedreiging van de legitimiteit van de communistische partij. Ze moeten de mensen dus tegemoetkomen.

Dit artikel is te kort om de vele onderwerpen en nuances die aan bod kwamen tijdens het interview in detail te bespreken. Eén ding is zeker: de grote migratie vanuit het platteland naar de steden op zoek naar opportuniteiten, het hukousysteem, de snelle verstedelijking die gepaard gaat met uithuiszetting, en een groeiende middenklasse zorgen voor vele geografische, sociale en economische verschillen binnen China. Om deze interne verschillen en dynamieken goed te begrijpen is het cruciaal om op zoek te gaan naar een blik van binnenuit. Wie weet, misschien zorgen de milieubezorgdheden wel voor een vereniging over de verschillen heen?

Lees het eerste deel van dit interview terug op pagina 16.

Federica Bono (Federica.bono@kuleuven.be) is verbonden aan de KU Leuven en is redacteur bij AGORA.

LOKALE SAMENWERKING ALS STRATEGIE?

In de laatste jaren lijkt ondernemerschap in woonwijken steeds zichtbaarder te worden. De opkomst van *co-working spaces*, ondernemersnetwerken en georganiseerde bijeenkomsten voor lokale ondernemers, duiden op een vraag naar dit type voorzieningen. En dat terwijl lokale samenwerking tussen ondernemers op dit moment nog weinig lijkt voor te komen.

Het is inmiddels een bekend beeld: druk typende mensen die de hele dag achter hun laptopje in een hippe koffietent aan het werk zijn. Waar dit in de begindagen voornamelijk ondernemers waren, is dit gedrag inmiddels ook al overgenomen door andere groepen, met studenten als meest prominente groep die voor dit type werkplek kiest. De ondernemers lijken zelfs alweer 'verhuisd' te zijn naar andere locaties en dan voornamelijk naar werkplekken waar een goede bak koffie nog steeds een belangrijke rol speelt, maar waar er tevens andere voorzieningen voor ondernemers aangeboden worden. Een belangrijk onderdeel hiervan is netwerken; de mogelijkheid om andere ondernemers te ontmoeten, ideeën uit te wisselen en van elkaar te leren. Dit wordt gestimuleerd door de inrichting van dit soort locaties, je komt makkelijk met elkaar in contact, bijvoorbeeld bij de koffieautomaat of doordat iedere aanwezige zich online moet aanmelden zodat iedereen weet wie er nog meer aanwezig is. Tevens worden vanuit dit soort locaties ook vaak netwerk- of themabijeenkomsten georganiseerd. Een aan huis gevestigde ondernemer hoeft niet langer eenzaam aan zijn of haar keukentafel te werken, maar kan bewust andere ondernemers opzoeken als daar behoefte aan is. En dat is precies de vraag; in hoeverre is er behoefte aan contact en, op langere termijn, samenwerking tussen dit type ondernemers? Als die behoefte bestaat, in hoeverre vinden ondernemers dan

samenwerkingspartners binnen hun lokale omgeving of moeten ze uitwijken naar dit type nieuwe werkplekken om anderen te ontmoeten?

De grote groep onzichtbare ondernemers

Deze flexibele werkplekken of *co-working places* zijn vaak gevestigd op A-locaties binnen de stad of op bedrijventerreinen. In de sociologische literatuur wordt er in dit kader vaak gesproken over zogenaamde *third places*. Dit zijn plekken die naast thuis (*first place*) en werk (*second place*) belangrijk zijn in het dagelijks leven van een individu. Dit zijn bijvoorbeeld winkelcentra, cafés, restaurants, maar dus ook flexibele werkplekken. In de laatste jaren wordt dit type werkplek ook in stedelijke woonomgevingen aangeboden. Deze trend kan vervolgens weer verklaard worden wanneer wordt gekeken naar het aantal bedrijven dat gevestigd is in deze stedelijke woonmilieus. Gedurende het afgelopen decennium zijn deze aantallen sterk gegroeid, mede dankzij de stijging van het aantal zelfstandigen zonder personeel (ZZP'ers). Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek telt Nederland momenteel ruim 800.000 ZZP'ers voor wie hun bedrijf de belangrijkste bron van inkomsten is. In de media en de politiek is er het nodige over deze groep te doen. Zo heeft de Nederlandse overheid in 2016 de wet 'deregulering beoordeling arbeidsrelaties' aangenomen. Deze wet

moet er voor zorgen dat ZZP'ers samen met hun opdrachtgevers een overeenkomst opstellen en daarmee aangeven dat er geen sprake is van een dienstverband. Hiermee hoopt de overheid dat het aantal 'schijnzelfstandigen' (ZZP'ers die in de praktijk toch in dienstverband bij een werkgever werken) af zal nemen en een ZZP'er ook echt zelfstandig blijft.

Veel van deze ondernemers, maar ook de bedrijven met enkele werknemers in dienst, zijn gevestigd aan huis of in de nabijheid van hun woonlocatie. Hierdoor worden deze woonwijken in toenemende mate plekken waar zowel geleefd als gewerkt wordt. Deze trend is inmiddels opgepikt door gemeentebesturen, die in hun ruimtelijke ordening steeds meer aandacht besteden aan concepten waarbij wonen en werken gecombineerd kan worden. Zo spreekt de gemeente Amsterdam in haar structuurvisie voor 2040 specifiek over het creëren van leefmilieus waarin wonen, werken en recreëren gecombineerd worden. Ook wil Amsterdam bedrijvigheid terugbrengen in woonwijken. En hiermee keert ondernemerschap weer terug in gebieden waar het in de afgelopen decennia uit verdwenen is. Deze ontwikkelingen zijn eerder beschreven door Risselada & Folmer (AGORA 2012-2) in het themanummer 'Wederopbouw'. In hun artikel stellen zij dat binnen het Nederlandse beleidsdiscours onvoldoende aandacht is voor de veelal 'onzichtbare' activiteiten van ondernemers, zoals ZZP'ers en bedrijven die aan huis gevestigd zijn. Daarom bepleiten ze ook dat het begrip 'wijk economie' verruimd dient te worden om ook deze economische activiteiten te omvatten.

Ondernemers hoeven niet langer eenzaam aan de keukentafel te werken

Vijf jaar na het uitkomen van het artikel van Risselada & Folmer zijn er bemoedigende ontwikkelingen merkbaar. In toenemende mate erkennen beleidsmakers dat de groeiende groep lokale ondernemers een belangrijke motor vormt in de hedendaagse economie. Hierbij geldt zeker ook de wet van de grote getallen: ook al zijn de bedrijven vaak klein, toch dragen al deze bedrijven samen wezenlijk bij aan de werkgelegenheid. Hoewel in de wetenschap nog altijd de meeste aandacht uitgaat naar de zogenaamde 'gazelles', de groep snel groeiende en goede presenterende bedrijven die veel banen genereren en hierdoor vaak snel de lokale omgeving ontgroeien, wordt het belang van kleinere bedrijven steeds vaker erkend. In de wetenschappelijke literatuur is een levendig debat gaande over het belang van 'normaal' ondernemerschap. Hiermee wordt het alledaags ondernemerschap in al haar diversiteit bedoeld, van de eenmanszaak twee deuren verder tot de kapper op de hoek. Daarnaast lijkt context meer dan ooit centraal te staan in literatuur over ondernemerschap. In dit debat gaat de aandacht uit naar het belang van het dagelijkse en het lokale in ondernemerschap en het feit dat hun bedrijf voor veel ondernemers zeer persoonlijk is. Voor hen geldt dat hun zakelijke en privé levens met elkaar verbonden zijn en zodoende ook met hun dagelijkse realiteit. Dit alles maakt ondernemers in stedelijke woonwijken een interessante groep om te onderzoeken; vanwege hun groeiende belang in de hedendaagse economie en hun relatie met de buurtomgeving als de context voor hun bedrijfsactiviteiten.

Inzicht verkrijgen in sociale netwerken

Dit artikel is gebaseerd op een promotieonderzoek naar de sociale netwerken van ondernemers die gevestigd zijn in stedelijke woonwijken in Nederland en het belang van de lokale omgeving voor deze ondernemers. In het onderzoek wordt gekeken hoe de sociale netwerken van deze ondernemers opgebouwd zijn en

hoe ze veranderen door de tijd. Ook worden sociale kenmerken van de lokale omgeving meegenomen als een van de verklarende factoren. Als basis wordt een gedetailleerde dataset gebruikt. Deze is afkomstig uit een enquête onder lokaal gevestigde ondernemers in 40 willekeurig geselecteerde Nederlandse gemeenten. Per gemeente zijn vier woonwijken geselecteerd waarbinnen ondernemers benaderd zijn. De voorwaarde voor deelname was dat de ondernemers eigenaar zijn (of waren) van een bedrijf dat gevestigd is in de desbetreffende woonwijk. Een tweede eis was dat de ondernemer zelf ofwel op hetzelfde adres woonde als diens bedrijf (bedrijf aan huis) ofwel woonachtig was op 10 minuten loopafstand van het bedrijf. Hierdoor is in selectie van respondenten gewaarborgd dat deze altijd zowel ondernemer als inwoner zijn binnen dezelfde lokale omgeving, iets wat vervolgens weer een rol speelt in de sociale netwerken van de respondenten. De enquête is afgenomen in 2008 en 2014, waarbij in de beide rondes ongeveer 385 ondernemers hebben deelgenomen. In totaal hebben 197 ondernemers aan beide rondes van de enquête deelgenomen, waardoor zij door de tijd gevolgd kunnen worden. Dit is ook de groep waarnaar in dit artikel gekeken wordt.

Naast vragen over de persoonlijke achtergrond van de ondernemer en zijn of haar bedrijfsactiviteiten, bestaat een groot deel van de vragenlijst uit vragen bedoeld om het sociale netwerk van de ondernemer inzichtelijk te maken. De ondernemers hebben vragen beantwoord over zowel hun persoonlijke als hun zakelijke netwerk. Dit is gedaan met behulp van 'naam-generende vragen'. Een voorbeeld van een dergelijke vraag is: "Wie (persoon of bedrijf) helpt u regelmatig met klussen voor uw bedrijf? Bijvoorbeeld rekeningen uitschrijven, iets opruimen etc.?" Aan de hand van een achttal van dit soort vragen, is het sociale netwerk van elke individuele ondernemer in kaart gebracht. Hierbij is ook nagegaan welke van deze netwerkcontacten woonachtig of gevestigd zijn in dezelfde wijk als de ondernemer (of de netwerk contacten op minder dan 1 km afstand wonen). Dit maakt het mogelijk om een beeld te krijgen van het aantal lokale contacten in de netwerken van de ondernemers en ook in hoeverre de lokale omgeving een belangrijke bron voor zakelijke contacten is. Dit artikel focust zich specifiek op deze zakelijke contacten, aangezien er een uitgebreide literatuur bestaat over het belang van zakelijke samenwerkingsrelaties voor de ontwikkeling van een bedrijf.

Samen flexwerken lijkt het nieuwe devies voor zelfstandig ondernemers. In veel steden schieten dit soort flexibele kantoorconcepten uit de grond, zoals hier in Amersfoort. Foto: Marianne de Beer

Het belang van (lokale) samenwerking?

Het belang van sociale netwerken en sociale contacten voor ondernemers is al in veel wetenschappelijke onderzoeken aangetoond. Ondernemers kunnen hun netwerkcontacten gebruiken om informatie en kennis te verkrijgen, om toegang te krijgen tot nieuwe (afzet)markten en om gemakkelijker financieel kapitaal te krijgen. Sociale netwerken vormen hierdoor een bron van verschillende type middelen die belangrijk zijn voor de ontwikkeling van het bedrijf. In de literatuur over bedrijfsnetwerken wordt daarom vaak gebruikt gemaakt van de uit de sociologie afkomstige term 'sociaal kapitaal'. Zakelijke samenwerkingsrelaties vormen een onderdeel van het sociaal kapitaal van een ondernemer. Door samenwerking met andere ondernemers of bedrijven kan een ondernemer bijvoorbeeld informatie uitwisselen, kosten besparen en nieuwe producten of diensten ontwikkelen. Zakelijke samenwerking kan ook een bron van hulp of ondersteuning zijn bij het runnen van de onderneming, zowel in mentale als fysieke zin. Het belang van zakelijke samenwerking wordt in meerdere onderzoeken aangetoond; ondernemers met veel zakelijke contacten hebben vaker bedrijfssucces, bijvoorbeeld een hogere omzet of lagere kosten. De verwachting is dat dit ook geldt voor de ondernemers in dit onderzoek, de kleinschalige bedrijvigheid in stedelijke woonwijken in Nederland. Daarnaast wordt verwacht dat de strategie van zakelijke samenwerking door de tijd belangrijker wordt.

Naast algemene verwachtingen over het aantal zakelijke netwerkcontacten, is er ook gekeken in hoeverre samenwerking met lokale bedrijven een veelvoorkomende fenomeen is voor de lokaal gevestigde bedrijven waar mijn onderzoek zich op richt. De verwachting was dat dit het geval zou zijn, vooral vanwege het belang van de lokale omgeving voor de ondernemers in dit onderzoek. Zoals hierboven al is toegelicht, zijn de ondernemers geselecteerd op het feit dat ze in de buurt wonen van hun bedrijfslocatie, al dan niet op hetzelfde adres. Dit maakt dat het dagelijks leven van deze ondernemers zich afspeelt binnen dezelfde buurtomgeving, want ze wonen én werken daar. En omdat ze vaak in de buurt aanwezig zijn en omdat *face-to-face* contact nog altijd belangrijk is bij de totstandkoming en het onderhouden van sociale contacten, is de verwachting dat ze ook veel lokale sociale contacten hebben. Als

deze redenatie wordt doorgetrokken naar samenwerking tussen bedrijven, volgt logischerwijs dat de ondernemers ook regelmatig contact zullen hebben met andere bedrijven binnen dezelfde buurt en dat hierdoor de kans op samenwerking toe neemt. Wordt er vervolgens naar ontwikkelingen door de tijd gekeken, dan is de verwachting dat de ondernemers in toenemende mate ingebed zullen raken binnen hun lokale omgeving door frequent contact en interactie met andere buurtbewoners en –bedrijven. Daarom is ook onderzocht in hoeverre het aantal lokale samenwerkingscontacten in de 2008-2014 periode is toegenomen.

Lokale ondernemers zijn een belangrijke motor in de hedendaagse economie

Ieder voor zich

Verrassend genoeg wijzen de uitkomsten van mijn onderzoek in een andere richting dan verwacht. Waar menig wetenschappelijke studie het belang van samenwerking voor bedrijven aantoonde, zowel voor de grote spelers als voor kleinschalig ondernemerschap, komt uit mijn analyses een ander beeld. Binnen het panel van bijna 200 ondernemers blijkt samenwerking met andere bedrijven een weinig voorkomende strategie. Sterker nog, 40% van deze groep zegt niet met andere bedrijven samen te werken. Voor de overige 60% heeft het merendeel dan wel weer 3 samenwerkingspartners, waardoor het gemiddelde aantal iets hoger dan 1 samenwerkingspartner ligt. Doorheen de tijd blijft een groot deel (38%) stabiel en noemt geen verandering in het aantal zakelijke samenwerkingen. De groep die in 2014 minder samenwerkingspartners heeft in vergelijking met 2008 is iets groter dan de groep die in 2014 vaker samenwerkt (33% tegen 30%). Uit de data blijkt vervolgens dat samenwerking meestal als doel heeft om gezamenlijk producten of diensten

*Cafés zijn nog altijd populaire werkplekken voor zelfstandige ondernemers.
Bron: <https://homethods.com/>*

*Tribes biedt in verschillende grote steden 'inspiring workplaces' aan, zowel voor ZZP'ers als grotere bedrijven. Hun bedrijfsmodel is gebaseerd op samenwerking binnen traditionele stammen en het idee dat de mens samen meer kan bereiken dan alleen. Op deze foto is de Tribes vestiging in Utrecht te zien.
Foto: Marianne de Beer*

te ontwikkelen, en in het kader van in- en verkoop. Andere veelgenoemde redenen tot samenwerking is het uitwisselen van informatie of *best practices* op het gebied van management en accountancy.

Wordt er vervolgens gekeken naar samenwerking op buurtniveau, dus in hoeverre de respondenten hebben aangegeven met lokale bedrijven samen te werken, dan komen er grotere verschillen naar voren. Als een straal van 1 kilometer wordt aangehouden, dan heeft bijna 90% van de ondervraagde ondernemers geen lokale samenwerkingspartners. Wanneer deze afbakening wordt opgerekt naar 4 kilometer, wat ongeveer correspondeert met omvang van een gemiddelde gemeente, dan heeft nog altijd drie-vierde van de ondernemers geen lokale zakelijke contacten waarmee wordt samengewerkt. Ook door de tijd verandert het beeld niet: het overgrote merendeel van de ondernemers blijkt geen verandering te hebben in het aantal lokale samenwerkingspartners.

Voor ondernemers gevestigd in woonwijken blijkt samenwerking geen gangbare strategie

Uiteraard heeft iedere onderzoeker de hoop dat diens zorgvuldig geformuleerde verwachtingen ondersteund worden op basis van de verzamelde data. Of dat onverwachte uitkomsten in ieder geval op logische wijze verklaard kunnen worden. In mijn geval hebben de onderzoeksbevindingen tot de nodige hoofdbrekens geleid. Voor de groep ondernemers gevestigd in woonwijken blijkt samenwerking geen gangbare strategie en dan al helemaal niet op lokale schaal. Ook het meenemen van sociale buurtkenmerken zoals sociale cohesie leidt niet tot verklarende inzichten. Maar is het een kwestie van strategische keuzes of is het eerder het geval dat de ondernemers geen geschikte zakelijke partners kunnen vinden? Het zou kunnen zijn dat de ondernemers niet van het bestaan van potentiële samenwerkingspartners binnen hun buurt afweten. Misschien zijn de ondernemers in woonwijken 'onzichtbaar' voor elkaar en wordt er daarom in toenemende mate een beroep gedaan op ondernemersverenigingen, *co-working spaces* en de koffiefabar om de hoek, in de hoop op die plekken andere ondernemers te treffen waarmee ideeën kunnen worden uitgewisseld of lastige kwesties kunnen worden besproken. Of is er toch iets anders aan de hand? Als even de advocaat van de duivel wordt gespeeld, dan zou de conclusie ook kunnen luiden dat deze ondernemers gewoonweg geen behoefte hebben aan samenwerking en dat de aannames gebaseerd op eerder onderzoek niet gelden voor deze groep. Misschien zoekt deze groep ondernemers enkel werkruimtes buitenshuis op om even hun eigen woonkamer te kunnen ontvluchten. Een veelgehoorde klacht van thuiswerkende ZZP'ers is namelijk dat de scheidslijn tussen werk en privé steeds vager wordt en dat ze zich thuis niet volledig kunnen focussen op de werkzaamheden voor hun bedrijf. Wat is er in dat geval fijner dan uit te wijken naar een *co-working space* of een andersoortige 'kantoorsetting' waar andere ondernemers ook hard aan de slag zijn. Zelfs een koffietentje kan de broodnodige afwisseling bieden op de eigen keukentafel. En als ze daarmee toevallig een interessante andere ondernemer tegenkomen, dan is dat mooi meegenomen.

Hoewel buurtondernemerschap in toenemende mate gefaciliteerd wordt in het ruimtelijke ordeningsbeleid, is het dus verre van duidelijk of de combinatie van wonen en werken daadwerkelijk een meerwaarde gaat opleveren voor zowel de ondernemers als voor de buurt waarin ze gevestigd zijn. Daarbij is het dus de vraag of ondernemers elkaar niet 'weten' te vinden of elkaar niet 'willen' vinden. De uitkomsten van dit onderzoek doen in ieder geval vermoeden dat lokaal gevestigde ondernemers niet op zoek zijn naar (lokale) samenwerkingspartners en in alle tevredenheid solitair opereren. Hetzij aan de eigen keukentafel, hetzij in de lokale koffiefabar.

Literatuurselectie

- Beer, M. de & V. Schutjens (2017) Dynamics in local inter-firm cooperation in Dutch residential neighbourhoods. In: M. van Ham, D. Reuschke, R. Kleinhans, S. Syrett & C. Mason. *Entrepreneurial neighbourhoods: towards an understanding of the economies of neighbourhoods and communities*. Londen: Edward Elgar Publishers.
- Risselada, A. & E. Folmer (2012) *De Woonwijk in bedrijf*. AGORA 'Wederopbouw', 2012-2.
- Völker, B. & Flap, H. (2002) *The survey of the Social Networks of the Dutch (SSND1), data and codebook*. Utrecht: Utrecht University/ICS.

Marianne de Beer (M.deBeer@uu.nl) is als promovenda Economische Geografie verbonden aan het departement Sociale Geografie & Planologie van de Universiteit Utrecht en maakt deel uit van de hoofdredactie van AGORA. Haar onderzoeksproject 'Entrepreneurs in Residential Neighborhoods: A Study on Networks, Firm Success and Strategies' wordt ondersteund door een NWO Talentbeurs.

DE TALIGE STAD

De stad is van oudsher een plaats waar verschillende mensen elkaar ontmoeten en daarom ook een plaats waar verschillende talen te horen en te zien zijn. Vanuit de taligheid van de stad kan een beeld gevormd worden over haar sociale diversiteit. Tegelijkertijd spelen individuele taalvaardigheden een belangrijke rol in hoe men deze stad ervaart.

'Kifesh je stresst om die meisjes?'. Deze zin is voor vele Nederlandse jongeren inmiddels een bekende en tamelijk aanstekelijke zin uit de rap-hit Kifesh van Sevaio Mook, beter bekend als Sevn Alias. De rapper die in het afgelopen jaar in de urban subcultuur aan populariteit heeft gewonnen wordt door het populaire online platform Noisey als volgt geprezen: 'Buiten dat Sevn een buitensporig goede rapper is, schuilt zijn aantrekkingskracht in nog een aantal andere facetten. Hij is naar eigen zeggen half-Antilliaans en half-Surinaams, en zijn teksten spatten uit elkaar van de Marokkaanse slangwoorden. Deze geografische veelzijdigheid maakt Sevn tot een ultiem (sic) straatrapproduct van deze tijd, en het vleesgeworden ontkennende antwoord op de uitspraak van Maxime Verhagen dat de multiculturele samenleving mislukt is. Sevn wordt niet gedefinieerd door een vaststaande culturele identiteit, maar vertegenwoordigt de universele wetten van de straat(rap), waarmee mensen zich door het hele land identificeren'.

De sociale diversiteit van de stad voedt ook de taligheid van deze stad. Jongeren zoals Sevaio Mook groeien op in een buurt waar vrienden met verschillende culturele achtergronden eerder de norm dan de uitzondering zijn. De woordenschat in het Arabisch en Tamazight heeft de rapper vooral te danken aan de vrienden waarmee hij opgroeide in Amsterdam West. In deze context leerde hij dat kifesh niet meer of minder betekent dan een vragende 'waarom'. Het is niet uitzonderlijk dat rappers woorden gebruiken die uit de thuistaal afkomstig zijn (dat wil zeggen de taal die in familiere kringen gebruikt worden), maar het is wel opvallend dat

steeds meer rappers gebruik maken van woorden uit een taal waarmee zij niet direct geassocieerd worden. In taalkundige termen wordt er gesproken van crossing: wanneer een individu de normatieve grenzen van zijn of haar eigen taalkundige groep overstijgt en taalvaardigheden gebruikt die normaal geassocieerd worden met 'de ander'.

Dit fenomeen is natuurlijk ook bekend bij jongeren die straattaal overnemen van rappers. Dit kan soms 'onnatuurlijk' overkomen. Te denken valt aan witte jongeren die in een radicaal andere context opgroeien dan de gemiddelde rapper. Woorden zoals kifesh, wayow of drierrie weten zij zonder problemen toe te voegen aan hun dagelijkse woordenschat. Het overnemen van een 'straataccent', wat in de Nederlandse context vaak in verband gebracht wordt met een zogenaamd Marokkaans accent, is bestudeerd door Jacomine Nortier en Margreet Dorleijn. Zij claimen dat Moroccan flavored Dutch niet gebruikt wordt omdat jongeren graag bij deze etnische groep willen horen, maar zij dit accent aannemen om aan te tonen dat zij kwaliteiten en opvattingen hebben die overeenkomen met wat zij denken dat jongeren met een Marokkaanse achtergrond hebben: hard en stoer zijn en tegelijkertijd kennis hebben van de 'straatcultuur'.

Linguïstische soundscapes

De stad is niet alleen een plek waar verschillende groepen en talen elkaar ontmoeten, waar nieuwe talige praktijken zich vormen en veranderen, maar het is ook een plaats waar we in de publieke ruimte een groot aanbod aan talen kunnen horen en zien. In de stad

vinden we een hoge linguïstische diversiteit die ons vertelt door wie de ruimte gebruikt wordt, voor wie die ontworpen is (en voor wie niet) en wie er zich gemakkelijk thuis kan voelen (en voor wie dit minder vanzelfsprekend is). Deze linguïstische diversiteit verschilt van plaats tot plaats en individuen houden ook bepaalde ideeën aan ten aanzien van ruimten en talen. Zo is het bijvoorbeeld voor velen redelijk vanzelfsprekend dat in het centrum van Amsterdam veelal Engels in de openbare ruimte terug te vinden is, terwijl dat minder aannemelijk is in een buitenwijk zoals Amsterdam Nieuw-West.

De taligheid van een plaats en individuele taalvaardigheden spelen een belangrijke rol in hoe men denkt over plaatsen en hoe deze ervaren worden. Er zou daarom meer aandacht moeten zijn voor taal in geografisch onderzoek. Hoewel veel geografen zich buigen en gebogen hebben over taal, hebben zij weinig aandacht gehad voor meertaligheid in de publieke ruimte. Zo wordt taal in geografisch onderzoek vaak behandeld als discours of als een specifiek geluid in een wijder spectrum van stedelijke geluiden. Vanuit dit laatste perspectief, de soundscape studies, wordt taal gecategoriseerd als 'geklets' en gaat daarom voorbij aan de implicaties die taal in de publieke ruimte heeft. Taal is namelijk meer dan een geluid, meer dan een medium voor communicatie, het is een identiteitskenmerk en kan groepen met elkaar verbinden en tegelijkertijd polariseren. Bovendien is voor individuen de ene taal de andere niet. Het horen van een specifieke taal kan sterke gevoelens oproepen, bijvoorbeeld gevoelens van nostalgie of vreugde en gevoelens van schaamte, wantrouwen of angst. Het hoeft hier niet enkel te gaan over verschillende talen, maar ook verschillende varianten van de dominante taal – bijvoorbeeld het 'Limburgs' of 'straattaal'.

De taligheid van een plaats speelt een belangrijke rol in de beleving ervan

De ervaringen van linguïstische soundscapes zijn voor een groot deel afhankelijk van individuele (passieve) taalvaardigheden, maar ook het resultaat van linguïstische ideologieën. Zulke ideologieën worden vaak geassocieerd met de natiestaat en (neo-)kolonialisme en leiden tot hegemonistische denkbeelden met betrekking tot territorium en taal. Hiermee wordt bijvoorbeeld bedoeld dat de dominante taal gezien wordt als belangrijker dan talen die door minderheden worden gebruikt of soms worden deze laatste talen zelfs gezien als schadelijk voor de gebruikers. Er wordt bijvoorbeeld vaak neergekeken op gezinnen die als thuistaal het Turks of het Sranantongo hanteren, maar dat geldt niet voor Frans- of Duitssprekende gezinnen. Deze denkbeelden hebben er bovendien toe geleid dat vele talen aan prestige hebben gewonnen en andere verloren zijn gegaan. Te denken valt bijvoorbeeld aan gezinnen die thuis niet langer het Tamazight of het Volendams dialect gebruiken maar overgestapt zijn naar het Standaardnederlands (voorheen het controversiële 'Algemeen Beschaafd Nederlands'). Daarnaast leiden normatieve gedachten ten aanzien van taal en ruimte ertoe dat sommige talen in een bepaalde context of plaats gezien worden als de norm en andere als uitzonderlijk of ongepast. In tegenstelling tot varianten van de dominante taal die geassocieerd worden met lage sociale statussen, etnische groepen en perifere regio's, worden de 'standaard' vormen van de dominante taal institutioneel gewaardeerd en fungeren zij als proxy voor educatie, discipline en fatsoen. De ervaringen en emoties van de talige diversiteit in de stad zijn derhalve gebaseerd op individuele taalvaardigheden en de taalgemeenschappen waarin iemand is opgegroeid, maar ook op heersende linguïstische ideologieën en bestaande taalhiërarchieën.

Linguïstische landschappen

Niet enkel hoorbare talen geven ons suggesties over de publieke ruimte waar wij ons in bevinden, maar ook zichtbare talen vormen een belangrijk referentiekader. Eigenlijk is al langer aandacht voor de zichtbare talen in het straatbeeld: het linguïstisch landschap. Een steeds groter wordende groep sociolinguïsten richt zich op de studie van linguïstische landschappen en komt daarmee steeds dichter in de buurt van de traditionele geografie. Zij kijken namelijk naar de plaatsspecifieke kenmerken en het effect daarvan op linguïstische landschappen en omgekeerd. Linguïstische landschappen refereren naar de zichtbaar- en onzichtbaarheid van talen op publieke en commerciële tekens en borden. Volgens taalkundige Loulou Edelman, die gepromoveerd is op linguïstische landschappen in Nederland en daarbij een vergelijking maakt tussen meertaligheid in Amsterdam en Friesland, is deze toegenomen interesse vooral te danken aan (i) de toegenomen sociale en linguïstische diversiteit in steden, (ii) toegenomen meertaligheid van adverteerders door toegenomen globalisatieprocessen en (iii) de vereenvoudiging van de studie naar linguïstische landschappen door het wijdverspreide gebruik van digitale camera's.

De bestudering van linguïstische landschappen rijkt verder dan enkel de sociolinguïstiek en de geografie. Met Amsterdam als uitvalsbasis is City in Translation een interessant kunstproject ontwikkeld en gerund door Canan Marasligil, van huis uit schrijfster en vertaalster. Met dit project probeert de in Brussel opgegroeide en in Amsterdam woonachtige schrijfster met een Turkse achtergrond de talen, meertaligheid en vertaling in de openbare ruimte te onderzoeken door dagelijkse exploratie in de stad. 'Vertaling is in het centrum van alles wat ik doe, ook hoe ik steden benader. Ik neem talen en de openbare ruimte van de stad als startpunt om na te gaan hoe het proces van vertaling plaatsvindt en hoe mensen met de talen in hun stad omgaan. De levendige en interactieve meertaligheid in stedelijke landschappen is een centraal aspect van hoe we de toekomst van onze steden en gemeenschappen willen bedenken en bouwen'.

Geografen hebben nooit veel aandacht getoond voor meertaligheid in de publieke ruimte

In 2017 viert City in Translation zijn tweejarig bestaan en zal daarom een eerste tentoonstelling openen, genaamd Yearning for Turkish. Als literair vertaalster ziet Marasligil de wereld om zich heen altijd in meerdere talen, in vertaling en in verhalen. 'Wanneer ik wandel observeer ik, raak ik verdwaald, vind ik mijzelf terug in de vele menselijke sporen die op de stedelijke ruimte worden achtergelaten. Dit zijn winkels of straatnamen, slogans op T-shirts, reclame, graffiti, kunstwerken in galerijen en in de openbare ruimte. Zodra je begint te letten op de talen om je heen ervaar je de ruimte op een andere manier'. Marasligil speelt in de openbare ruimte met haar eigen taalvaardigheden in het Turks, Frans, Engels, Nederlands en Spaans. Zij herkent woorden uit die talen en ziet hen soms ook op plaatsen waar zij horen te staan. Een woord kan bijvoorbeeld onbedoeld zijn, maar dat neemt niet weg dat zij in een andere taal geen bestaansrecht hebben. Veel van onbedoelde woorden worden gewekt door de verbeelding en krijgen daardoor een nieuw leven in vertaling.

*Het linguïstisch landschap vanuit vertaling. Het Welse 'Araf' in Aberystwyth betekent 'Vagevuur' in het Turks.
Foto: Canan Marasligil*

Meer ruimte voor taal

De bestudering van de talige stad heeft vooralsnog weinig aandacht genoten binnen de geografie, maar vormt zeker door de toegenomen mobiliteit en daarmee ook de toegenomen linguïstische diversiteit een belangrijk thema. De stad is van oudsher een plaats waar een grote meertaligheid gevonden kan worden en waar nieuwe varianten van de dominante taal ontstaan. Door het bestuderen van nieuwe talige praktijken kunnen we ook een idee vormen over de sociale interactie die in de stad en in haar buurten plaatsvindt zoals blijkt uit bijvoorbeeld populaire rapteksten. Doordat taal continu in verandering is (denk maar aan het Van Dale Woord van het jaar) en sociale relaties in de stad evenzeer, vraagt dit om vernieuwende onderzoeksmethoden. In

Linguïstische soundscapes kunnen sterke gevoelens oproepen

recent onderzoek naar het effect van meertaligheid in de publieke ruimte op het zich thuis voelen in de stad maak ik gebruik van zogenaamde linguistic soundwalks waarbij ik met steeds andere deelnemers dezelfde route loop van het Waterlooplein tot de Elandsgracht in Amsterdam. Op deze wandelingen wisselen we het luisteren naar de linguïstische soundscapes van het centrum af met een reflectie op de manier waarop taal effect heeft op de ervaring van een stad. Ook wordt er gereflecteerd op hoe taal effect kan hebben op gevoelens van inclusie, waarbij de individuele taalvaardigheden een prominente rol spelen. Deze onderzoeksmethode geeft de onderzoeker de mogelijkheid om direct kennis te nemen van de ervaringen van taal in de publieke

ruimte en in te gaan op de individuele taalvaardigheden van de deelnemers.

Door het bestuderen van linguïstische soundscapes en landschappen kunnen we ook onderliggende machtsstructuren ontrafelen. Door de zichtbaarheid of onzichtbaarheid van talen in de publieke ruimte kunnen we normatieve grenzen ontdekken met betrekking tot talen. Waar de ene taal aan zichtbaarheid wint en onomstreden is (denk maar aan het toenemende gebruik van het Engels) worden andere talen steeds onzichtbaarder en vermeden (denk maar aan het gebruik van het Arabisch). De aan- en afwezigheid van deze talen vertelt ons veel over specifieke taal hiërarchieën en hebben een grote invloed op hoe individuen door de publieke ruimte bewegen en hoe zij deze ervaren. Door specifiek aandacht te besteden aan individuele taalvaardigheden en hoe deze ontstaan uit stedelijke ontmoetingen leren we ook beter begrijpen hoe de ervaring van steden van persoon tot persoon kan verschillen. Kortom, er valt nog veel ruimte te winnen voor de talige stad en stedelijke meertaligheid in geografisch onderzoek. Taal en ruimte zijn immers onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Literatuurselectie

Rampton, R. (2005) *Crossing : language & ethnicity among adolescents*.
Manchester: St. Jerome.

Landry, R. & R. Y. Bourhis (1997) 'Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study', *Journal of Language and Social Psychology* 16(1). 23-49.

Nesrin El Ayadi (N.ElAyadi@uva.nl) is promovenda aan de Universiteit van Amsterdam bij de afdeling Sociale Geografie en Planologie. Haar onderzoek richt zich op de stedelijke meertaligheid van Amsterdam en het effect op gevoelens van inclusie in de stad. Dit onderzoek wordt mee gefinancierd door de Europese Commissie en maakt deel uit van het MIME-project (www.mime-project.org).

Sako Musterd

ACTUELE KLASSIEKER OVER SOCIAAL-RUIMTELIJKE ONGELIJKHEID

Het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw kennen we als een periode van verzet tegen onrecht, sociale achterstand, rassendiscriminatie, het establishment, kapitalisme, de oorlog in Vietnam, autoritair onderwijs en de macht en privileges van hoogleraren. Later zou blijken dat de turbulentie een fundamentele verandering inluide, in de samenleving én in de benadering van de wetenschap, inclusief de sociale geografie.

Zo werd in de eerste helft van de jaren zeventig door steeds meer geografen en andere sociale wetenschappers afstand genomen van een strikt positivistische wetenschapsbenadering. Deze had in de decennia daarvoor juist aan populariteit gewonnen. Kenmerkend voor die benadering is dat de kennisverwerving gebaseerd is op analyse van samenhangen tussen 'objectief' geachte empirische gegevens. In het positivisme in zuivere vorm is geen plaats voor normatieve uitspraken, of voor discussie over het begrip 'objectiviteit'; de 'feiten spreken voor zichzelf'. In de praktijk leiden deze uitgangspunten tot het analyseren van samenhangen waar weinig discussie over mogelijk is, met als gevolg dat veel uitkomsten in hoge mate triviaal zijn, dat vraagstellingen relatief eenvoudig blijven en dat er weinig maatschappelijk engagement aan het onderzoek verbonden is.

De maatschappelijke onrust, discussie en kritiek van het begin van de jaren zeventig vormden echter de ideale voedingsbodem om de vigerende wetenschapsbenadering ter discussie te stellen. Ernaast en ervoor in de plaats kwamen een meer sociaal geëngageerde en kritische benadering van meer nijpende maatschappelijke, en ook geografische, vraagstukken, met bijvoorbeeld aandacht voor de invloed van machtsverschillen tussen actoren die bij stedelijke ontwikkeling zijn betrokken. David Harvey is wellicht de bekendste belichaming van deze omslag. Hij maakte rond 1970 een radicale draai en verruilde zijn oriëntatie op een positivistisch gedreven geografie voor een kritische geografie. Hij stond daarbij niet alleen. Veel jonge wetenschappers keerden zich af van wat ik aanduid als 'naïeve of kritiekloze positivistische wetenschap'. Brian Robson was één van hen. Deze Engelse stadsgeograaf heeft misschien wel één van de meest compacte klassiekers geschreven, waarin de zojuist geduide omslag in het denken zichtbaar is. Het gaat om het dichtbeschreven maar bescheiden boekje met de titel *Urban Social Areas*, over sociale verschillen in stedelijke woonmilieus.

Robson verzette zich echter niet radicaal tegen elke vorm van positivistisch onderzoek. Hij probeerde juist op kritische wijze voort te bouwen op de bruikbare elementen ervan. Eenvoudige modellen van de stad uit de tijd van de Human Ecology en empirische social area analyses krijgen ook bij Robson de nodige aandacht, maar wél met veel meer aandacht voor de complexe achterliggende processen van sociaal-ruimtelijke structurering. De auteur geeft er blijk van meer oog te hebben voor de sociale dimensies en sociale kwesties en voor hun structurele en institutionele verklaringen dan destijds gebruikelijk was. Dat blijkt al aan het begin van het boekje, waar hij aangeeft dat sociale geografie als wetenschap in wezen gaat om het vinden

van antwoorden voor maatschappelijke vraagstukken. Hij behandelt vervolgens de totstandkoming van urban social areas vanuit drie verschillende perspectieven. Het eerste perspectief is gericht op de vraagkant, waarbij hij op belangrijke processen ingaat, zoals residentiële mobiliteit, wooncarrières, en filtering processen. Het tweede perspectief is gericht op de aanbodkant, waarin het tot dan toe onderbelichte belang van eigendom en eigendomsverhoudingen in de stad en op de woningmarkt veel aandacht krijgen. Het derde en in die tijd meest vernieuwende perspectief heeft eveneens betrekking op de aanbodkant, maar is vooral gericht op de belangrijkste actoren die verantwoordelijk zijn voor de verandering van sociaal-ruimtelijke structuren in de stad, zoals grondeigenaren, ontwikkelaars en planners. Hij voert auteurs op die ook nu nog een hoge actualiteitswaarde hebben. Zo haalt hij Ray Pahl aan, die zich richtte op de mechanismen die

bepalend zijn voor sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen. Hij benadrukte hoe urban gatekeepers (managers), zoals hypotheekverstrekkers en woonruimteverdelers, de spreiding van sociale klassen, en zo de stedelijke sociaal-ruimtelijke structuur beïnvloedden. Met zijn boek 'Whose City' uit 1975 stelde hij al meer dan veertig jaar geleden de

vraag die ook nu brandend actueel is: van wie is de stad eigenlijk? In *Urban Social Areas* krijgen ook andere kritische geografen en sociale wetenschappers ruim aandacht, zoals John Rex, de munter van het concept 'Housing Class', ook nu een actueel begrip; maar ook de al genoemde geograaf David Harvey, die vragen rond sociale rechtvaardigheid aan de orde stelde (*Social Justice and the City*, 1973) en Anne Buttner, bekend om haar humanistische geografie en geïnspireerd door de Franse geografie, die eveneens kennis over de ontwikkeling van de sociale ruimte centraal stelde. Robson's aanpak kenmerkt zich door een streven om niet alles wat in voorgaande benaderingen naar voren werd gebracht rigoureus overboord te zetten, maar bepaalde verworvenheden juist mee te nemen naar een nieuwe en meer kritische empirische benadering van relevante stedelijke sociale vraagstukken. Toen ik, in 1977, aan het eind van mijn studie stadsgeografie, dit boekje bestudeerde, vielen veel van de gedachten die ik in de jaren ervoor had ontwikkeld, op zijn plaats. Deze klassieker is ook nu nog volop actueel.

Literatuurselectie

Robson, Brian T. (1975) *Urban Social Areas*. London: Oxford University Press. 64 p. ISBN 0198740360 Series: Theory and Practice in Geography.

Sako Musterd (S.Musterd@uva.nl) is hoogleraar Stadsgeografie aan de Universiteit van Amsterdam

Plandag 2017

GEDEELDE RUIMTE

Ruimtelijke wetenschappers en beroepsbeoefenaars praten vaak langs elkaar heen. Terwijl onderzoekers 'vanuit hun ivoren toren' beschrijven hoe de overheid door haar wijkenbeleid bijdraagt aan gentrificatie en het verdrukken van sociaal zwakke groepen, proberen beleidsmakers 'met hun poten in de modder' de ruimtelijke kwaliteit in probleemwijken te verbeteren door gaten in het budget op te vullen door samenwerking met private partijen, zonder zich altijd bewust te zijn van de ontwikkeling in de richting van een liberale, ongelijkere, vorm van verstedelijking die zij wellicht op gang brengen. De Plandag, jaarlijks door de Nederlandse en Vlaamse beroepsverenigingen van stedenbouwkundigen en planologen georganiseerd in een stad in de lage landen, probeert een dialoog tussen ruimtelijke professionals met verschillende achtergronden op gang te brengen. In mei dit jaar streek de Plandag neer in het Oost-Vlaamse Gent. Iedere editie staat een andere grote beleidsuitdaging centraal. In 2017 gaat de centrale discussie over de gevolgen van de deeleconomie voor de planologie.

De hoofdspreker van de Plandag, economisch filosoof Rogier De Langhe, stelt dat de digitale revolutie een net zo fundamentele verandering in de samenleving teweegbrengt als de industriële revolutie. De industriële revolutie heeft ons standaardisering gebracht waardoor de productie enorm kon toenemen. Door de opkomst van de welvaartsstaat werden de baten van de groei beter verdeeld, en kon iedereen meer spulletjes kopen, hetgeen heeft gezorgd voor een bestending van de groei. In lijn met Paul Mason's betoog over de aanvang van het 'postkapitalisme', stelt De Langhe dat grondstoffen vervangen zijn door kennis als belangrijkste hulpbron in het productieproces. Terwijl Mason benadrukt dat dit dreigt te leiden tot een tekort aan zinvol werk, onderstreept De Langhe de mogelijkheden voor efficiëntieverbeteringen. Informatietechnologie stelt mensen vervolgens in staat om producten te delen, waardoor mensen de facto beginnen te betalen voor het gebruik van goederen in plaats van het eigendom ervan. Net zoals de industriële revolutie gepaard is gegaan met een nieuwe stedelijke vorm (denk aan de sociaal-ruimtelijke structuur met arbeiderswijken, betere buurten en industrieterreinen), zal ook de postkapitalistische deeleconomie een nieuwe stedelijke vorm met zich meebrengen. De Langhe: "de uitwisseling die mensen altijd naar de stad gelokt heeft, vindt steeds meer digitaal plaats. Op de Noordpool kun je inmiddels ook NetFlixen". In Frankrijk is nu al een tegenbeweging tegen verstedelijking waarneembaar. Een (selecte) groep hoogopgeleide jongeren kiest voor het landelijke leven in plaats van voor de stad. De deeleconomie geeft een voorproefje van de beleidsuitdagingen die dit met zich meebrengt.

Wie de connectie tussen de deeleconomie en de planologie niet direct ziet, doet er goed aan om de berichtgeving in de media rond internetplatformen als Airbnb en Uber erop na te slaan. In de zomer van 2016 kopten verschillende kranten dat het verhuren van vakantiewoningen via Airbnb de woningprijzen in Amsterdam heeft opgedreven. Immers, met prijzen van rond de 100 euro per nacht per appartement, is toeristenverhuur een meer winstgevend bestemming dan (semi-)permanente (kamer) verhuur. Eerder al

zochten taxichauffeurs in verschillende Europese steden de media op om aandacht te vragen voor het feit dat ze weggeconcentreerd worden door particulieren die via Uber ritjes aanbieden in hun privé auto. Toch hangt er nog altijd een zweem van idealisme rond de deeleconomie, en dat is niet zo raar. Het delen van spullen leidt tot minder verspilling omdat 'restcapaciteit' beter aangewend kan worden.

Moet de overheid 'delen' aanmoedigen of afremmen? Deze vraag kwam vele malen terug tijdens de plenaire discussie en de paper-presentaties in de deelsessies. Als reactie op een discussie tussen Femke Haccou (Gemeente Amsterdam) en Gert Vandemortel (Stad Antwerpen) stelde een deelnemer dat de deeleconomie pas succesvol is wanneer the crowd de overheid volledig vervangt. Het voorbeeld van BlaBlaCar (autodelen) laat zien dat de deeleconomie de overheid als dienstverlener inderdaad kan uitdagen. Wanneer autodelen populairder wordt, kan dit de betaalbaarheid van het openbaar vervoer onder druk zetten. Hiervan zijn de zwakkeren in de samenleving, en vooral zij die op afgelegen of gestigmatiseerde locaties wonen, de dupe. De algoritmes die de deeleconomie mogelijk maken, kennen geen rechtvaardigheidsgevoel. Haccou benadrukt dat de Gemeente Amsterdam de deeleconomie daarom wil reguleren. Een kamer in je woning verhuren via een online platform mag, maar voor een beperkt aantal nachten, waardoor speculatie onaantrekkelijk wordt.

Het aantrekkelijke van de Plandag is dat in de deelsessies volop is gediscussieerd over nieuwe vormen van ruimtelijk beleid die de veranderingen die gepaard gaan met de opkomst van de digitale deeleconomie kunnen accommoderen, zonder een blauwdruk te hebben klaarliggen voor iedere hype. De papers die beloofd zijn met de prijs voor 'de jonge planoloog' en het beste Plandag-paper, passen perfect in dit thema. De winnende papers van Hanneke Puts en Jurgen van der Heijden, en van Breitske Boonstra beschrijven respectievelijk hoe via sturing met 'toekomstwaarden' de ruimtelijke kwaliteit van een gebied opgewaardeerd kan worden, en hoe 'improviserende planners' een regierol kunnen spelen in maatschappelijke en ruimtelijke veranderingen. De prijs voor de jonge planoloog is uitgereikt aan Griet Juwet, die met haar paper over de ruimtelijke dimensie van de energietransitie in Vlaanderen richting geeft aan het beleidsdebat in het veld.

Hoewel een aantal discussies, zoals die over de regierol van de planoloog, op iedere editie van de Plandag terug lijken te komen, zijn de actuele en fundamentele discussies tussen ruimtelijke wetenschappers en beroepsbeoefenaars zeer waardevol. De gedeelde ervaringen zullen beslist bijdragen een hernieuwde energie om als ruimtelijke professional bij te dragen aan een efficiëntere en eerlijkere (deel) economie.

Barend Wind (b.j.wind@rug.nl) is Universitair Docent Sociale Planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Symposium van Companen en Dimensus

DE IDEALE FORMATIE

Op 18 mei stond de Verkadefabriek in Den Bosch in het teken van 'De ideale formatie'. Waar de Haagse formatiepogingen vooralsnog op niets uitlopen, vierden onderzoeks- en adviesbureau Companen uit Arnhem en onderzoeksbureau Dimensus uit Breda hun succesvolle samenwerking met een symposium vol interessante lezingen en workshops.

Beide organisaties doen al jaren onderzoek voor corporaties, gemeentes, provincies en ministeries rond het sociaal domein, woningmarkt en leefomgeving en zoeken daarbij steeds vaker de samenwerking op. Dit blijkt een Ideale Formatie, één die nieuwe onderzoeksmethoden en inzichten oplevert over de actuele vraagstukken in het werkveld. Deze nieuwe inzichten waren de inspiratie voor het symposium, waar dan ook een breed scala aan onderwerpen aan bod kwam: wonen met zorg, vitale dorpen, nieuwe ontwikkelingen op het gebied van marktonderzoek, het fenomeen 'de verwarde man', maar ook vraagstukken als: hoe om te gaan met trends en prognoses in een snel veranderende wereld? En wat doet big data met het werkveld van de woningmarkt? Stuk voor stuk sociaal-ruimtelijke onderwerpen die ook in de artikelen van AGORA vaak centraal staan, maar dan nu beschouwd vanuit de directe praktijk.

Tussen de workshops door werd de theaterzaal vol met bestuurders, beleidsmedewerkers, onderzoekers en adviseurs in twee plenaire lezingen meegenomen in de scherpe visies van autoriteiten: Peter Boelhouwer over de woningmarkt, Anne-Jo Visser over de toekomst van kwetsbare wijken.

Boelhouwer, hoogleraar Woningmarkt aan de TU Delft sprak over 'de staat van de woningmarkt'. Waar de landelijke politiek met het regeerakkoord uit 2013 en de hervormingen van minister Blok het beeld uitdraagt dat de woningmarkt 'af' is, pleit Boelhouwer voor actie. Hij signaleert een typische combinatie van stijgende vraag en stagnerende productie van woningen, die duidt op het disfunctioneren van de Nederlandse woningmarkt; het woningtekort loopt op, middeninkomens vallen tussen wal en schip en betaalbaarheidsproblemen komen steeds meer voor. Het vastzitten van de markt heeft ook tot gevolg dat duurzaamheidsmaatregelen traag op gang komen, ondanks de grote ambities.

Anne-Jo Visser, programmamanager wonen van Platform31 ging in op kwetsbare wijken. Na een periode van landelijk wijkenbeleid gericht op 'prioriteitswijken', 'pluswijken' en niet te vergeten de 'krachtwijken', ontbreekt het de huidige politiek aan een focus op kansarme wijken. Visser onderzoekt momenteel hoe de vroegere aandachtswijken uit de G32 het nu doen en signaleert een terugval in zowel het fysieke als het sociale domein in dit netwerk van 32 (middel)grote steden in Nederland. Vernieuwingen en verbeteringen aan corporatiewoningen zijn minimaal, veel particulier bezit verpaupert en met de decentralisatie in de zorg wordt juist in de meest kwetsbare wijken een toename van complexe sociale problemen ervaren.

Werk aan de winkel dus: In beide lezingen was de oproep tot handelen groot en dat gaf energie voor de workshoprondes, waarin onderzoekers en adviseurs van Companen en Dimensus de kans grepen om te laten zien wat beide organisaties in huis hebben en

hun expertise uit de praktijk deelden.

In een workshop over 'de verwarde man' werd ingegaan op de nieuwe realiteit omtrent wonen en zorg. Met de extramuralisering van de zorg komen er steeds meer mensen met complexe problematiek in wijken en buurten terecht. Huisvesting van deze groepen vraagt om zorgvuldige afweging en begeleiding. Onderzoekers van Dimensus en Companen merken dat naast draagvlak in de wijk voornamelijk intensieve samenwerking tussen verschillende partijen zeer belangrijk is, omdat de complexe doelgroep anders tussen wal en schip valt. Die samenwerking gaat verder dan een woning leveren (de woningcorporatie) en een zorgpakket bieden (de zorgaanbieder). Juist een samenwerking met alle partijen en waarin wijkbewoners een leidende rol hebben is nu gevraagd, geheel in lijn met de 'participatiesamenleving'.

In een heel andere workshop genaamd: 'the best of both worlds' vertelden ervaren onderzoekers over hun zoektocht naar het gebruik van big data in het werkveld. Een veelgehoord begrip, met nog weinig concrete toepassingen. De conclusie luidde dat big data, mits met verstand gebruikt, veel nieuws kan brengen

voor het marktonderzoek. Het daadwerkelijk in gebruik nemen van big data-- technieken blijkt echter nog een flinke uitdaging te zijn: in de huidige onderzoeken wordt er nog steeds weinig gebruik van gemaakt.

Daarbij werd ook nog eens benadrukt

dat het verhaal achter de cijfers, en daarmee meer traditionele onderzoeksmethoden als enquêtes en interviews altijd van groot belang zijn en zullen blijven.

Van vele kanten bleek het een geslaagde dag. Vol met stuk voor stuk urgente thema's, die in sneltreinvaart aan bod kwamen waardoor er haast te weinig tijd was om over te discussiëren. Op de afsluitende netwerkbijeenkomst werd dan ook lang doorgepraat en nieuwe contacten gelegd. Door de veelheid aan workshops was het niet mogelijk om alles bij te wonen, maar de gebruikte presentaties en andere interessante informatie zijn zowel voor deelnemers als andere geïnteresseerden terug te vinden op de website

www.deidealeformatie.nl.

Josine Maaskant (josinemaaskant@live.nl) is masterstudent Urban Geography aan de Universiteit van Amsterdam en redactielid bij AGORA.

HET STEDELIJKE LEVEN IN NOORD SYRIË

Verscholen in de meest Noordoostelijke hoek van Syrië, omgeven door vijandige burens en gewelddadige extremisten, ligt een oase van relatieve vrede en veiligheid: de Federatie van Noord-Syrië, ook wel Rojava genoemd. De regio wordt bevolkt door talloze volkeren, waaronder Koerden, Armenen, Assyriërs, Arabieren, Turkmensen en Jezidi's. Te midden van de Syrische burgeroorlog heeft Rojava zichzelf bestempeld als een veilige haven voor mensen van alle etniciteiten, rassen, religies en seksen door de invoering van een nieuw bestuursstelsel: het democratisch confederalisme. Het zijn vooral de Koerden die de kans gegrepen hebben om in deze chaotische situatie te experimenteren met deze nieuwe vorm van democratie, gebaseerd op bottom-up communes en raden die toezien op seksegelijkheid, en sociaal- en etnisch pluralisme. Zelfverdedigingseenheden, zoals voorzien door de Koerdische leider Abdullah Öcalan beschermen het gebied. Sinds een aantal jaar zijn de Koerdische manschappen de sterkste lokale machtsfactor. Geleidelijk heeft men terrein gewonnen op de terroristen van Islamitische Staat en hun bondgenoten. Terreur, extremisme en onderdrukking zijn succesvol uitgeroeid. Nu hebben de Eenheden Burger Bescherming (YPG) en de Eenheden Vrouwen Bescherming (YPJ) de taak op zich genomen om alle volkeren in de regio te bevrijden van tirannie en angst, waardoor ze een verenigende factor geworden zijn in Noord-Syrië. De alomtegenwoordig graffiti in bevrijde dorpen zijn een teken van steun voor het idee van een verenigd Noord Syrië.

De YPG en YPJ kunnen rekenen op internationale erkenning en waardering door hun moedige en onbaatzuchtige optreden, waardoor ze buitenlandse strijders uit de hele wereld aantrekken. Vaak wordt een vergelijking gemaakt met de Spaanse burgeroorlog, waar veel idealisten uit andere landen meevochten. De beelden die de internationale media bereikten, van triomfantelijke jonge vrouwen en mannen die terugkeren als helden of martelaren, vangen de complexiteit van hetgeen er 'op de grond' gebeurt niet echt. In de dorpen en steden die verwoest zijn door het constante geweld, zijn de YPG en YPJ strijders veel meer dan gezichten die naar het front marcheren. Invulling geven aan de pilaar van zelfverdediging in de ideologie van democratisch confederalisme betekent dat men verder gaat dan de traditionele militaire middelen. Zelfverdediging in Noord-Syrië moet letterlijk opgevat worden, maar vooral ook figuurlijk. Zonder culturele, religieuze, artistieke, muzikale en taalkundige diversiteit

bestaat er geen leven om te verdedigen. De YPG en YPJ zijn de beschermers van de samenleving, van diversiteit en tolerantie. Op deze manier staan ze symbool voor de vooruitgang van de mensen die ze beschermen.

Wanneer je daags na de bevrijding wandelt door de straten waar de YPG en YPJ hebben gevochten, zijn de littekens in het stedelijke landschap zichtbaar. Gebouwen met gevels als gatenkazen door kogelgaten en bomkraters zijn veranderd in bovengrondse tunnels om scherpschutters te ontlopen. Tegelijkertijd zijn er tekenen van hoop te vinden. De YPG en YPJ gebruiken de middelen die ze tot hun beschikking hebben om de bevolking duidelijk te maken dat ze beschermd worden, meestal in de vorm van graffiti. Tussen de gaten achtergelaten door kogels en bommen zijn letters en afbeeldingen te vinden, soms mooi vormgegeven, maar vaak ook snel opgespoten. Verschillende afkortingen, zoals YPG, YPJ, Apo, Bijl en Azadi worden achtergelaten om de overwinning op het terrorisme te markeren. Waar eerst de zwarte vlaggen van het kalifaat

wapperden of op de muur geschilderd waren, zie je nu kleurige muurschilderingen van YPG strijders, vlaggen van verschillende politieke facties of de symbolen van Noord-Syrië zoals zonnen en sterren.

De kleurige schilderingen staan in schril contrast met de donkerte van de extreme onderdrukking die gepaard gaat met de vijanden van Noord Syrië. Onder de heerschappij van Assad was de Koerdische taal verboden. De Koerdische leuzen die nu op veel gevels prijken, steken de lokale bevolking een hart onder de riem: het is een teken dat de regio altijd zal worden verdedigd door hen die voor vrijheid strijden. Ver nadat de oorlog opgelopen zal zijn, de zwarte verf is weggespoeld, en de kogelgaten zijn dichtgesmeerd, zullen de kleurige Koerdische muurschilderingen het stedelijke landschap van Kobane sieren. Ze vormen de belofte van de verdediging van vrijheid en gelijkheid in heel Noord Syrië.

Aviva Morgan Stein (a.m.stein713@gmail.com) is afgestudeerd in conflict studies. Op dit moment is ze actief voor de organisatie Help Kobane (www.helpkobane.nl). In het kader hiervan heet ze Noord Syrië meerdere malen bezocht. Dit artikel is door de redactie vanuit het Engels vertaald.

AGORA - Magazine voor sociaalruimtelijke vraagstukken

2017-3 - jaargang 33

een uitgave van de Stichting Tijdschrift AGORA - ISSN 1380-6319

REDACTIEADRES

Redactie Tijdschrift AGORA
Departement Sociale Geografie en Planologie
Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht
Postbus 80.115
3508 TC Utrecht
[e] agora.secretaris@gmail.com
[i] www.agora-magazine.nl
[IBAN nummer] NL23INGB0006165799

REDACTIE

Marianne de Beer (hoofredactie), Jorn Koelemaij (hoofredactie), Aimee Baars (secretaris), Annelies Beek, Karel Van den Berghe, Wouter Bervoets, Maartje Bodde, Federica Bono, Dieter Bruggeman, Nynke Burgers, Freke Caset (variaredactie), Koenraad Danneels, Valerie De Craene, Ineke Deelen, Clemens De Olde, Laura Deruytter (variaredactie), Nicolas Dewulf, Elke Dhaenens (vormgeving), Nico Dogterom, Mellanie van Doleweerd, Marijke Jansen, Dylan Jong, Griet Juwet, Lilian van Kernenbeek, David de Kool, Simon Lox, Josine Maaskant (penningmeester), Emiel Maliepaard, Michiel van Meeteren, Thijs Olthof, Richard Rijnks, Joren Sansen (productie en vormgeving), Karin Snel, Niels Struis (productie en vormgeving), Bianca Szytniewski, Karel Van den Berghe, Fieke Visser, Ruth Wauters, Demi van Weerdenburg, Gertjan Wijburg, Lisanne de Wijs, Barend Wind, Egbert van der Zee.

THEMAREDACTIE

Jorn Koelemaij, Federica Bono, Nicolas Dewulf, Dylan Jong en Fieke Visser.

REDACTIEADVIEZEN

David Bassens, Justin Beaumont, Marco Bontje, Henk Donkers, Heidi Hanssens, Henk van Houtum, Ilse van Liempt, Jesper van Loon, Maarten Loopmans, Tineke Lupi, Filip De Maesschalck, Bruno Meeus, Ben de Pater, Peter Pelzer, Nick Schuermans, Bas Spierings, Casper Stelling, Justus Uitermark.

GRAFISCHE VORMGEVING

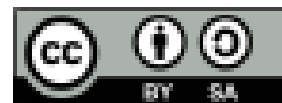
Joren Sansen & Niels Struis

ONTWERP HUISSTIJL

Maarten Mieras & Jeroen Sikma

DRUK

AD Mercurius - Almere

(DIGITALE) VERSPREIDING

Deze uitgave valt onder de Creative Commons BY-NC-ND licentie.

LOSSE BESTELLING

Nummer per stuk € 9,50

ABONNEMENTEN (per jaar, vanaf 1 juni 2012)

Bibliotheken, bedrijven, instellingen	€ 63,00
Studenten	€ 21,00
Overigen	€ 32,00
Overigen	€ 5,00

KNAG-leden krijgen een korting van

Abonnementen worden verlengd tenzij opgezegd uiterlijk 1 maand voor het verstrijken van de abonnementsperiode.

ARTIKELN/RECENSIES

Artikelen, recensies, mededelingen en reacties kunnen worden aangeboden aan het redactieadres of via agora.secretaris@gmail.com. Dit geldt ook voor mededelingen en aankondigingen met betrekking tot congressen, studiedagen en andere evenementen op het gebied van de sociaalruimtelijke wetenschappen. Auteursrichtlijnen zijn beschikbaar via de website.

ADVERTENTIES

Informatie via agora.secretaris@gmail.com.

De uitgave van AGORA wordt mede mogelijk gemaakt door steun van het Departement Sociale Geografie & Planologie (UU), de Afdeling Sociale en Economische Geografie (KU Leuven), het departement Geografie van de Vrije Universiteit Brussel (VUB), de Vakgroep Geografie (UGent) en het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG).

VOLGEND NUMMER...

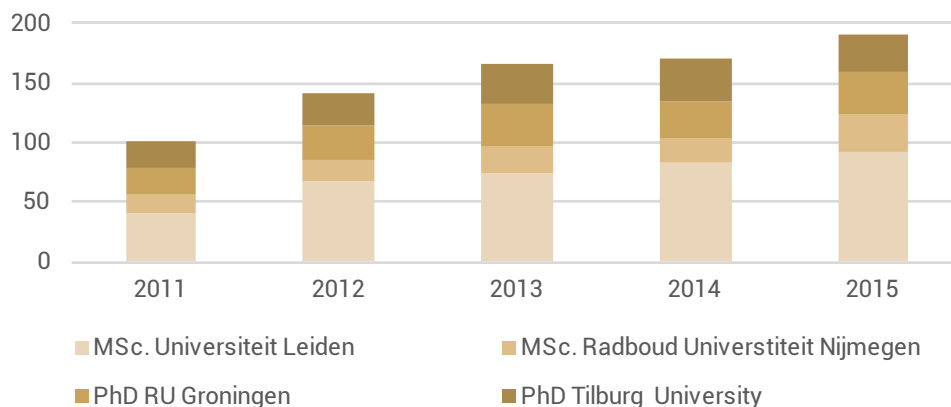
Steden in de Westerse wereld worden steeds diverser. Onderzoekers spreken van toenemend super-diverse of hyper-diverse steden en wijken, waarmee ze benadrukken dat zowel tussen als binnen groepen grote verschillen bestaan in termen van demografische kenmerken, sociale identificaties (bijvoorbeeld op het gebied van gender en klasse), juridische status, attitudes (bijvoorbeeld zeer religieus of niet), ruimtelijk gedrag (gebruik maken van de buurt of niet), en leefstijl (de een is bijvoorbeeld meer op een stedelijk leven gericht dan de ander). Beleidsmakers zien zich in toenemende mate geconfronteerd met deze groeiende diversiteit en vragen zich af welk beleid in die steeds meer diverse samenleving mogelijk en effectief is. Dit themanummer van AGORA verdiept zich in de betekenis van de toenemend complexe stedelijke diversiteit voor beleidsmakers, bewoners en ondernemers. De gastredacteuren interviewen beleidsexperts in de Vlaamse en Nederlandse context over hun visie op bestaand diversiteitsbeleid en recenseren het nieuwste boek van Richard Florida 'The New Urban Crisis'. In verschillende artikelen is er aandacht voor de percepties en ervaringen van bewoners en ondernemers in diverse wijken.

DIVERSITEIT

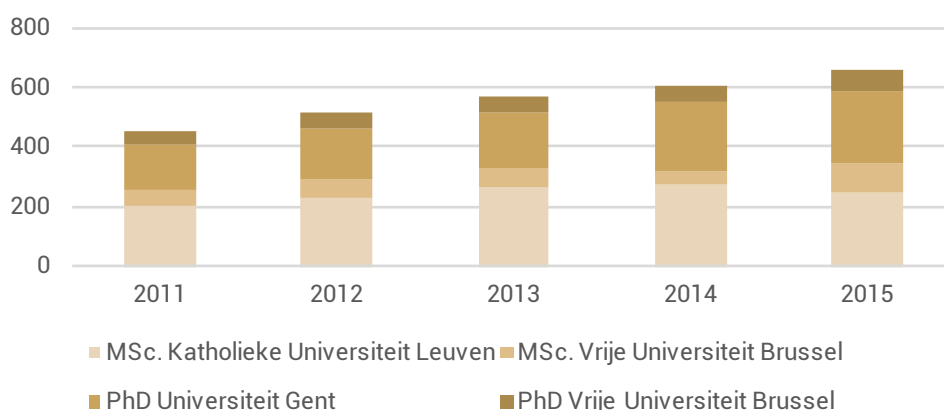

Chinese Master- en PhD studenten in Nederland en Vlaanderen

aantal Chinese studenten in Nederland

aantal Chinese studenten in Vlaanderen

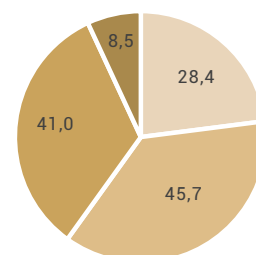

Herkomst en toelichting data

De Nederlandse en Vlaamse data die gebruikt zijn voor deze infographic zijn afkomstig van respectievelijk de VSNU (Vereniging van Universiteiten) en de Databank Hoger Onderwijs/ Datawarehouse (via het AHOVOKS). Voor de Nederlandse universiteiten geldt dat alleen de promovendi geregistreerd staan die feitelijk in dienst zijn van de universiteiten zelf. In Vlaanderen is gekeken naar het aantal inschrijvingen in een doctoraatsopleiding, hetgeen niet door iedere universiteit geregistreerd wordt. De cijfers geven zodoende een indruk van de ontwikkeling van het aantal Chinese PhD's, maar zijn de facto een onderschatting van het werkelijke aantal.

In bovenstaande diagrammen is ervoor gekozen om voor zowel Nederland als Vlaanderen de twee universiteiten met de meest opvallende toename(n) uit te lichten. De grafiek rechts geeft een indruk van de relatieve toename master- en PhD-studenten tussen 2011 en 2015, geaggregeerd voor alle universiteiten.

Relatieve toename van het totaal aantal Chinese studenten van 2011 tot 2015 in procenten

■ MSc. Vlaanderen ■ PhD Vlaanderen
■ MSc. Nederland ■ PhD Nederland